

MEZINÁRODNÍ VZTAHY / CZECH JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Vydává Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i.

Redakční rada: Pavel Barša, Jozef Bátora, Vít Beneš, Oldřich Bureš, Ondřej Císař, Jan Dra-hokoupil, Petr Drulák, Tim Houghton, Ondřej Horký-Hlucháň, Jan Hřích, Vincenc Kopeček, Zuzana Lehmannová, Dan Marek, Markéta Pitrová, Jan Růžička, Šárka Waisová, Tomáš Weiss, Štěpánka Zemanová, Jiří Zemánek

Předseda: Jan Karlas

Šéfredaktor: Tomáš Dopita, dopita@iir.cz

Zástupce šéfredaktora: Jan Kovář, kovar@iir.cz

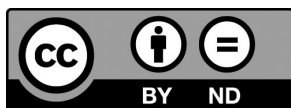
Editorka recenzí: Míla O'Sullivan, osullivan@iir.cz

Koordinátor odborných akcí: Jan Daniel, daniel@iir.cz

Redakce: Daniela Iwashita

Články uveřejněné v tomto časopise jsou abstrahovány či indexovány v následujících databázích:

Scopus, ERIH PLUS, Central and Eastern European Online Library (C.E.E.O.L.), Political Science Complete (EBSCO), CSA Worldwide Political Science Abstracts (ProQuest), International Bibliography of the Social Sciences (ProQuest), International Political Science Abstracts / Documentation Politique Internationale (SAGE), Česká národní bibliografie (Národní knihovna ČR) a World Affairs Online (Fachinformations-verbund Internationale Beziehungen und Länderkunde).

Toto dílo podléhá licenci *Creative Commons Uvedte původ – Nezpracovávejte* 4.0. Licenční podmínky jsou dostupné na adrese <<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>>.

Adresa redakce: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon šéfredaktora: 251 108 140, telefon redakce: 251 108 141, fax: 251 108 222, internetová adresa: mv.iir.cz

Předplatné a objednávky vyřizuje redakce. Odbytové oddělení – telefon: 251 108 107, e-mailová adresa: eshop@iir.cz

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Dobříš.

Časopis vychází čtyřikrát ročně. Cena výtisku 95 Kč, roční předplatné 285 Kč, roční předplatné pro Slovenskou republiku 18,92 €.

Vydává Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., www.iir.cz

Redakční editorial	5
VÝZKUMNÉ ČLÁNKY	
<i>Tomáš Kaválek, Tomáš Šmíd</i>	
Kurdská otázka v Turecku v letech 2009 až 2011: Konflikt (ne)zralý pro řešení?	7
<i>Tereza Marošková</i>	
Rozšiřování Evropské unie jako nástroj transformace srbsko-kosovského konfliktu po roce 2008	22
<i>Stanislav Myšička</i>	
Lidový nacionalismus a čínská zahraniční politika	41
RECENZE	
Niall Ferguson: <i>Britské impérium: Cesta k modernímu světu</i> .	
1. vydání. Praha: Argo, Prostor, Dokořán, 2016, 426 stran, ISBN Dokořán 978-80-7363-812-2, Argo 978-80-257-2010-3, Prostor 978-80-7260-175-2	
(<i>Monika Brusenbauch Meislová</i>)	57
Ondřej Beránek, Bronislav Ostránský (eds.): <i>Islámský stát: Blízký východ na konci časů</i> .	
1. vydání. Praha: Academia, 2016, 296 stran, ISBN 978-80-200-2654-5 (signatura knihovny ÚMV 61 776).	
(<i>Radka Havlová</i>)	61
Petr Kaniok: <i>Národní parlamenty a evropská integrace: kolektivní aktér politického systému EU?</i>	
1. vydání. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2016, 250 stran, ISBN: 978-80-210-8341-7 (signatura knihovny ÚMV 62 165).	
(<i>Jan Němec</i>)	65
KNIHOVNA Ústavu mezinárodních vztahů	69
RESUMÉ v českém jazyce	72

Redakční editorial

Časopis *Mezinárodní vztahy* je již od svého založení v roce 1966 úzce provázán se stejnojmennou vědeckou disciplínou, ale i s širším politickým a mocenským kontextem. První tři ročníky *Mezinárodních vztahů* lze chápat metaforicky jako jaro československých mezinárodních vztahů. Tehdejší redakce, dobře obeznámená s teoretickým kontextem mezinárodních vztahů jako svébytné vědecké disciplíny, měla ambici vykládat tehdejší mezinárodní situaci z československého úhlu pohledu (Redakce 1966; viz též Beneš 2016: 5). Stržení železné opony po dvou dekadách ve službě monotónní ideologie otevřelo nové obzory a *Mezinárodní vztahy* začaly praktikovat anonymní recenzní řízení a rovněž reflektovat kvalitu teoreticko-metodologického ukotvení jednotlivých publikací. Tyto kroky udělaly z *Mezinárodních vztahů* uznávané fórum českého i slovenského výzkumu v oblasti mezinárodních vztahů a příbuzných oborů.

Navzdory právoplatně vydobytému postavení vlajkové lodi českých a slovenských mezinárodních vztahů se výzkumníci a výzkumnice z našeho jazykového prostředí, kteří mohou *Mezinárodní vztahy* plnit kvalitním obsahem, často snaží svou nejkvalitnější produkci publikovat v jiných jazycích. Ne nadarmo je v České republice publikace v nečeském impaktovaném časopise chápána, a často i materiálně odměňována, jako známka kvalitního výzkumu. Tato situace odráží stav v globální disciplíně mezinárodních vztahů, jejíž standardy nikdy nebyly, nejsou a pravděpodobně ani nebudou vznikat v česko-slovenském jazykovém prostředí. Podobně také nelze očekávat, že se v těchto jazycích bude odehrávat komunikace ve vynikajícím výzkumu v našem oboru.

Toto první číslo padesátého třetího ročníku *Mezinárodních vztahů* bere výše popsané mocenské rozvržení vážně a snaží se na něj reagovat přijetím angličtiny do svého obsahu i názvu. Ano, v *Mezinárodních vztazích / Czech Journal of International Relations* již budete moci publikovat i v angličtině. Pokud chceme oslovit co nejširší vědeckou i odbornou komunitu a stát se mezinárodně relevantní, pak se internacionalizace jeví jako nezbytný krok. To však neznamená, že by redakce, která za zmíněné změny odpovídá, chtěla na svůj rodný jazyk rezignovat. Poslání spolutvůrce terminologie v česko-slovenském jazykovém prostředí časopisu zůstane, protože jednotlivá čísla budou buďto v češtině a slovenštině, nebo v angličtině, a to v závislosti na nabídce odpovídajících rukopisů. Redakce navíc hodlá aktivně vstoupit do českého akademického prostředí formou seminářů se studenty doktorských programů mezinárodních vztahů a příbuzných oborů, aby přispěla k rozvoji schopností publikovat texty (nejen) v našem časopise.

Změny v koncepci časopisu se projevují i na jeho obálce, která prošla kosmetickými úpravami. Nové je i rozvržení rubrik, které nyní rozlišuje dvě základní kategorie: výzkumný článek a knižní recenzi. Výzkumné články se mohou pohybovat výlučně na rovině odborné literatury, uskutečňovat teoreticky a/nebo metodologicky ukotvenou empirickou analýzu, rozebrat určitý teoretický koncept nebo představovat málo známé primární zdroje. Každý článek však musí většinu oponentů či oponentek přesvědčit, aby jej doporučili k publikaci. Podoba výzkumného článku je tedy rámcově definována požadavky oboustranně anonymního recenzního řízení a standardy akademického psaní v našem oboru. Přínejmenším u článků zpracovaných v jiném jazyce než nadcházející tištěné číslo počítáme s možností, že budou nejdříve zveřejněny online a až posléze tiskem.

Charakter recenzí zůstává zachován, jen v současnosti přijímáme k publikaci i recenze v angličtině. Nová redakce, která vznikla se začátkem roku 2018, si od těchto změn slibuje posílení českého (a slovenského) hlasu v globálních akademických debatách, stejně jako získání kvalitních zahraničních autorů a autorek. Výhledově by pak tyto změny měly přispět ke zvyšování odborné prestiže časopisu doma i v zahraničí.

Číslo, které právě držíte v ruce, sestává ze tří výzkumných článků a tří knižních recenzí. V prvním článku představují Tomáš Kaválek a Tomáš Šmíd analýzu kurdské otázky v Turecku v letech 2009 až 2011 a zkoumají, jestli takzvané kurdské otevírání vykazovalo znaky zralosti pro politické řešení. Ve druhém článku pak Tereza Marošková pojednává o rozšiřování Evropské unie jako nástroji transformace srbsko-kosovského konfliktu. Ve třetím článku se Stanislav Myšička zamýšlí nad lidovým nacionalismem v čínské zahraniční politice. V první recenzi posuzuje Monika Brusenbauch Meislová knihu Nialla Fergusona pojednávající o neobyčejném příběhu britského impéria. V druhé recenzi se Radka Havlová věnuje knize uspořádané Ondřejem Beránkem a Bronislavem Ostřanským, která představuje takzvaný Islámský stát jako aktéra současných mezinárodních vztahů. Konečně ve třetí recenzi se Jan Němec zabývá knihou Petra Kanioka, která zkoumá kolektivní spolupráci národních parlamentů při jejich kontrole legislativy přijímané institucemi EU.

Přejeme příjemné čtení a věříme ve vaši přízeň a podporu.

Literatura

- Redakce (1966): Úvodem. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 1, No. 1, s. 3, <<https://mv.iir.cz/article/view/437/449>>.
- Beneš, Vít (2016): Editorial. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 1, s. 5, <<https://mv.iir.cz/article/view/1334/1382>>.

Kurdská otázka v Turecku v letech 2009 až 2011: Konflikt (ne)zralý pro řešení?

TOMÁŠ KAVÁLEK, TOMÁŠ ŠMÍD

The Kurdish Question in Turkey in 2009–2011: A Conflict (Not) Ripe for a Resolution?

Abstract: The case study deals with the attempted resolution of the conflict between the Kurdistan Workers' Party (PKK) and the Turkish state during the rule of the Justice and Development Party (AKP) in 2009–2011. William Zartman's theory of ripeness is applied to the case. The study analyses the state of the conflict and subsequently determines if the state of the conflict increases the chances of a negotiated peaceful resolution to the conflict (i.e. whether the conflict is in a state of ripeness). The analysis indicates that the conflict did not fulfil the criteria of ripeness in the examined period. An alternative explanation of particular positive steps and the rhetoric in the conflict is provided primarily by connecting them with an attempt to politically marginalize the PKK.

Key words: AKP, conflict resolution, Justice and Development Party, Kurdistan Workers' Party, PKK, ripeness theory, Turkey.

Ozbrojený konflikt mezi tureckým státem a Kurdskou stranou pracujících (*Partiya Kar-kerên Kurdistanê* – dále jen PKK) probíhá s přestávkami již více než tři dekády. Po zadržení vůdce PKK Abdullaha Öcalana v roce 1999 a jeho následném doživotním uvěznění na ostrově İmralı v Marmarském moři vyhlásila PKK příměří, které trvalo téměř pět let. V roce 2004 však PKK opět zahájila ozbrojenou kampaň. Přestože konflikt trvá několik desetiletí, výrazné pokusy o vyřešení takzvané *kurdské otázky* v Turecku,¹ či dokonce vyjednávání s PKK ohledně uzavření mírové dohody do roku 2009 neproběhly (srovnej Marcus 2007; Kelly-Eccarius 2011). Turecká strana dlouho odmítala jednání s povstalci či vůbec přiznání existence kurdské otázky jako takové. PKK požaduje kromě zajištění kulturních a politických práv Kurdů rovněž ustanovení autonomie v kurdských oblastech, která by dle Öcalanových tezí *demokratického konfederalismu* měla přinést silně decentralizovaný systém vládnutí (viz například Posch 2016). Víze demokratického konfederalismu jsou neslučitelné se zájmy unitárního tureckého státu, který se obává odstředivých tendencí kurdské populace koncentrované na jihovýchodě země.

V roce 2002 zvítězila ve volbách proislamistická² Strana spravedlnosti a rozvoje (*Adalet ve Kalkınma Partisi* – dále jen AKP) pod vedením Recepa Tayyipa Erdoğan, která se drží u moci již po čtyři volební období. AKP začala rovněž proměňovat přístup ke kurdské otázce. Již od roku 2005 se objevují náznaky dříve „nemyslitelného“, a sice snahy řešit kurdskou otázku politickými nástroji (ICG 2011; 2012a). Premiér Erdoğan v roce 2009 představil iniciativu nazývanou *kurdské otevírání*, což byl bezprecedentní krok a potvrdil odlišný přístup vlády AKP od předchozích režimů v osmdesátých i devadesátých letech. Iniciativa, jež měla mimo jiné přinést konec ozbrojeného konfliktu na jihovýchodě země, nakonec v roce 2011 ztroskotala (například Gunter 2012; Cagaptay 2009).

Předložená studie si klade za cíl aplikací teorie zralosti Williama Zartmana (2008) určit, zda se konflikt v letech 2009–2011 nacházel ve stavu zralosti, tedy ve stavu nahrávajícím vyřešení konfliktu politickou dohodou. Sledované období končí parlamentními volbami v červnu 2011, po kterých již pro vládu řešení kurdské otázky nebylo tématem, PKK odvolala příměří a po volbách opět zahájila intenzivní ozbrojený zápas, který trval až do března 2013. Vládní iniciativa zahájená v roce 2009 byla v médiích hodnocena pozitivně; PKK rovněž vyhlásila příměří a vyjadřovala se optimisticky. Pozitivní atmosféru zdůrazňovali i respondenti během terénního výzkumu. I studie aplikující Zartmanovu teorii v odborné literatuře doposud vnímaly etapu kurdského otevírání jako období, kdy byl konflikt zralý pro řešení. Například Ůnal (2016) hovoří v letech 2009–2011 o zralosti situace a sehlání jednání vysvětluje primárně špatným managementem celého procesu a absencí jeho legálního ukotvení, a tím pádem i náchylností k akcím „kazisvětů“ a skeptiků stojících proti mírovému urovnání (viz také Stedman 1997). Změnu strategie obou aktérů a s ní spojené partikulární vstřícné kroky vlády vůči kurdské komunitě, jednání s PKK a vyhlášená příměří ze strany PKK Ůnal (2016) interpretoval jako stav zralosti.

Naše analýza však přichází se zjištěním, které jde proti výše zmíněnému hodnocení kurdského otevírání v letech 2009–2011. Na základě aplikace Zartmanovy teorie formulujeme tezi, že konflikt nevykazoval znaky zralosti, a tudíž ani nemohlo dojít k jeho vyřešení dohodou. Jako alternativní vysvětlení dílčích pozitivních kroků ze strany vlády AKP a PKK nabízíme argument, že tyto kroky byly danými aktéry podnikány s jinými motivy než dosáhnout mírové dohody, a sice se snahou politicky marginalizovat jeden druhého a omezit politickou podporu protivníka mezi kurdskou populací.

V textu nejprve představíme Zartmanovu teorii zralosti a její komponenty, a sice *vzájemně zraňující pat, vzájemně lákavé příležitosti a vnímání únikové cesty* z ozbrojeného konfliktu oběma protivníky. V metodologické části je představen design práce, sběr dat a diskuse nad dosavadními pokusy aplikovat Zartmanův termín *zralost* na daný případ. V analytické části pak na základě určení existence zraňujícího patu, lákavé příležitosti a únikové cesty dokládáme, že konflikt v daném období zralý pro řešení nebyl.

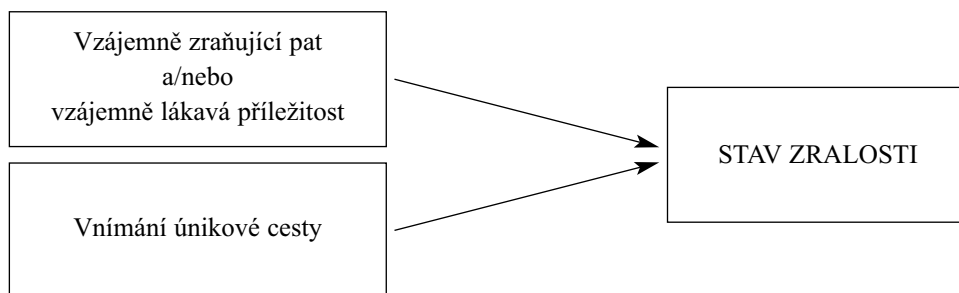
ZARTMANOVA TEORIE ZRALOSTI

Zartmanova teorie zralosti představuje hlavní teorii reprezentující realistický přístup k řešení konfliktu dohodou (Guelke 2008; Gunther 2011). „Zartmanova škola“ je zaměřená spíše na „pobídky“ (srovnej Guelke 2008), na vlastní racionalitu aktérů, jejichž rozhodnutí a prosazované strategie iniciují řetězec událostí vedoucích k válce a stejně tak i k jejímu ukončení (Wallenstein 2007). Jednou z největších analytických výzev je pak vžít se do racionality daného aktéra, protože ta nestojí pouze na objektivním hodnocení situace, ale i na jejím subjektivním vnímání (Zartman 2008; Zartman – de Soto 2010).

Pro Williama Zartmana je *zralost* stavem, kdy jsou strany zablokované v konfliktu, který nemohou dovést až ke svému úplnému vítězství. Aby však nastala situace, která nahrává vyřešení konfliktu vyjednáváním, musí být tento *pat vzájemně zraňující* pro obě dvě strany. Ačkoliv k tomu nemusejí mít stejné důvody, obě strany v této situaci hledají alternativní politiku prostřednictvím politického vyjednávání (srovnej Zartman 2008: 22). Pro samotné řešení konfliktu je však podle Zartmana klíčové subjektivní vnímání stavu danými aktéry. Pokud jsou klíčoví aktéři na obou stranách konfliktu přesvědčeni, že se nacházejí v situaci vzájemně zraňujícího patu, pak mohou vnímat vyjednávání o politickém řešení konfliktu jako výhodný postup. Alternativně, nebo i komplementárně, nahrává řešení konfliktu existence *vzájemně lákavé příležitosti* (srovnej Pruitt 2005: 2). Aktéři by v této situaci měli být přesvědčeni, že politickou dohodou získají více než konfliktem (Mitchell 1995: 29). Současně s existencí vzájemně zraňujícího patu a/nebo vzájemně lákavé příležitosti musí existovat na obou stranách *vnímání únikové cesty* z konfliktu (viz schéma č. 1). Strany konfliktu musejí signalizovat přesvědčení, že „[...] vyjednané řešení je možné a že druhá strana sdílí tento pocit a ochotu řešení hledat“ (Zartman –

de Soto 2010: 6). Strany navzájem signalizují ochotu spolupracovat, setkáváme se se vstřícnými kroky (například vyhlášení příměří), objevují se konkrétnější kontury mírového řešení (například je řešena otázka demobilizace a amnestie).

Schéma č. 1
Znaky stavu zralosti

Zdroj: Autoři.

Pro vyhodnocení otázky, zdali byl konflikt zralý, či nezralý k řešení, je proto důležité sledovat nejen poměr nákladů a zisků spojených s probíhajícím konfliktem, ale zejména i subjektivní vnímání konfliktu a představy o jeho potenciálním řešení u obou znesvářených stran. V rámci pokusu o podrobnější operacionalizaci Zartmanových konceptů a jejich transparentnější spojení s daty lze identifikovat několik oblastí, na které je třeba se při určování zralosti zaměřit. Dynamika konfliktu (srovnej Zartman – de Soto 2010) může napovědět o existenci vzájemně zraňujícího patu, například za situace, kdy proběhla výrazná snaha eskalovat konflikt za účelem vojenského vítězství a to se nepovedlo nebo kdy jedna strana zahájila ofenzivu a následně intenzitu svých operací snížila. Pro rozsah zranění a lákavých příležitostí je třeba nejen vzít v potaz počty obětí, ekonomické a politické ztráty či příležitosti (například ekonomický rozvoj konfliktní oblasti), ale zejména jejich vnímání a interpretaci samotnými aktéry (Tamtéž). Podoba oficiálních prohlášení rovněž může ukázat na vnímání únikové cesty (Tamtéž).

METODOLOGIE

Designem práce je jednopřípadová disciplinovaná interpretativní studie, v níž je stávající teorie aplikována na daný případ a slouží jako vodítko k jeho prozkoumání (Kořan 2008). Rámec výzkumu je veskrze kvalitativní. Ačkoliv někteří klasičtí autoři (například Lijphart 1971: 692) tvrdí, že v politických vědách je stále omezený stupeň vývoje teorie pro aplikovanou vědu, autoři jsou přesvědčeni, podobně jako Gunther (2011), že Zartmanova teorie zralosti, navíc nadále rozvíjená dalšími subteoriemi, už tvoří za více než 25 let své existence teorii dostatečně robustní na to, aby mohla být využita v interpretativní případové studii. Někteří autoři Zartmanův přístup (například O’Kane 2006 či Pruitt 2005) kritizují jako nedostatečně dynamický a neschopný účinně predikovat vhodný moment k vyřešení konfliktu. Nicméně jsme přesvědčeni, že omezená schopnost teorie zralosti predikovat není při její aplikaci na případ *ex post* problémem.

Několik autorů již na turecko-kurdský konflikt teorii zralosti aplikovalo, nicméně tyto studie se zvoleným časovým obdobím (2009–2011) zabývají spíše okrajově a soustředí se primárně na prokázání (objektivní) existence vzájemně zraňujícího patu. Ostatní koncepty spojené se Zartmanovou teorií zralosti, jako je vzájemně lákavá příležitost a vnímání únikové cesty, ponechávají tito autoři stranou (Ůnal 2016) či jim věnují pouze okrajovou pozornost (Tezcür 2013). V této studii jsme se vydali právě touto cestou. Tedy snažili jsme se vyhodnotit, jestli v daném případě můžeme mluvit o existenci vzájemně

zraňujícího patu a/nebo vzájemně lákavé příležitosti a o vnímání únikové cesty. Splnění těchto podmínek by znamenalo, že podle premis Zartmanovy teorie byl v daném období sledovaný konflikt zralý k řešení.

Při empirickém sledování případu kurdského otevírání jsme zohledňovali náklady a zisky spojené s konfliktem, vyjádřené ve ztrátách na životech, ekonomických nákladech či politických implikacích. Pro určení existence vzájemně zraňujícího patu a vzájemně lákavé příležitosti však bylo klíčové analyzovat subjektivní stránku konfliktu, tedy vnímání a interpretaci konfliktu samotnými aktéry. Proto jsme analyzovali oficiální a neoficiální veřejná prohlášení, v nichž jsme hledali rétorické figury, které napovídají například o rostoucí únavě z konfliktu, snižování veřejné podpory pro pokračování konfliktu či vnímání politických jednání jako smysluplné alternativy (srovnej Zartman – de Soto 2010).

Abychom určili, zda aktéři vnímají únikovou cestu z konfliktu, hledáme řečové akty, které signalizují ústupky na obou stranách, změnu rétoriky či ustoupení od některých předchozích požadavků, což obecně směřuje ke zmenšení neslučitelnosti požadavků stran. Tato rétorika má poukazovat na to, že oba dva aktéři si myslí, že „[...] *náš oponent je ochotný se k nám připojit při hledání řešení*“ (Tamtéž: 30). Pruitt (2005) rovněž hovoří o tom, že v průběhu jednání by se měly zvyšovat jak optimismus, že je možné nalézt mírové řešení, tak pracovní důvěra patrná nejen z rétoriky, ale i z reálných kroků (srovnej Kelman 1997). Při určování existence vnímání únikové cesty také hledáme konkrétní znaky formující se spolupráce, například vyhlášení příměří, usednutí k jednacímu stolu (i když jsou rozhovory mnohdy zprvu tajné), legalizace mírového procesu, výměna zajatců či propuštění vězňů jako výraz dobré vůle a další podobná vstřícná gesta. Obě strany konfliktu si musejí signalizovat, že si dokážou představit model mírového řešení, a zároveň by jednotliví aktéři měli nabízet svému protivníkovi obrys cesty z konfliktu (čím jasnější, tím lepší). Povstalci například mohou zdůrazňovat zájem o participaci na legální politice, demobilizaci, vláda naproti tomu připouští možnost reintegrace (a amnestie) povstalců.

Data pro účely tohoto výzkumu byla sebrána primárně v podobě prohlášení vládních představitelů, prohlášení PKK a na ní navázaných legálních či pololegálních politických struktur, oficiálních dokumentů AKP a novinových článků převážně z tureckých médií v angličtině a turečtině. Dále byla provedena série nestrukturovaných rozhovorů s pěti tureckými akademiky (politology), kteří se věnují kurdské otázce, dvěma kurdskými aktivisty sympatizujícími s PKK a aktivistou podporujícím opoziční politickou stranu (viz seznam rozhovorů v sekci Dokumenty na konci textu). Tyto rozhovory první spoluautor získal během pobytů v Turecku v létě 2013 a v únoru a březnu 2014. Vzhledem k citlivosti tématu si část respondentů přála zůstat anonymní. Jejich hluboká místní znalost dělá z vybraných respondentů relevantní primární zdroje, byť nejde o přímé aktéry konfliktu. Studie také využívá sekundární prameny, především novinové a časopisecké články i zdroje akademické provenience. Autoři dále používají na doplnění data z neformálních rozhovorů o kurdské otázce provedených v Turecku. Jádrem výzkumu tkví v analýze výše zmíněných otevřených zdrojů; získané nestrukturované rozhovory slouží primárně k identifikaci přelomových momentů a klíčových problémů a k identifikaci důležitých či „bezprecedentních“ kroků a dalších rovin problému.

ANALÝZA (NE)ZRALOSTI KURDSKÉHO OTEVÍRÁNÍ

Dynamika konfliktu v letech 2009–2011

Po letech bojů se v roce 2009 zmírňovalo napětí a obě strany konfliktu učinily sérii vstřícných kroků. PKK vyhlásila na jaře 2009 jednostranné příměří, které bylo všeobecně dodržováno. Na straně vlády byla v červenci 2009 vyhlášena ministrem vnitra Beşirem Atalayem iniciativa zvaná kurdské otevírání (turecky *Kürt açilimi*; Bianet 2009a). Kurdským otevíráním ji zprvu nazýval i sám premiér Erdoğan (Çandar 2009). Samotný termín kurdské otevírání se stal velmi brzo terčem soustředěného odporu a AKP a její představitelé

zdůrazňovali, že nejde o program cílící na jednu etnickou skupinu (Today's Zaman 2009a). To pouze potvrdilo, jak citlivá je v turecké politice takzvaná kurdská otázka včetně samotného etnonyma Kurd. Celá iniciativa nicméně byla namířena skutečně primárně na Kurdy a volba obecnějšího názvu *demokratické otevírání*, jež byl později změněn na *Projekt národní jednoty a bratrství (Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi)*, odrážela i onu přecitlivělost na „vše kurdské“ (Casier – Jongerden – Walker 2013). Symbolickým dnem vstřícných gest byl 19. říjen 2009, kdy překročilo hranici z Iráku do Turecka v Haburu 34 členů PKK, z nichž osm mělo být ozbrojeno (Milliyet 2009b). Šlo o zcela bezprecedentní krok, se kterým bylo údajně obeznámeno jak turecké vedení, protože přítomni byli zástupci vlády i Národní zpravodajské organizace (Millî İstihbarat Teşkilatı – dále jen MİT), tak vedení PKK na Kandílu (Çandar 2012; Karaveli 2010). Krok lze vnímat jako ukázkou dobré vůle v kontextu jedné z nejpálčivějších otázek řešení kurdského problému, a sice otázky „sejítí z hor“, odzbrojení, demobilizace a reintegrace členů PKK. Navrátilci ale následně podnikli demonstrativní jízdu v autobuse do centra Diyarbakuru, což vyvolalo vlny nevole ze strany opozičních nacionalistických stran, zejména Strany národní akce (*Milliyetçi Hareket Partisi* – dále jen MHP; Celep 2010).³

Z hodnocení demokratického otevírání při rozhovorech s respondenty (Rozhovor č. 2, 3 a 5) i během neformálních rozmluv vyplývalo, že jej považují hlavně v jeho začátcích za slibnou iniciativu, která přinesla určitý optimismus a naději na řešení. Politolog Yüksel Taşkın popisuje situaci následovně: „*Během demokratického otevírání zde byla velká veřejná podpora a vypadalo to dobře. AKP kontrolovala média a měla moc ovlivňovat veřejné mínění. Společnost byla připravená*“ (Rozhovor č. 2). Respondenti i Kurdové v běžných neformálních rozhovorech vnímali jako skutečně důležitou otázku užívání kurdského jazyka a jeho výuky (Rozhovory č. 4, 5 a 6). V tomto smyslu vláda představila několik konkrétních opatření – například zahájení vysílání kanálu státní televize TRT 6 (*Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu*) v kurdštině na začátku roku 2009 (Turkish Weekly 2009), v únoru 2010 povolila vedení volební kampaně v kurdštině (Tezcür 2014). Univerzita v Mardinu získala v září 2009 povolení otevřít Institut živých jazyků, kde se vyučovala také kurdština a kurdská kultura a historie (Güzeldere 2010). ICG uvádí i novou možnost hovořit při vězeňských návštěvách kurdsky, což bylo umožněno od června 2009 (2011). Šlo ovšem stále pouze o dílčí kroky, které neřešily klíčové kurdské požadavky – uznání kurdštiny jakožto oficiálního jazyka, vzdělávání v kurdštině a reformu protiteroristického zákona.

Souběžně s pozitivními vládními kroky se na druhé straně setkáváme se sérií kroků namířených k marginalizaci kurdských politických subjektů navázaných na PKK. Návrat k pesimismu mezi Kurdy byl ovlivněn masovým zatýkáním kurdských aktivistů a politiků a zákazem Strany demokratické společnosti (*Demokratik Toplum Partisi* – dále jen DTP) v prosinci 2009 (ICG 2012b; Casier – Jongerden – Walker 2013). Nakonec bylo od dubna 2009 do října 2011 v různých operacích zatčeno na 3900 lidí a ve většině případů šlo o aktivisty či politiky DTP a Strany demokracie a míru (*Bariş ve Demokrasi Partisi* – dále jen BDP; Bianet 2011b). Jeden z kurdských aktivistů působící v současnosti v pařížské diaspoře podotkl: „*Vtipné na tom je, že většina z nich byla skutečně pouze aktivisty nebo legálními zvolenými politiky a skutečně byla podstatná část z nich nevinná, alespoň na evropské standardy*“ (Rozhovor č. 6). Dalším krokem proti DTP byl její nečekaný zákaz ústavním soudem ze dne 11. prosince 2009 (BBC 2009). Většina členů bývalé DTP okamžitě vstoupila do BDP, fungující již od roku 2008 – tím se mimo jiné ukazuje kurdská připravenost a existence plánu B v případě, že kurdské otevírání selže. Sedmatřiceti lídrům DTP (například Ahmet Türk, Leyla Zana) bylo rovněž zakázáno pět let zastávat politické pozice (Bianet 2009b).

Ještě v listopadu 2009 premiér Erdoğan vyjádřil závazek k demokratickému otevírání a zdůraznil, že politickými a ekonomickými reformami budou „historické problémy“ (rozuměj kurdská otázka) vyřešeny (Milliyet 2009a). Pomyslný poslední hřebík do rakve

demokratickému otevírání však byl podle Güzeldereho zatlučen už 17. června 2010, kdy bylo deset navrátilců z Haburu uvězněno a obviněno z „*propagování teroristické organizace*“ (Güzeldere 2010). V červnu 2010 bylo rovněž obžalováno 151 kurdských postav (včetně prominentních politiků BDP, jako byl starosta Diyarbakiru Osman Baydemir) na základě jejich údajného spojení s PKK (Tamtéž). V létě 2010 se setkáváme s intenzivním několikaměsíčním obnovením násilí ze strany PKK (Kaválek 2013; Kurd Net 2010b). Turecké ozbrojené složky na periody eskalace násilí či jednotlivé rozsáhlé útoky ze strany PKK reagovaly odvetnými operacemi. Období po parlamentních volbách po červnu 2011 bylo ve znamení další oboustranné eskalace ozbrojených střetů mezi PKK a tureckými ozbrojenými složkami. Turecká armáda odpověděla v říjnu 2011 rozsáhlou pozemní ofenzivou do severního Iráku, které se podle vyjádření Ankary účastnilo okolo deseti tisíc vojáků (BBC 2011). Intenzita a úspěšnost operací PKK byla o dost větší než v předchozích obdobích a „horké léto“ 2011 bylo předzvěstí ještě intenzivnějších bojů v roce 2012 (Kaválek 2013; ICG 2012a). Období politického vyjednávání tím bylo uzavřeno.

Existence vzájemně zraňujícího patu a vzájemně lákavé příležitosti

Podle Zartmana a de Sota (2010) může poukazovat výrazná eskalace a její následný útlum na existenci vzájemně zraňujícího patu, protože strana i přes nasazení maxima prostředků zjistila, že nedokáže konflikt dovést k vítězství na bojišti. Konflikt samotný stál do roku 2010 podle odhadů až 300–450 miliard dolarů (ICG 2012a). Oficiální vládní dokument představující kurdské otevírání hovořil o finančním břemenu „boje proti terorismu“, nicméně spíše jej prezentoval jako ušlý zisk či zmařené příležitosti k dalšímu ekonomickému rozvoji (Hürriyet 2010). Tento směr argumentace tedy nepoukazuje na subjektivní vnímání zraňujícího patu vládou, ale je spíše selektivně užívanou rétorikou vlády AKP k ospravedlnění vstřícných kroků vůči Kurdům, vůči kterým jsou významné segmenty turecké společnosti silně rezervované. Objektivně vzato, rovněž nebyl zraňující pat na straně vlády přítomen. Finanční výdaje související s potlačováním povstání – investice do staveb checkpointů, opevněných pozic a dalších bezpečnostních opatření – nejsou svým rozsahem příliš bolestivou či nečekanou zátěží, zvláště vezmeme-li v potaz ekonomický boom, který Turecko v té době zažívalo (Yeldan – Ünüvar 2015).

Rozsah způsobených zranění také nebyl příliš velký. Počet obětí se ve sledovaném období držel v součtu obou stran maximálně v řádu stovek za kalendářní rok (Kaválek 2013). Oběti na životech navíc nejsou vnímány v turecké společnosti jako něco zcela nepřijatelného; Turecko se s konfliktem potýká již skoro třicet let. Sami autoři tohoto textu mohou na základě neformálních rozhovorů potvrdit, že při poukazování na rostoucí ztráty a intenzitu bojů na východě v létě 2010 a 2011 tuto věc Turci všech možných společenských vrstev vnímají jako stálou součást konfliktu, či dokonce jako nutnou (a akceptovatelnou) oběť asertivní politiky vůči Kurdům.

Je pravda, že povstalci zaznamenali v souvislosti s rostoucí intenzitou operací značné ztráty, ale ty PKK výrazně nezraňovaly a jeví se na pozadí dlouhodobé dynamiky konfliktu a ztrát jako akceptovatelné. Soudě podle pokračující intenzity povstání, tyto ztráty neohrožily schopnost PKK pokračovat v násilné kampani (srovnej data v Tezcür 2014: 175). Navíc PKK byla nadále schopna přilákat dostatečné množství rekrutů (srovnej Özerem et al. 2014). Tuto tezi podporuje i Tezcürůva kvantitativní studie (Tezcür 2016), pracující se vzorkem více než osmi tisíc militantů PKK, která poukazuje na stabilní přísun rekrutů v letech 2009–2011 (navíc až v roce 2011 počet mrtvých bojovníků přesáhl 200 za rok poprvé od roku 1999). Totéž platí i pro legální či pololegální politické struktury, které byly zjevně schopny personálně nahrazovat svoje kádry i přes turecká represivní opatření; svědectvím k tomu mohou být stabilní volební výsledky kurdských stran (v roce 2007 5,2 %, v roce 2009 5,4 % a v roce 2011 6,5 %).

Místní volby v březnu 2009 přinesly vládní straně AKP zklamání, jelikož se jí podařilo získat celkově pouze 39 % hlasů (Güzeldere 2009). Zároveň však očekávala dobré

výsledky v kurdských provinciích, protože doufala v rozložení politické podpory kurdské DTP a ve vítězství v klíčových kurdských provinciích jako Diyarbakir, Şanlıurfa či Van. Ačkoliv ve výsledku se AKP podařilo v jihovýchodní Anatólii získat 38,3 % oproti 37,4 % hlasů pro DTP, z volebního souboje vyšla posílená druhá jmenovaná strana (Tamtéž). Respondenti rovněž považovali úspěch DTP za důležitou událost, která poukázala na schopnost PKK výrazně zasahovat do legální politiky a tím posilovat svůj vliv (Rozhovory č. 2 a 4). V reakci na pokračující zatýkání zahájila v polovině března 2011 BDP rozsáhlou kampaň občanské neposlušnosti a organizovala série protestů v různých kurdských městech na jihovýchodě Turecka a rovněž v dalších provinciích včetně Istanbulu (například Bianet 2011a). Kampaň doprovázená budováním „stanů demokratického řešení“ byla pravidelně potlačována státní mocí a do poloviny května 2011 se počet zadržených vyšplhal až na 2500, dva lidé zemřeli a několik set jich bylo zraněno (Gökçe 2011; Söylemez 2011).⁴ Lídr BDP Selahattin Demirtaş rovněž ostře vyjádřil pesimismus dne 14. dubna 2010, kdy podle něj od AKP Kurdové „za osm let neviděli nic než krutost“ (Bianet 2010). Červnové volby však přinesly navzdory vládním represím historický úspěch straně BDP. Vládní AKP získala bezmála 50 % hlasů, nicméně v kurdských oblastech na jihovýchodě země se BDP podařilo získat 36 poslanců oproti 30 poslancům za AKP (Abdulla 2011).

Je tedy patrné, že politické struktury PKK reprezentované především stranami DTP, později BDP a dalšími afiliacemi byly na první pohled značně poškozovány tureckými represivními opatřeními a jejich činnost byla znesnadňována perzekucí a šikanou ze strany bezpečnostních složek. Podle členky BDP a politoložky Büşry Ersanlı operace v roce 2009 a v následujících letech dále výrazně poškozovaly schopnost DTP a později BDP „dělat politiku“ a účinně vládnout, protože řada jejich lidí byla ve vězení, jiní lidé byli obtěžováni a sledováni policií a dalšími bezpečnostními složkami či stíhání na svobodu, kvůli čemuž se nemohli plně věnovat své politické činnosti (Rozhovor č. 3; srovnej ICG 2012b).⁵ Vládní strategie navzdory represivním opatřením ovšem kolaps či alespoň výrazné dlouhodobé oslabení kurdských politických struktur v jihovýchodních provinciích nepřinesla. Důkazem k tomu může být i rychlá a flexibilní obnova těchto struktur v podobě jejich dalších inkarnací. Do roku 2014 fungovala paralelně s BDP Lidová demokratická strana (*Halkların Demokratik Partisi* – dále jen HDP), založená již v roce 2008 a pracující nejprve na lokální a poté i na parlamentní úrovni. Na lokální úrovni struktury HDP převzala v roce 2014 Strana demokratických regionů (*Demokratik Bölgeler Partisi* – dále jen DBP).

Sledovaný konflikt se tedy v daném období nacházel v mrtvém bodě, obě strany konfliktu však danou situaci nevnímaly jako vzájemně zraňující pat, tak jak jej popisuje Zartman. Změny v intenzitě násilí byly v tomto případě používány primárně jako nástroj ke zvýšení legitimity, udržení a posílení lidové podpory a získání politického kapitálu, a to oběma klíčovými aktéry – tureckou vládou i PKK. Turecká vláda oscillovala mezi snahou získat pro AKP hlasy Kurdů na jihovýchodě a snahou získat hlasy nacionalistických segmentů společnosti, pro které jsou vstřícné kroky vůči Kurdům červenou linií. Příklon k nacionalistickým voličům (a tím pádem opuštění vstřícné rétoriky či kroků vůči Kurdům) byl patrný ve volbách v roce 2011 a nakonec i ve volbách v listopadu 2015 (Başkan – Güney 2012; Bipartisan Policy Center 2016). Na druhé straně pro PKK vyhlášení příměří v reakci na vládní pozitivní kroky představovalo v tomto duchu nezbytný politický krok. PKK se totiž od roku 2000 stabilně ve svých řečových aktech (i v Öcalanových textech) profileovala jako organizace primárně otevřená politickému řešení, vyjednávání a dosažení mírové dohody s tureckým státem (například Akkaya – Jongerden 2012). A tak ji vnímají (a vnímají to jako žádoucí stav) i sami Kurdové včetně těch, kteří s PKK nijak silně nesympatizují (Rozhovory č. 5 a 6; neformální rozhovory s Kurdy z Istanbulu a Diyarbakiru). Konečně ačkoliv lidské oběti i cena probíhajícího konfliktu nebyly pro obě strany zcela zanedbatelné, ze subjektivního hlediska rozsah zranění stále nebyl takový, jaký by aktéry konfliktu přiměl k hledání politického řešení.

Spíše než vzájemně zraňující pat lze nalézt určité vzájemně lákavé příležitosti, a to především pro tureckou vládu. Pro tureckou stranu, respektive pro vládu premiéra Erdoğana, by vyřešení kurdské otázky mohlo přinést politický kapitál a rovněž pověst „architekta nového a demokratického“ Turecka. Vláda vnímala vyřešení kurdské otázky jako lákavou příležitost, nicméně neměla v úmyslu dohodnout se s PKK, nýbrž ji jako aktéra politicky marginalizovat. Sám Erdoğan se v průběhu své kariéry ukázal jako vysoce pragmatický politik, schopný podle potřeby v krátkých časových úsecích oscilovat mezi přísliby liberalizace, vypjatého nacionalismu i autoritativními tendencemi (viz Duran 2013). Například po optimistické periodě kurdského otevírání v roce 2009 a 2010, kdy Erdoğan vzal kurdský problém za své téma, můžeme vidět obrat v dubnu 2011, kdy prohlásil, že „[v] této zemi není kurdský problém. To neakceptuji. Moji kurdští bratři mohou mít problémy, ale já nemám kurdský problém“ (Haberturk 2011). Erdoğanova vláda prosazovala zhruba od roku 2008 novou koncepci turecké zahraniční politiky, což byl ambiciózní projekt, jenž měl navrátit Turecko do pozice regionální mocnosti a dostat ho z relativní izolace zejména vůči regionu Blízkého východu (viz Davutoğlu 2008). Trvající nestabilita na jihovýchodě země je pozvánkou pro ostatní mocenské soupeře, aby využívali PKK jako *proxy* aktéra k destabilizaci Turecka, k čemuž v minulosti přistoupila například Sýrie či Írán.⁶ Z ekonomického hlediska by se otevřela i cesta pro méně rizikovou alokaci zdrojů na východ země a vytvoření hospodářské základny pro další ekonomický růst v Anadolii, která tvoří tradiční základnu AKP (například Onis 2012).

Kurdská strana konfliktu by politickým řešením mohla získat jistou míru základních práv a svobod a obecně lepší pozici pro Kurdy v tureckém státě. Případná dohoda s Turky by také otevřela prostor pro PKK k soustředění na boj za kurdskou věc v okolních státech s kurdskou menšinou (Írán, Irák a Sýrie). V potaz je třeba vzít i osobní zájem vůdce PKK Abdullaha Öcalana, který si odpykává doživotní trest ve vězení na ostrově İmralı. Jeden z klíčových požadavků pro propuštění Öcalana je dosažení mírové dohody. Výše zmíněné lákavé příležitosti jsou však spíše dlouhodobého charakteru, a jak ukázal pozdější vývoj, dynamika na jiných úrovních je převážila.

Existence vnímané únikové cesty

Kromě existence vzájemně lákavé příležitosti a/nebo vzájemně zraňujícího patu je pro zralost klíčové vnímání únikové cesty oběma stranami konfliktu. V řečových aktech bychom měli nacházet náznaky ustoupení od předchozích požadavků, obecně zmenšení neslučitelnosti, a naopak zvyšující se optimismus a pracovní důvěra mezi stranami. Měly by existovat znaky formující se spolupráce v podobě konkrétních vstřícných kroků (kupříkladu vyhlášení příměří či otevřené zasednutí k jednacímu stolu).

Turecký prezident Abdullah Gül (původně z AKP) se už v březnu 2009 dal slyšet, že se „stanou dobré věci s ohledem na kurdský problém“ (Milliyet 2009c). Pozitivní vládní rétorika kulminovala vyhlášením projektu kurdského otevírání. Turecká strana tak sice nabídlá únikovou cestu z konfliktu, nicméně nikoli pro PKK, ale primárně pro kurdskou populaci jako takovou. Pozitivní rétorika AKP vůči kurdské otázce se nakonec udržela i do voleb 2011, kdy volební manifest AKP nadále užívá jazyka kurdského otevírání a vnímá kurdskou otázku jako problém „demokratického deficitu“, nikoli problém veskrze bezpečnostní či problém terorismu (AKP 2011; srovnej Milliyet 2011). AKP viděla řešení kurdské otázky „přirozenou cestou“ – rozvolněním jazykových restrikcí a dalšími reformami, nikoli jednáním s PKK. Analýza předvolební rétoriky premiéra Erdoğana samého rovněž ukazuje dvoukolejnou strategii vlády. Na jedné straně Erdoğan zdůrazňoval ekonomické projekty realizované na jihovýchodě vládou, povolení užívat kurdský jazyk či fakt, že v AKP bylo na 60 poslanců kurdského původu (Satana 2012). Druhým dechem Erdoğan ovšem demonizoval kurdskou stranu DTP/BDP a stavěl její nezávislé kandidáty naroven teroristům (a tedy PKK), vinil je ze „zneužívání islámu“ k získání hlasů, „fašismu“ a násilí či demonizoval Öcalana jako „nepřítele islámu“ (Tamtéž). Obecně Erdoğan argumentoval,

že – na rozdíl od AKP – BDP ani PKK Kurdy demokraticky nereprezentují a nejsou jim s to přinést nic pozitivního (Tamtéž). Oproti relativně strážlivému manifestu AKP tak Erdoğan rétorickým stylem jemu vlastním ilustroval bazální pozici, kterou vláda AKP ve sledovaném období 2009–2011 zaujímal. Vláda viděla řešení kurdské otázky v politických a kulturních ústupcích vůči kurdské populaci a v ekonomickém rozvoji, nikoli v uzavření mírové dohody s PKK a adresování jejích požadavků (například požadavek na jistou formu autonomie). Jak podotkl jeden z respondentů, kurdský aktivista Saki: „*Mnoho Kurdů věřilo, že Erdoğan splní svoje sliby a bude se chovat ke Kurdům slušně. Říkali si, že když jeho lidé (rozuměj islamisté) trpěli pod nadvládou nacionalistického státu, nebude dělat to samé Kurdům*“ (Rozhovor č. 5). Ve vládním dokumentu o Projektu národní jednoty a bratrství (jak se kurdské otevření oficiálně nazývalo) se hovoří primárně o demokratizaci, zlepšení ekonomických a kulturních podmínek menšin a zdůrazňuje neustupování teroristickým entitám (rozuměj PKK) a zdůrazňuje závazek k územní celistvosti Turecka (Hürriyet 2010). Vláda tedy nenabízela žádnou konkrétní únikovou cestu pro PKK jako takovou, spíše se nadále setkáváme s diskurzem odsuzování a demonizace PKK a politických struktur na ní navázaných.

Mezi aktéry také chyběla potřebná a v průběhu času zvyšující se *pracovní důvěra* (srovnej Kelman 1997). Politoložky Büşra Ersanli a Günay Özdoğan rovněž poukázaly na fakt, že ze seznamu Erdoğanových slibů nebyl splněn takřka žádný a Erdoğan velice často změnil svoji pozici a vysílal nekonzistentní signály v kombinaci s demonizací kurdských stran a PKK (Rozhovor č. 3 a 4). To pracovní důvěru mezi stranami logicky snižovalo a Erdoğan přestal být považován za spolehlivého partnera. Na druhou stranu respondenti i Kurdové v neformálních rozhovorech považovali Erdoğana pro Kurdy za „nejlepší ze špatných možností“, protože zde není jiná politická alternativa ochotná kurdskou otázku řešit (Rozhovor č. 5 a 6). Vnímání AKP a Erdoğana jakožto klíčového aktéra pro pokračování procesu bylo často zmiňováno i v neformálních rozhovorech, kdy bylo zdůrazňováno, že k vyřešení kurdské otázky je zásadní role silného vůdce, který ji bude garantovat a bude mít dostatek podpory a moci, aby dokázal čelit nebezpečí nacionalismu významného segmentu voličů. Tito lidé jsou nejen mezi podporovateli opoziční Republikánské lidové strany (*Cumhuriyet Halk Partisi* – dále jen CHP) či MHP, které iniciativu kritizovaly (Celep 2010; Keyman 2010), ale také mezi voliči AKP. Moc armády a bezpečnostních složek, tradičně navázaných na sekulární nacionalistickou, a tudíž silně protikurdsky orientovanou elitu, byla sice nabourána a dostala se pod kontrolu Erdoğanova režimu, ale ignorovat jejich široce sdílené názory by bylo z dlouhodobého hlediska politicky riskantní.

Není vidět ani větší kompatibilitu požadavků obou stran; jsou nadále neslučitelné. Došlo sice k deeskalaci cílů PKK, neboť PKK alespoň nominálně opustila ideu vytvoření samostatné entity a narušení územní celistvosti Turecké republiky a nyní požaduje jistou formu autonomie v rámci tureckých hranic, nikoliv samostatný stát (Özcan 2006; srovnej Öcalan 2011). Konkrétní představa PKK však není jasně artikulovaná a není patrné, zda má jít o federální model, decentralizaci, či konfederaci. Ona „nesnesitelná vágnost“ demokratického konfederalismu pramení i z naturelu Öcalanovy krajně levicové ideje, která považuje národní (turecký) stát za přežitek, stejně jako státní hranice, a nabízí místo toho anarchisticko-komunistickou vizi pospolitosti komun sledujících ideologii PKK (Öcalan 2011). Tento požadavek však byl zcela v rozporu s rétorikou AKP, která nadále prosazovala „jednu vlajku, jednu zemi, jeden národ, jeden stát“ jako řešení kurdské otázky. Na straně PKK rovněž nelze hovořit o růstu optimismu, či dokonce o důvěry vůči turecké vládě (Pruitt 2005; Kelman 1997). PKK a na ní navázané politické struktury sice udržovaly pozitivní rétoriku a vítaly i vstřícné kroky vlády s ohledem na udržení pověsti organizace primárně otevřené mírovému řešení, pozitivní tón ovšem postupně slábl a strany konfliktu se navzájem začaly obviňovat; například kvůli zatýkání kurdských politiků a aktivistů či na druhé straně z propagace haburského incidentu jako vítězství PKK, což vystavilo AKP značnému tlaku tureckých nacionalistů (srovnej Cagaptay 2009). Podle

Pruitta (2005) by se však měl optimismus a pracovní důvěra mezi stranami konfliktu v průběhu jednání zvyšovat, a nikoli snižovat či zůstat na stejné úrovni.

Oproti relativně vstřícným řečovým aktům však bylo znaků formující se spolupráce poskrovnu. Zřetelných gest, která by druhé straně ukazovala ochotu spolupracovat a nabídnout konkrétní únikovou cestu, bylo kromě víceméně respektovaného klidu zbraní minimum. Pravděpodobně již mezi roky 2008 a 2011 proběhlo v Oslu několik kol tajných rozhovorů mezi Öcalanem a dalšími předáky PKK (například Zübeyir Aydar, Mustafa Karasu, Adem Uzun a Sabri Ok) na straně jedné a představiteli turecké zpravodajské organizace MİT na straně druhé (Kutschera 2012; Hürriyet 2012). Jednání mezi státem a PKK byla již od roku 2005 opanována zpravodajskými důstojníky z MİT na úkor představitelů armády (Çandar 2012). MİT byla loajálnější vládě AKP, a to především po nástupu Hakanu Fidana do jejího čela v roce 2010. Odpovědnost za rozhovory byla tedy přenesena na bezpečnostní složku věrnou vládě, která v té době již signalizovala změnu přístupu ke kurdské otázce. Lidé z MİT jednali nejen v Oslu, ale také souběžně přímo s uvězněným Öcalanem na İmrali. Jednání v Oslu zřejmě zprostředkovali Britové (Today's Zaman 2012). V polovině roku 2011, krátce po volbách, pro Erdoğanův úspěšný, unikly nahrávky z tajných rozhovorů v Oslu mezi šéfem MİT Hakanem Fidane a předáky PKK (Hürriyet 2011). Tajná jednání mezi Öcalanem a tureckou stranou nejsou ničím novým, nicméně v těchto kolech jednání se potvrdil nový model, v němž na turecké straně dostaly přednost zpravodajské služby proti předchozí dominanci armádních představitelů (srovnej Karaveli 2010). Hlavním důvodem k přerušení vyjednávání a jejich – byť jak se později ukázalo, dočasnému – opuštění nebyl ovšem ani tak únik záznamů z rozhovorů, jako spíše obecný neúspěch vládní strategie politické marginalizace PKK. Za znaky určité formující se spolupráce bychom mohli považovat i některé snahy v roce 2009, například příslib vytvoření komisí pro boj proti diskriminaci, vyšetřování stížností na chování tureckých bezpečnostních složek či uvolnění jazykových restrikcí (viz Hürriyet 2009a). Nicméně tyto kroky byly opět vstřícné ke kurdské populaci, nikoli vůči PKK jako takové. Navzdory pozitivnímu tónu obou stran řečové akty nenabízejí žádnou konkrétní únikovou cestu a reálné kroky spojené s iniciativou kurdského otevírání nenabízejí konkrétní (časový) plán ústupků či reform ani odpověď na palčivou otázku odzbrojení (a amnestie) pro členy PKK. Pro vojenské vedení PKK i řadové bojovníky je zásadní, aby měli zajištěno přežití a budoucnost v případě složení zbraní. Model odzbrojení a amnestie však nikdy nenabyl konkrétní podoby. Nedošlo ani k legálnímu ukotvení mírového procesu. Lze tedy říci, že vojenským kádřím PKK nebyla v tomto smyslu nabídnuta úniková cesta.

V letech 2009–2011 tedy není patrné, že by aktéři vnímali únikovou cestu z konfliktu. Od roku 2005 se začíná formovat dvoukolejná vládní strategie politické marginalizace PKK, která je proaktivně prosazována od roku 2009 a jejím nejmarkantnějším (pozitivním) projevem je právě vládní iniciativa kurdského otevírání. Tato strategie uznává potřebu změnit paradigma z vojenského na politické řešení. Podle této vize má vláda zbavit PKK lidové podpory pozitivními politickými kroky vůči Kurdům. Dále chyběl také narůstající optimismus a pracovní důvěra mezi stranami konfliktu, neboť vláda AKP byla ve svých prohlášeních značně nekonzistentní. I když nabízela určité vstřícné kroky vůči kurdské populaci jako takové, na PKK stále nahlížela jako na nepřítele a chovala se represivně vůči (legálním) politickým strukturám na ni navázaným.

* * *

Předložená případová studie se zabývá řešením konfliktu mezi PKK a tureckým státem za vlády AKP v letech 2009–2011. Na tento případ je aplikována *teorie zralosti* Williama Zartmana. Při její aplikaci se ukázalo, že stav konfliktu mezi tureckým státem a PKK nenahrává ve sledovaném období 2009 až 2011 úspěšnému řešení konfliktu mírovou dohodou. Stav konfliktu obecně nevykazuje silné znaky zralosti. Chybí subjektivní vnímání

vzájemně zraňujícího patu i jeho objektivní existence. Stejně tak chybí subjektivní vědomí vzájemně lákavých příležitostí, které mohou stranám plynout z případného vyřešení konfliktu. Velkou překážkou byla rovněž zjevná absence vnímání únikové cesty z konfliktu oběma stranami.

Výstupy našeho výzkumu ukázaly, že zkoumaný případ nefalzifikuje Zartmanovu teorii. Můžeme sice souhlasit s Ünaem (2016), že lze nalézt objektivní znaky vzájemně zraňujícího patu (finanční, sociální a politická cena, neschopnost vojensky zvítězit), nicméně pro zralost je zásadní její subjektivní vnímání aktéry konfliktu. To zdůrazňuje i Tezcür (2013), který zpochybňuje existenci subjektivního vnímání bolestivého patu. Nabízí se tak alternativní vysvětlení kroků turecké vlády, a sice že AKP byla přesvědčena, že kurdský problém je důsledkem předchozí kemalistické politiky a že lidová podpora PKK může být rozložena marginálními politickými ústupky, vstřícnou rétorikou, kooptací Kurdů do státního aparátu a ekonomickým rozvojem (srovnej Yavuz – Özcan 2006). Tato vize se k nelibosti představitelů AKP nematerializovala a vládnoucí strana začala mnohem ostentativněji prosazovat strategii kombinující marginální vstřícné kroky s rozsáhlými represivními opatřeními vůči kurdskému politickému hnutí.

V březnu 2013 bylo vyhlášeno ze strany PKK příměří a započal takzvaný *imralský proces*. Jednání ale záhy opět uvázla na mrtvém bodě a jediným hmatatelným výsledkem bylo pokračující příměří až do léta 2015, kdy se konflikt opět rozhořel. Z průběhu a podoby takzvaného imralského procesu pak vyvstává celá řada otázek a problémů, které mohou být rovněž zkoumány s využitím Zartmanovy teorie zralosti, a lze tak na tento výzkum, sledující období 2009 až 2011, navázat. Na průběh imralského procesu lze nahlížet jako na prohloubení nového paradigmatu soustředícího se nejen na vojenské aspekty konfliktu, ale rovněž na snahu politicky marginalizovat protivníka a připravit jej o lidovou podporu.

¹ *Kurdská otázka* či *kurdský problém* jsou termíny, kterým nejčastěji bývají označovány debaty o postavení Kurdů na Blízkém východě obecně či ve vztahu ke státům, které Kurdové obývají, a jejich politikám vůči Kurdům (zejména Turecko, Irák, Írán, Sýrie). Jde o široký termín, který je užíván nejen při debatách o aspiracích kurdské menšiny na vytvoření samostatného státu, ale rovněž při debatách o obecném politickém, kulturním a ekonomickém postavení kurdské populace ve zmíněných státech. Z hlediska historického bývá kurdská otázka zmiňována v souvislosti s rozpadem osmanské říše a faktem, že následně nevznikl samostatný kurdský stát (například Barkey – Fuller, 1998: 5–19). V tureckém kontextu je kurdská otázka úzce spjata se zásadním nositelem kurdských politických aspirací i násilného odporu vůči tureckému státu, kterým je již více než třicet let PKK. Vyřešení kurdské otázky je tak v Turecku úzce provázáno s ukončením ozbrojeného konfliktu s PKK, pro něž se vžil termín „sejítí z hor“ (White 2015).

² Vztah AKP a islámu býval srovnáván se vztahem evropských křesťanských demokratických stran ke křesťanství (Tepe 2005; Hale 2005). AKP se neprofilovala jakou stranou proislamistickou. Nicméně podle Halea (2005) se AKP na rozdíl od křesťanských demokracií klonících se ke klasickému konzervatismu přiklání více k islamistickým idejím. Zhruba od roku 2009 můžeme hovořit o postupném dalším posunu AKP k islamistickému charakteru (Özbudun 2014).

³ Ostatně podle průzkumů následně podpora AKP klesla ze 45,6 % na 27,1 % v prosinci 2009 a podpora pro vládu ze 70,7 % na 45,7 % ve stejném období (Karaveli 2010). Vláda poté obvinila PKK a DTP v čele s Ahmetem Türkem ze zneužití dobré vůle pro propagandistické účely a pro prezentaci navrátilců ve východních centrech jako důkazu vítězství PKK.

⁴ Tvrdá vládní reakce měla svoji logiku v kontextu probíhajícího arabského jara – vláda se podle politologa Yüksela Taşkina silně obávala, že se protesty rozšíří a rychle transformují do lidového hnutí volajícího po reformách (Rozhovor č. 2).

⁵ Jak Büşra Ersanlı (Rozhovor č. 3) podotkla, na lokální úrovni mají kurdské politické strany možnost něco změnit a získat stabilní voličskou základnu, ovšem na té parlamentní mohou být pouze hlasitou opozicí. To si AKP podle našeho názoru velmi dobře uvědomuje a snaží se v této aréně kurdské aktéry aktivně poškozovat.

⁶ V této souvislosti se často zmiňuje Írán, Ruská federace a před vypuknutím syrské občanské války i Sýrie. Kurdsko-tureckého konfliktu dokáže využívat i mnohem menší Arménie – mateřský stát etnika, které má s Tureckem historicky nejproblematičtější vztahy a jehož historická pravlast se z velké části nachází právě na jihozápadě dnešního Turecka.

Literatura

- Akkaya, Ahmet H. – Jongerden, Joost (2012): Reassembling the Political: The PKK and the project of Radical Democracy. *European Journal of Turkish Studies*, No. 14, cit. 5. 4. 2016, <<http://ejts.revues.org/4615#quotation>>.
- Barkey, Henri J. – Fuller, Graham E. (1998): *Turkey's Kurdish Question*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc., cit. 29. 9. 2017, <https://www.carnegie.org/media/filer_public/c5/3f/c53f7ed9-172e-45b0-95a2-88a3d4f19351/ccny_book_1998_turkey.pdf>.
- Başkan, Filiz – Güney, Aylin (2012): Turkey's June 2011 Parliamentary Elections. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 14, No. 1, s. 165–174.
- Bipartisan Policy Center (2016): Turkey Divided and Conquered: How the AKP Regained Power. Cit. 1. 4. 2018, <<https://bipartisanpolicy.org/wp-content/uploads/2017/05/BPC-National-Security-Turkey-Divided-and-Conquered.pdf>>.
- Cagaptay, Soner (2009): 'Kurdish Opening' Closed Shut. *The Washington Institute for Near East Policy*, cit. 1. 4. 2018, <<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/kurdish-opening-closed-shut>>.
- Çandar, Cengiz (2009): The Kurdish Question: The Reasons and Fortunes of the 'Opening'. *Insight Turkey*, Vol. 11, No. 4, s. 13–19.
- Çandar, Cengiz (2012): 'Leaving the mountain': How may the PKK lay down arms? Freeing the Kurdish Question from violence. *TESEV Publications*, cit. 5. 4. 2016, <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/12028ENGsilahsizlandirma16_03_12Rev1.pdf>.
- Casier, Marlies – Jongerden, Joost – Walker, Nick (2013): Turkey's Kurdish Movement and the AKP's Kurdish Opening: A Kurdish Spring or Fall? In: Gunter, Michael M. – Ahmed, Mohammed M. A. (eds.): *The Kurdish Spring: Geopolitical Changes and the Kurds*. Costa Mesa: Mazda Publishers, s. 135–162.
- Celep, Ödül (2010): Turkey's Radical Right and the Kurdish Issue: The MHP's Reaction to the "Democratic Opening". *Insight Turkey*, Vol. 12, No. 2, s. 125–142.
- Çiçek, Cuma (2016): Kurdish identity and political Islam under AKP rule. *Research and Policy on Turkey*, Vol. 1, No. 2, s. 147–163.
- Crocker, Chester A. (1992): *High Moon in Southern Africa: Making Peace in a Rough*. New York: W. W. Norton.
- Davutoğlu, Ahmet (2008): Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007. *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 1, s. 77–96, cit. 5. 4. 2016, <<http://arsiv.setav.org/ups/dosya/9595.pdf>>.
- Duran, Burhanettin (2013): Understanding the AK Party's Identity Politics: A Civilizational Discourse and its Limitations. *Insight Turkey*, Vol. 15, No. 1, s. 91–109.
- Guelke, Adrian (2008): Negotiations and Peace Processes. In: Darby, John – Mac Ginty, Roger (eds.): *Contemporary Peacemaking: Conflict, Peace Processes, and Post-war Reconstruction*. New York, Palgrave MacMillan, 2nd edition, s. 63–78.
- Gunter, Michael (2012): The Closing of Turkey's Kurdish Opening. *Journal of International Affairs*, 20. 9. 2012, cit. 5. 4. 2016, <<http://jia.sipa.columbia.edu/online-articles/closing-turkeys-kurdish-opening/>>.
- Gunther, Dietrich (2011): The Combined Ripeness Model: Becoming a Ripeness Generalist. *Conflict Research Center*, Working Paper No. 3, cit. 5. 4. 2016, <http://ustpaul.ca/upload-files/CRC/WPS_3_FINAL_2_-_Dietrich_Gunther.pdf>.
- Güzeldere, Ekrem E. (2009): Turkey: Regional Elections and the Kurdish Question. *Caucasian Review of International Affairs*, Vol. 3, No. 3, s. 291–306, cit. 5. 4. 2016, <http://cria-online.org/8_5.html>.
- Güzeldere, Ekrem E. (2010): Kurdish opening – how far, how sincere? *World Congress for Middle Eastern Studies*, Barcelona, 19. 7. – 24. 7. 2010, cit. 5. 4. 2016, <http://www.academia.edu/1712797/Kurdish_opening_-_how_far_how_sincere>.
- Hale, William (2005): Christian Democracy and the AKP: Parallels and Contrasts. *Turkish Studies*, Vol. 6, No. 2, s. 293–310.
- Hendl, Jan (2005): *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- ICG (2011): Turkey: Ending the PKK Insurgency. International Crisis Group, Europe Report, No. 213, cit. 1. 4. 2018, <<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/213-turkey-ending-the-pkk-insurgency.pdf>>.
- ICG (2012a): Turkey: The PKK and a Kurdish Settlement. International Crisis Group, Europe Report, No. 219, cit. 1. 4. 2018, <<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/219-turkey-the-pkk-and-a-kurdish-settlement.pdf>>.
- ICG (2012b): Turkey's Kurdish Impasse: The View from Diyarbakir. International Crisis Group, Europe Report, No. 222, cit. 1. 4. 2018, <<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/222-turkeys-kurdish-impasse-the-view-from-diyarbakir.pdf>>.
- Karaveli, Halil M. (2010): Reconciling Statism with Freedom: Turkey's Kurdish Opening. *Silk Road Paper*, October 2010, Central Asia-Caucasus Institute, Silk Road Studies Program, cit. 1. 4. 2018, <https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2010_10_SRP_Karaveli_Statism-Turkey.pdf>.
- Kaválek, Tomáš (2013): Útočná taktika Kurdské strany pracujících v Turecku v letech 2004–2011. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 4, s. 89–115.
- Kelly-Eccarius, Vera (2011): *The Militant Kurds: A Dual Strategy for Freedom*. Santa Barbara: Praeger.
- Kelman, Herbert C. (1997): Some Determinants of the Oslo Breakthrough. *International Negotiation*, Vol. 2, No. 2, s. 183–194.
- Keyman, E. Fuat (2010): The CHP and the "Democratic Opening": Reactions to AK Party's Electoral Hegemony. *Insight Turkey*, Vol. 12, No. 2, s. 91–108.

- Kořan, Michal (2008): Jednopřípadová studie. In: Drulák, Petr (ed.): *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 29–61.
- Kutschera, Chris (2012): The Secret Oslo Talks That Might Have brought Peace to Turkey. *The Middle East Magazine*, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.chris-kutschera.com/A/Oslo.htm>>.
- Lijphart, Arend (1971): Comparative Politics and the Comparative Method. *The American Political Science Review*, Vol. 65, No. 3, s. 682–693.
- Marcus, Aliza (2007): *Blood and Belief: The PKK and the Kurdish Fight for Independence*. New York: New York University Press.
- Mitchell, Christopher R. (1995): Cutting Losses: Reflections On Appropriate Timing. Institute for Conflict Analysis and Resolution, Working Paper No. 9, George Mason University, cit. 5. 4. 2016, <http://scar.gmu.edu/wp_9_mitchell.pdf>.
- O’Kane, Eamonn (2006): When Can Conflicts be Resolved? A Critique of Ripeness. *Civil Wars*, Vol. 8, No. 3–4, s. 268–284.
- Onis, Ziya (2012): The Triumph of Conservative Globalism: The Political Economy of the AKP Era. *Turkish Studies*, Vol. 13, No. 2, s. 135–152.
- Özbudun, Ergun (2014): AKP at the Crossroads: Erdoğan’s Majoritarian Drift. *South European Society and Politics*, Vol. 19, No. 2, s. 155–167.
- Özcan, Ali K. (2006): *Turkey’s Kurds: A theoretical analysis of the PKK and Abdullah Öcalan*. London & New York: Routledge.
- Özeren, Süleyman et al. (2014): Whom Do They Recruit? Profiling and Recruitment in the PKK/KCK. *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 37, No. 4, s. 322–347.
- Posch, Walter (2016): The New PKK Between Extremism, Political Violence, and Strategic Challenges (Part 1). *Österreichische Militärische Zeitschrift*, No. 2, cit. 29. 9. 2017, <<https://www.oemz-online.at/display/ENSPACE/The+new+PKK+Part+1>>.
- Pruitt, Dean G. (2005): Whither Ripeness Theory? George Mason University, Working Paper No. 25, cit. 5. 4. 2016, <http://scar.gmu.edu/wp_25_pruitt.pdf>.
- Pruitt, Dean G. (1997): Ripeness Theory and the Oslo Talks. *International Negotiation*, Vol. 2, No. 2, s. 237–250.
- Satana, Nil S. (2012): The Kurdish Issue in June 2011 Elections: Continuity or Change in Turkey’s Democratization? *Turkish Studies*, Vol. 13, No. 2, s. 169–189.
- Stedman, Stephen J. (1997): Spoiler Problems in Peace Processes. *International Security*, Vol. 22, No. 2, s. 5–53.
- Tepe, Sultan (2005): Turkey’s AKP: A Model “Muslim-Democratic” Party? *Journal of Democracy*, Vol. 16, No. 3, p. 69–82.
- Tezcür, Güneş Murat (2013): Prospects for resolution of the Kurdish question: A realist perspective. *Insight Turkey*, Vol. 15, No. 2, s. 69–84.
- Tezcür, Güneş Murat (2014): The Ebb and Flow of Armed Conflict in Turkey: An Elusive Peace. In: Romano, David – Gurses, Mehmet (eds.): *Conflict, Democratization and the Kurds in the Middle East*. New York: Palgrave Macmillan, s. 171–188.
- Tezcür, Güneş Murat (2016): Ordinary People, Extraordinary Risks: Joining an Ethnic Rebellion. *American Political Science Review*, Vol. 110, No. 2, s. 247–264.
- Ünal, Mustafa Coşar (2016): Is it ripe yet? Resolving Turkey’s 30 years of conflict with the PKK. *Turkish Studies*, Vol. 17, No. 1, s. 91–125.
- Wallensteen, Peter (2007): *Understanding Conflict Resolution: War, peace and the global system*. London – Thousand Oaks: SAGE Publications.
- White, Paul (2015): *The PKK: Coming Down from the Mountains*. London: Zed Books.
- Yavuz, M. Hakan – Özcan, Nihat A. (2006): The Kurdish Question and Turkey’s Justice and Development Party. *Middle East Policy*, Vol. 13, No. 1, s. 102–119.
- Yeldan, Erinc – Ünüvar, Bulcu (2015): An Assessment of the Turkish Economy in the AKP Era. *Research and Policy on Turkey*, cit. 5. 4. 2016, <<http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/12116.pdf>>.
- Yıldız, Kerim (2012): Turkey’s Kurdish Conflict: Pathways to Progress. *Insight Turkey*, Vol. 14, No. 4, s. 151–174.
- Zartman, I. William (2008): The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments. In: Darby, John – Mac Ginty, Roger (eds.): *Contemporary Peacemaking: Conflict, Peace Processes, and Post-war Reconstruction*. New York, Palgrave Macmillan, 2nd edition, s. 22–36.
- Zartman, I. William – de Soto, Alvaro (2010): Timing Mediation Initiatives. *United States Institute of Peace, Conflict Management Program*, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.usip.org/sites/default/files/resources/Timing%20Mediation%20Initiatives.pdf>>.

Dokumenty

- Abdulla, Abdulla H. (2011): AK Party won, now Kurds win; here’s why. *Today’s Zaman*, 17. 6. 2011, cit. 5. 4. 2016, <http://www.todayszaman.com/news-247755-ak-party-won-now-kurds-win-heres-why-by-abdulla-hawez-abdulla*.html>.
- AKP (2011): 2011 Seçim Beyannameşi, cit. 29. 9. 2017, <www.akparti.org.tr/upload/documents/2011-beyanname.doc>.
- BBC (2009): Turkish top court bans pro-Kurdish party. *BBC News*, 10. 12. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8408903.stm>>.

- BBC (2011): Turkey steps up offensive in Iraq after Kurdish raids. *BBC News*, 20. 10. 2011, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.bbc.com/news/world-europe-15390006>>.
- Bianet (2009a): Bakan Atalay'la DTP Kürt Sorununu Görüştü. *Bianet*, 13. 8. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://bianet.org/bianet/siyaset/116443-bakan-atalayla-dtp-kurt-sorununu-gorustu>>.
- Bianet (2009b): Anayasa Mahkemesi DTP'yi Kapattı. *Bianet*, 11. 12. 2009, cit. 29. 9. 2017, <<http://bianet.org/bianet/bianet/118820-anayasa-mahkemesi-dtpyi-kapatti>>.
- Bianet (2010): 1,483 DTP Members Detained for 1 Year without Indictment. *Bianet*, 14. 4. 2010, cit. 29. 9. 2017, <<http://bianet.org/english/minorities/121313-1-483-dtp-members-detained-for-1-year-without-indictment>>.
- Bianet (2011a): Riots in South-Eastern Turkey after Military Operations. *Bianet*, 17. 5. 2011, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.bianet.org/english/minorities/130035-riots-in-south-eastern-turkey-after-military-operations>>.
- Bianet (2011b): 30 Ayda KCK'den 7748 Gözaltı, 3895 Tutuklama. *Bianet*, 6. 10. 2011, cit. 29. 9. 2017, <<https://bianet.org/bianet/siyaset/133216-30-ayda-kck-den-7748-gozalti-3895-tutuklama>>.
- Daily Sabah (2015): Erdoğan renounces Dolmabahçe declaration, says HDP should try its best for PKK's disarmament. *Daily Sabah*, 17. 7. 2015, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.dailysabah.com/politics/2015/07/17/erdogan-renounces-dolmabahce-declaration-says-hdp-should-try-its-best-for-pkks-disarmament>>.
- Dumanli, Ekrem (2011): Those who want to sabotage the elections. *Today's Zaman*, 15. 5. 2011, cit. 5. 4. 2016, <http://www.todayzaman.com/columnists/ekrem-dumanli_244061-those-who-want-to-sabotage-the-elections.html>.
- Gökçe, Dinçer (2011): Thousands detained in eastern Turkey since March. *Hürriyet Daily News*, 16. 5. 2011, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=thousands-detained-in-the-east-since-march-2011-05-13>>.
- Haberturk (2011): Bu ülkede artık Kürt sorunu yoktur. *Haberturk*, 30. 4. 2011, cit. 29. 9. 2017, <<http://www.haberturk.com/gundem/haber/626064-bu-ulkede-artik-kurt-sorunu-yoktur>>.
- Hürriyet (2009a): Interior Minister Atalay outlines democratic initiative. *Hürriyet Daily News*, 13. 11. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=interior-minister-atalay-outlines-democratic-initiative-2009-11-13>>.
- Hürriyet (2009b): Öcalan reveals 'road map' for solving Kurdish issue. *Hürriyet Daily News*, 19. 7. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=ocalan-reveals-8220road-map-8221-for-solving-kurdish-issue-2009-07-19>>.
- Hürriyet (2010): AK Parti'den "Demokratik Açılım" kitapçığı. *Hürriyet*, 22. 1. 2010, cit. 29. 9. 2017, <<http://www.hurriyet.com.tr/ak-partiden-demokratik-acilim-kitapcigi-13557237>>.
- Hürriyet (2011): Illegal tape alleges secret PKK talks. *Hürriyet Daily News*, 13. 9. 2011, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=illegal-tape-alleges-secret-pkk-talks-2011-09-13>>.
- Hürriyet (2012): Chronology of Oslo dialogues with PKK. *Hürriyet Daily News*, 28. 9. 2012, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.hurriyetdailynews.com/chronology-of-oslo-dialogues-with-pkk.aspx?pageID=238&nID=31190&NewsCatID=338>>.
- Kurd Net (2010a): Dozens of Turkey's pro Kurdish BDP members arrested – again. *Kurd Net*, 15. 2. 2010, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2010/2/turkeykurdistan2525.htm>>.
- Kurd Net (2010b): Kurdish PKK rebels declare unilateral Ramadan cease-fire in fighting against Turkey. *Kurd Net*, 16. 8. 2010, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2010/8/turkey2873.htm>>.
- Milliyet (2009a): Başbakan Erdoğan: Milli birlik projesi bir hedeftir. *Milliyet*, 15. 11. 2009, cit. 29. 9. 2017, <<http://www.milliyet.com.tr/basbakan-erdogan—milli-birlik-projesi-bir-hedeftir-siyaset-1162249/>>.
- Milliyet (2009b): 34 PKK 'li Habur Sınır Kapısı'ndan girip teslim oldu. *Milliyet*, 19. 10. 2009, cit. 29. 9. 2017, <<http://www.milliyet.com.tr/acilim-da-kritik-an-siyaset-1151953/>>.
- Milliyet (2009c): Abdullah Gül: Kürt sorunu Türkiye'nin birinci sorunudur. *Milliyet*, 9. 5. 2009, cit. 29. 9. 2017, <<http://www.milliyet.com.tr/abdullah-gul—kurt-sorunu—mesele-siyaset-1092779/>>.
- Milliyet (2011): HEDEF 2023. *Milliyet*, 17. 4. 2011, cit. 29. 9. 2017, <<http://www.milliyet.com.tr/hedef-2023-siyaset-1378705/>>.
- Öcalan, Abdullah (2005): The declaration of Democratic Confederalism. *Kurdish Media*, 4. 2. 2005, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.kurdmedia.com/article.aspx?id=10174>>.
- Öcalan, Abdullah (2011): The Road Map to Democratization of Turkey and Solution to the Kurdish Question. Summary. International Initiative "Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan", cit. 5. 4. 2016, <http://www.freedom-for-ocalan.com/english/download/Abdullah_Ocalan_-_The_Road_Map_-_Summary.pdf>.
- Rozhovor č. 1: Erhan Doğan, politolog z Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014.
- Rozhovor č. 2: Yüksel Taşkın, politolog z Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014.
- Rozhovor č. 3: Büşra Ersanlı, politoložka z Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014.
- Rozhovor č. 4: Günay Özdoğan, politoložka z Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014.
- Rozhovor č. 5: kurdský aktivista Saki, İstanbul, 2013.
- Rozhovor č. 6: kurdský aktivista püvodem z Mardinu, İstanbul, 2013.
- Rozhovor č. 7: sympatizantka s CHP Pelin, İstanbul 2013.
- Söylemez, Ayça (2011): Mass Crackdowns on 'Democratic Solution Tents'. *Bianet*, 27. 5. 2011, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.bianet.org/english/freedom-of-expression/129566-mass-crackdowns-on-democratic-solution-tents>>.

- Today's Zaman (2009a): AK Party deputy Kapusuz: It is a democratic move, not a Kurdish initiative. *Today's Zaman*, 10. 8. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.todayszaman.com/news-183547-ak-party-deputy-kapusuz-it-is-a-democratic-move-not-a-kurdish-initiative.html>>.
- Today's Zaman (2009b): Erdoğan makes emotional appeal for unity on Kurdish initiative. *Today's Zaman*, 12. 8. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.todayszaman.com/tz-web/news-183728-100-erdogan-makes-emotional-appeal-for-unity-on-kurdish-initiative.html>>.
- Today's Zaman (2012): British intelligence played mediator role for Oslo talks. *Today's Zaman*, 18. 6. 2012, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.todayszaman.com/news-283920-british-intelligence-played-mediator-role-for-oslo-talks.html>>.
- Turkish Weekly (2009): Turkey's President and Premier on Inauguration of TRT-6 Channel. *Journal of Turkish Weekly*, 3. 1. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.turkishweekly.net/news/62703/-gen-turkey-39-s-president-and-premier-on-inauguration-of-trt-6-channel.html>>.

Poznámka

Na tomto místě by autoři rádi poděkovali všem, kteří byli ochotni poskytnout své názory a postřehy ve formálních i neformálních rozhovorech v průběhu terénních výzkumů v Turecku.

Předložený text vychází z části magisterské práce Tomáše Kaválka obhájené na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně pod vedením Tomáše Šmída.

Rozšiřování Evropské unie jako nástroj transformace srbsko-kosovského konfliktu po roce 2008

TEREZA MAROŠKOVÁ

The EU Enlargement as a Tool for the Transformation of the Serbia-Kosovo Conflict After 2008

Abstract: The objective of this paper is to analyse the impact and influence of the EU on the Serbia-Kosovo conflict after 2008 via the Serbian integration process. The author employs the analytical framework for studying the impact of the European integration and association on border conflicts. According to this framework, the impact of the EU on the conflict was both direct and indirect. The indirect impact was present in the pro-European orientation of the governments after 2008. But conditionality, as a direct tool, proved essential for the conflict transformation. The EU has used various phases of the integration process as rewards for progress in the dialogue between Serbia and Kosovo to de-escalate the conflict. This confirms that the enlargement policy is the most effective foreign policy tool that the EU has at its disposal.

Keywords: Serbia, Kosovo, EU, conditionality, conflict, transformative power.

Oblast bývalé Jugoslávie je pro Evropskou unii (EU) připomínkou neschopnosti řešit konflikty ve své bezprostřední blízkosti. Její rozpad v letech 1991–1995 ukázal, že Evropa, potažmo ES/EU, nedisponovala adekvátními mechanismy, jak konflikty na svých hranicích ovlivnit. Unie na neúspěch reagovala zavedením Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP) a balkánskému poloostrovu začala věnovat vyšší pozornost i v rámci politiky regionálního přístupu. Přesto v roce 1998 propukl ozbrojený konflikt v Kosovu, který byl ukončen až intervencí NATO v roce 1999. Problematickým se stal nedořešený konečný status Kosova, který vedl k unilaterálnímu vyhlášení kosovské nezávislosti v únoru 2008. Ačkoliv šlo o krok, který mohl konflikt vyostřit, stal se rok 2008 naopak počátkem deeskalace. Do konfliktu se aktivně zapojila EU, která do Kosova vyslala misi EULEX a nabídla Srbsku podpis odkládané Smlouvy o stabilizaci a přidružení (*Stabilisation and Association Agreement – SAA*), čímž započala jeho přístupový proces. Dle Jeleny Obradović-Wochnikové a Alexandra Wochnika však „*Srbsko, zdá se, nedokázalo europeizovat svou politiku vůči Kosovu, tedy normalizovat vztah tak, aby umožňoval přijetí [do EU]*“ (Wochnik – Wochnik 2012: 1158). Jak nicméně ukázalo dosažení dohody mezi Srbskem a Kosovem v roce 2013 a otevření srbských přístupových rozhovorů v roce 2016, toto tvrzení je nutné revidovat.

Cílem tohoto článku je analyzovat vliv EU na průběh srbsko-kosovského konfliktu po roce 2008 v rámci procesu integrace Srbska do EU. Jde o případovou studii, která odpovídá na následující výzkumnou otázku: Jak EU ovlivnila integraci Srbska průběh srbsko-kosovského konfliktu? Článek se zaměřuje výhradně na integrační proces Srbska, protože

tato země je v pokročilejším stadiu integrace, a proto můžeme očekávat vyšší vliv EU prostřednictvím integračního procesu. Přesto nelze vliv EU na kosovskou stranu podceňovat a dosažené výsledky je třeba chápat jako výsledek spolupráce obou stran konfliktu. Autorka chce tímto příspěvkem nejen ukázat, že integračním procesem Srbska EU konflikt transformovala, ale v obecnější rovině na příkladu srbsko-kosovského konfliktu poukázat na to, že EU může v rámci procesu rozšiřování působit na konflikty ve svém sousedství. To podporuje tvrzení, že politika rozšiřování je nejsilnějším zahraničněpolitickým nástrojem Evropské unie (viz kupříkladu Sedelmeier 2010a: 403).

Text je rozčleněn do dvou hlavních oddílů: části teoretické a části analytické. Teoretická část vychází především z textů Thomase Dieze, Stephana Stettera a Mathiase Alberta (2004, 2006). Ti přicházejí s vlastním teoreticko-metodologickým uchopením působení EU na konflikty čtyřmi cestami vlivu. Jejich klasifikaci vlivu EU na konflikty autorka tohoto článku částečně rozšiřuje o poznatky týkající se kondicionality, která se překrývá s první cestou vlivu podle Dieze, Stettera a Alberta. Proto je text v širší teoretické rovině postaven rovněž na textech Franka Schimmelfenniga a Ulricha Sedelmeira, kteří se zabývají vlivem EU na nečlenské státy (Schimmelfennig – Sedelmeier 2004, 2005a, 2005b). Pro zjištění, zda byl vliv EU na konflikt pozitivní, či negativní, využívají Diez, Stetter a Albert model stupňů konfliktu založený na principu sekuritizace. Sekuritizační model je pro účely práce nahrazen tradičnějším eskalačním a deeskalačním modelem konfliktu (Ramsbotham – Woodhouse – Miall 2011: 12–13). Druhá část článku využívá naznačený teoretický rámec pro hledání odpovědi na výzkumnou otázku. Postup je strukturován do čtyř kroků. V první řadě je nutné určit, v jakém stupni se srbsko-kosovský konflikt nacházel na počátku sledovaného období, tedy v roce 2008. Proto první oddíl této části krátce shrnuje průběh srbsko-kosovského konfliktu a identifikuje jeho jednotlivá stadia. Toto období začíná nástupem Slobodana Miloševiče k moci v roce 1987 a končí vyhlášením nezávislosti Kosova v roce 2008. Následně se druhá část článku zaměřuje na analýzu cest vlivu EU na srbsko-kosovský konflikt po roce 2008. Třetí oddíl usiluje o kontrolu, zdali nebyla transformace konfliktu zapříčiněna působením jiné proměnné nežli procesem přiblížování k EU. Poslední, čtvrtý oddíl se zaměří na potenciální rizika, která byla při analýze vlivu EU na konflikt zjištěna.

TRANSFORMATIVNÍ SÍLA EU A VLIV INTEGRACE NA KONFLIKTY

Politika rozšiřování začala být po úspěšném východním rozšíření považována za nejsilnější zahraničněpolitický nástroj, kterým může EU ovlivňovat své blízké okolí (Sedelmeier 2010a: 403). V případě EU můžeme krom klasické dichotomie *soft power* a *hard power* hovořit o třetím typu síly, o takzvané transformativní síle (*transformative power*). Ta je spojena s procesem rozšiřování a speciálních vztahů se třetími zeměmi (Tiersky 2010: 8). Státy usilující o vstup do EU či alespoň o blízkou spolupráci jsou motivovány budoucími zisky plynoucími z evropské integrace, a proto plní požadavky kladené ze strany EU. Díky atraktivitě členství či spolupráce je EU schopna tyto státy transformovat na základě vlastních požadavků. Milana Anna Vachudova (2005) toto působení označuje aktivním a pasivním působením EU. Pasivní působení je atraktivita či „magnetismus“ členství pro státy mimo Evropskou unii. Aktivní působení jsou specifická kritéria členství určená unií, která státy před vstupem musejí splnit (Vachudova 2005, citováno dle Haugton 2007: 236).

Přejímání norem a pravidel stanovených EU je často označováno za proces europeizace, při němž se podle Tanji Börzelové „domácí oblasti politiky stávají stále více předmětem evropského politického rozhodování“ (Börzel 1999: 574). Autorka tohoto článku však zastává názor, že v nejobecnější rovině lze europeizaci chápat jako jakoukoliv změnu vzniklou působením EU. K té nedochází pouze u členských států, ale proces europeizace sledujeme i ve třetích zemích (Schimmelfennig 2009: 5). Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier (2004, 2005a) rozlišují dva základní mechanismy europeizace v kandidátských státech.

Prvním je princip kondicionality. Ta vychází z racionalismu a je založena na logice důsledků. Jednání aktérů je motivováno snahou maximalizovat svůj užitek. Evropská unie se proto snaží aktéry k přijetí svých požadavků motivovat poskytováním odměn, mezi nimiž je nejvyšší formou členství v EU. Pokud stát nesplní stanovené požadavky, může jej EU potrestat odebráním či odepřením odměny. Kondicionalita je proto také označována jako metoda *carrot and stick*. Spojuje v sobě pozitivní a negativní motivaci ve formě odměn a trestu.

Druhým mechanismem je proces socializace. Ten vychází z teorie konstruktivismu a je založen na logice vhodnosti (*logic of appropriateness*). Pro státy řídicí se touto logikou není směrodatné, jaké materiální zisky jim integrace přinese. Primární je soulad mezi jejich přesvědčením a pravidly EU. Státy se proto orientují podle sdílených identit, hodnot a norem a „*přijímají pravidla EU, pokud jsou přesvědčeny o jejich legitimitě*“ (Schimmelfennig – Sedelmeier 2005b: 109). Efektivita socializace přirozeně závisí především na legitimitě požadavků EU a na míře identifikace s EU.

Mechanismy kondicionality a socializace jsou považovány za převažující vysvětlení vlivu EU na nečlenské státy. Sedelmeier (2011: 10) upozorňuje na to, že některé studie (Kelley 2004; Bauer et al. 2003) srovnávají efektivitu obou principů. Autorka tohoto článku se přiklání k názoru Schimmelfenniga a Sedelmeiera (2004: 671), že tyto dva principy se vzájemně nevylučují. Mohou si zčásti konkurovat, ale částečně se také mohou vzájemně doplňovat. To potvrzuje i Heather Grabbeová (2014: 44). Ta za společné působení socializace a kondicionality považuje pevné dodržování pravidel EU novými členskými státy po roce 2004, které bylo dokonce vyšší než u ostatních zemí EU.

Řada výzkumů v oblasti europeizace nečlenských států se zabývala například jejich demokracizací (Grabbe 2001; Dimitrova – Pridham 2004; Schimmelfennig – Sedelmeier 2004; Sedelmeier 2010b) či vlivem integrace na stranický systém (Ladrech 2002). Méně rozšířeným výzkumným tématem je vliv EU na konflikty, ačkoliv je v případě západního Balkánu s řadou nevyřešených sporů velmi významné. Vlivem EU na secesionistické konflikty se zabýval tým výzkumníků, který své závěry publikoval v knize *Europeanization and Conflict Resolution: Cases from the European Periphery* (Coppieters et al. 2004). Ti přicházejí se třemi možnostmi, jak může EU na konflikt působit. Unie buď slouží jako rámec pro řešení sporů, nebo konflikt ovlivňuje mechanismy kondicionality či socializace. Dále se této problematice věnoval projekt Birminghamské univerzity *EUBorderconf*, který zkoumal vliv EU na hraniční konflikty. Výzkumníci zapojení do tohoto projektu, Thomas Diez, Mathias Stetter a Stephan Albert, předpokládají, že EU dokáže ovlivňovat konflikty nejen mezi členskými státy, ale i procesem integrace a přidružení (Diez – Stetter – Albert 2004: 3). V tomto smyslu také autoři přišli se zmíněnou klasifikací čtyř cest vlivu (*pathways*) unie na konflikty, na níž tato práce staví.

Tyto čtyři cesty vlivu jsou charakterizovány pomocí dvou hlavních dimenzí. První dimenze určuje, zda je vliv EU přímý, či nepřímý. Rozdíl mezi těmito koncepty je představován jako rozdíl mezi vlivem řízeným aktérem (*actor-driven*) a vlivem strukturálním (*structural*). Sami autoři však uvádějí, že toto rozlišení není úplně přesné (Tamtéž: 19). Zde se jeví jako výstižné dělení Vachudové (2005) na aktivní a pasivní působení EU. Proto tato práce chápe přímý vliv EU jako vědomé a záměrné působení EU na konflikt. Proti tomu nepřímý vliv pojímá ve smyslu pasivního působení jako magnetismus EU, jinými slovy, ke změnám dochází pouhou existencí EU, které se ostatní aktéři přizpůsobují. Tento vliv tedy vzniká nezáměrně a nevědomě. Druhá dimenze odlišuje, zda je vliv omezen na politické elity, či společnost jako celek. Částečně se tato klasifikace překrývá s představenými koncepty kondicionality a socializace, ale nabízí širší spektrum možností působení EU.

Thomas Diez, Stephan Stetter a Mathias Albert pojímají první z cest vlivu, takzvaný obligatorní vliv (*compulsory impact*), jako přímé působení EU na elity, jímž se jeden z aktérů snaží přímou interakcí donutit nebo zlákat druhého ke změně pozice. K tomu využívá

principu odměn ve smyslu kondicionality (Diez – Stetter – Albert 2004: 16). Odměny mají různou podobu. Může například jít o podpis obchodních smluv, smluv o spolupráci, různé formy přidružení či jednotlivá stadia integračního procesu. Motivací může být i vízová liberalizace či poskytování finanční pomoci (Schimmelfennig – Sedelmeier 2004: 671). Nejvyšší odměnou je členství v EU. Efektivitu kondicionality či obligatorního vlivu ovlivňuje řada faktorů, primárně však kalkulace zisku ze strany aktérů ve vztahu k velikosti a rychlosti odměny či jasnosti podmínek (Sedelmeier 2011: 12–15). Roli může hrát i existence jiné alternativy nabízející ekonomické a politické zisky s nižšími či nulovými náklady nebo role transnárodních sítí (Kubicek 2004: 18). Někteří autoři (například Elbasani 2013: 9–13) přidávají k těmto faktorům i specifika západobalkánských států. Obligatorní vliv však má své limity, protože jeho působení je omezeno pouze na státy před dovršením formálního členství. Následně pro stát již neexistují odměny ani tresty, které by EU mohla využívat. Proto je klíčové zajistit, aby státy dostaly závazkům před přijetím do EU (Grabbe 2014: 43; Schimmelfennig – Börzel 2017: 279). K podobným zjištěním dochází Haywardová (2004: 5–6) i v případě severoirského konfliktu, kde nebyla obligatorní cesta použita vůbec, protože EU vydala první přímé stanovisko ke konfliktu v Severním Irsku až v době, kdy Velká Británie již byla členem ES. Podobně v případě kyperského konfliktu byl účinek obligatorní cesty pouze dočasný, jak dokládá odmítnutí Annanova plánu řeckou částí ostrova v roce 2004 (Demetriou 2004: 13–16). Schimmelfennig a Börzelová (2017) dále dokládají, že změny provedené na základě kondicionality nejsou nezvratné. K reverzi dochází obzvláště v oblastech, které nejsou součástí *acquis* a nejsou po státech vymahatelné. Stejně jako u kondicionality stát v případě obligatorní cesty pouze upravuje své strategické chování v závislosti na maximalizaci užítku. Nedochází však ke změně identity, hodnot či norem, které předpokládá proces socializace. Efekt je pouze krátkodobý, i když může za určitých podmínek vést k hlubším změnám socializací (Diez – Stetter – Albert 2006: 572).

Druhou z cest vlivu je vliv aktivující (*enabling impact*), který je nepřímým a nezáměrným působením EU na elity. Tento druh vlivu se projevuje socializací politických elit ve smyslu evropského diskurzu, což může vést k umírnění konfliktu. Nedochází však k jeho kompletní transformaci, protože se společnost nesocializuje jako celek (Diez – Stetter – Albert 2004: 17). Cesta aktivujícího vlivu umožňuje politickým aktérům obhájit kroky, které by byly jinak považovány za nelegitimní. Části společnosti, které preferují mírové řešení konfliktu, jsou často marginalizovány a sama veřejnost tlačí politické elity k sekuritizaci konfliktu. Evropská unie poskytuje elitám a společnosti společný bod, který elity mohou využít pro podpoření svých cílů a delegitimovat převládající domácí pozici (Diez – Stetter – Albert 2006: 573). To se projevilo v případě severoirského konfliktu. Zde se EU stala inspirací pro politiku sociálnědemokratické strany v Severním Irsku, jež byla klíčová pro dosažení Velkopáteční dohody (Hayward 2004: 7).

Spojovací vliv EU (*connective impact*) autoři definují jako přímý vliv EU na společnost. Jde o „*politiky, jimiž EU přímo přistupuje k sociálním aktérům a aktivitám v konfliktní oblasti, především k těm, kteří jsou považováni za možné agenty úspěšné transformace konfliktu*“ (Diez – Stetter – Albert 2004: 17). Evropská unie podporuje kontakty mezi stranami konfliktu přímou finanční podporou společných aktivit. Kontakt má vést ke vzniku širší společenské sítě vztahů a podpořit změnu identity společnosti (Diez – Stetter – Albert 2006: 573). Unie touto cestou může obejít nepřizpůsobivé politické elity a snažit se konflikt transformovat přímým působením na společnost (Diez – Stetter – Albert 2004: 17). Příkladem je program Interreg, určený k přeshraniční spolupráci členských i nečlenských států EU. Spojovací vliv prostřednictvím tohoto programu byl pozorován v případě Ruska (Diez – Stetter – Albert 2006: 573), Severního Irsku (Hayward 2004) či Řecka s Tureckem (Rumelili 2004). Spojovací cesta není vázána pouze na programy. Demetriou (2004: 23) označuje za případ spojovací cesty i působení Turecko-kyperské obchodní komory (*Turkish Cypriot Chamber of Commerce*) v kyperském konfliktu.

Nejefektivnější cestou pro transformaci konfliktu je konstruktivní vliv (*constructive impact*), jímž se EU snaží podpořit rekonstrukci identity tak, aby vedla k mírovým vztahům mezi konfliktními společnostmi (Diez – Stetter – Albert 2004: 17). To může vést ke skutečnému řešení konfliktu, jelikož již nebudou artikulovány neslučitelné pozice jednotlivých stran (Diez – Stetter – Albert 2006: 574). Tato cesta vlivu se tak nejvíce přibližuje konceptu socializace, protože jsou dotčeny normy, hodnoty a identita společnosti. Protože jde o nepřímý vliv, EU sehrává jen symbolickou roli. Slovy Olgy Demetriou: „*EU se stává spíše abstraktním konstruktorem než konkrétním aktérem [...] [...] konstruktivní vliv může být viděn tam, kde jsou konstrukty EU či Evropa spojeny s jinými koncepty jako demokracie, hodnoty, právo, mír nebo principy*“ (Demetriou 2004: 26).

Zde popsané čtyři cesty vlivu EU na konflikty jsou pro přehlednost shrnuty v následujícím schématu.

Schéma č. 1
Cesty vlivu EU na konflikty

		Přístup EU (dimenze 1)	
		Přímý	Nepřímý
Cíl vlivu (dimenze 2)	<i>Elity</i>	(1) Obligatorní vliv (<i>compulsory impact</i>)	(2) Aktivizující vliv (<i>enabling impact</i>)
	<i>Společnost</i>	(3) Spojovací vliv (<i>connective impact</i>)	(4) Konstruktivní vliv (<i>constructive impact</i>)

Zdroj: Diez – Stetter – Alber 2006: 572.

Podobně jako Schimmelfennig a Sedelmeier (2004: 671) nepovažují autoři možné cesty vlivu EU na konflikty za vzájemně se vylučující, ale spíše se překrývající. Jednotlivé cesty se nevyskytují izolovaně, spíše můžeme pozorovat působení EU několika cestami současně, čímž dochází navíc k jejich vzájemnému posilování (Diez – Stetter – Albert 2006: 575).

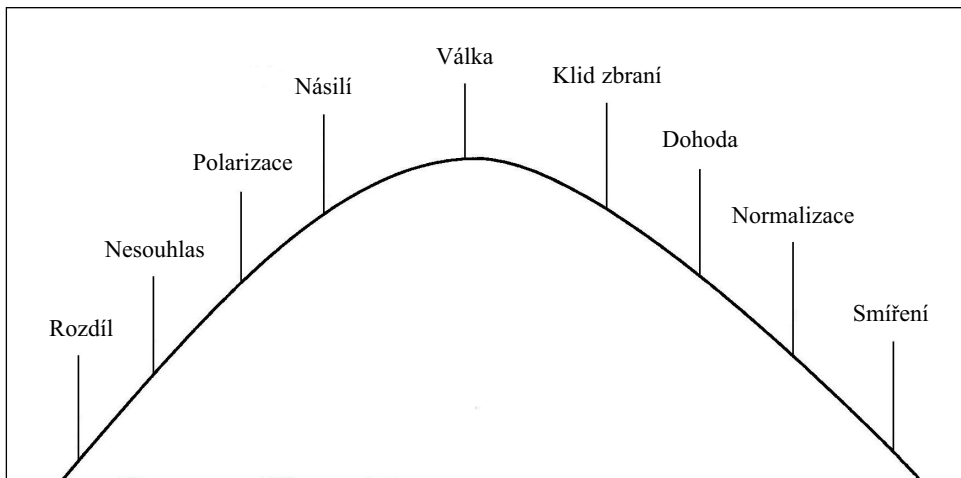
Negativní či pozitivní působení Evropské unie Diez, Stetter a Albert operacionalizují pomocí modelu stupňů konfliktu, který vychází z konceptu sekuritizace. V tomto pojetí není podstatná objektivní existence hrozby, ale zda je tato skutečnost jako hrozba subjektivně společností přijímána. Označení jevu za hrozbu není samo o sobě dostatečné (jde pouze o sekuritizační krok). Záležitost se stává hrozbou (je sekuritizována), pouze pokud ji společnost jako hrozbu přijme (Buzan – Wæver – de Wilde 1998: 25). Sekuritizaci sledují Diez, Stetter a Albert pomocí modelu stupňů konfliktu, který je velice fluidní a dynamický (Diez – Stetter – Albert 2004: 9). Jednotlivá stadia konfliktu od sebe nejsou oddělena, ale spíše se překrývají. Nelze tedy určit, v jakém stupni se v danou chvíli konflikt nachází. Proto je vhodnější si jej představovat jako kluzký svah, po kterém se konflikt v čase pohybuje, než jako model s jednotlivými stadii (Diez – Stetter – Albert 2004: 9).

Sekuritizační model stupňů konfliktu byl v této práci nahrazen tradičnějším eskalačním a deeskalačním modelem stupňů konfliktu (Ramsbotham – Woodhouse – Miall 2011: 12–13). Tento model je autorkou považován za vhodnější ze tří důvodů. Předně jde o tradičnější a častěji používaný způsob zkoumání průběhu konfliktu. Pracuje s poměrně jasnými termíny pro jednotlivá stadia konfliktu (klid zbraní, dohoda), které jsou navíc oproti sekuritizačnímu modelu od sebe odděleny a lze je snadněji odlišit. Dalším důvodem je

snazší použití v praxi. Původní model pracující s konceptem sekuritizace je zaměřen na subjektivní vnímání konfliktu jeho aktéry a komunikaci provázající konflikt. To představuje náročný úkol, jak tento proces sledovat. Model eskalace a deeskalace konfliktu se naopak zaměřuje na stadia konfliktu, která jsou snadněji pozorovatelná. Posledním důvodem je vyšší variabilita stupňů konfliktu. Původní model je tvořen pouze čtyřmi vzájemně se prolínajícími stupni, v němž je možné pozorovat pouze pohyb na škále mezi nejvyšším a nejnižším stupněm konfliktu. Eskalační a deeskalační model je tvořen devíti stupni. Díky tomu může zachytit více událostí, které jsou pro průběh konfliktu zásadní. Změnou modelů nedochází ke změně operacionalizace pozitivního a negativního vlivu na konflikt. I nadále je vliv EU na konflikt identifikován na základě posunů na modelu stupňů konfliktu.

Eskalační a deeskalační model má podobu Gaussovy křivky. Eskalační strana konfliktu je tvořena pěti stupni. Nejnižším stupněm je rozdíl, který může přerůst do nesouhlasu. Následuje třetí stupeň polarizace, na němž vznikají dvě antagonistické strany a konflikt se manifestuje. Konflikt dále kulminuje do přímého násilí a končí nejvyšším stupněm, válkou. Pojem války v použitém modelu autoři jasně nedefinují. Autorce proto pro operacionalizaci tohoto stupně konfliktu poslouží kvalitativní definice války podle projektu Hamburské univerzity *Arbeitsgemeinschaft Kriegursachenforschung* (viz AKUF 2018).¹ Ten definuje válku na základě tří kritérií: a) účast dvou nebo více ozbrojených sil, které jsou přinejmenším na jedné straně pravidelnými ozbrojenými silami; b) alespoň minimálně centralizovaná organizace na každé z bojujících stran; c) kontinuita probíhajících ozbrojených operací (AKUF). Deeskalační stranu tvoří fáze klidu zbraní a dále fáze dohody, normalizace a konečná fáze usmíření (Ramsbotham – Woodhouse – Miall 2011: 13). Tento model je graficky představen v následujícím schématu.

Schéma č. 2
Eskalační a deeskalační model stupňů konfliktu

Zdroj: Ramsbotham – Woodhouse – Miall 2011: 13.

Eskalace či deeskalace konfliktu může být vysvětlena i jinými proměnnými, které na konflikt působí. Diez, Stetter a Albert (2006: 570–571) definují tři alternativní faktory, které mohou konflikty ovlivnit. V první řadě jde o zapojení jiných mezinárodních aktérů jako třetí strany konfliktu, například OSN, NATO či USA. Druhým možným faktorem je integrace do jiné mezinárodní organizace souběžně se vstupem do EU. Diez, Stetter a Albert uvádějí vstup do NATO, který doprovázel integrační proces středo- a východoevropských států do unie. Mohou to však být i jiné organizace, například Rada Evropy či

OBSE. Poslední proměnnou, která může působit na transformaci konfliktu společně s integračním procesem, je demokratizace kandidátských států. Tuto proměnnou nelze podle autorů jasně oddělit od probíhající integrace, zvláště po zavedení kodaňských kritérií, podle nichž je demokratizace kandidátských států nutnou podmínkou vstupu. Na druhou stranu autoři uvádějí, že „*demokratizace se sama o sobě nezdá dostatečnou podmínkou [...]. Některé studie dokonce naznačují, že proces demokratizace vede k období s vyšší volatilitou konfliktu*“ (Tamtéž: 571).

Pro zjištění vlivu EU a identifikaci jednotlivých cest vlivu EU na konflikty je sledován srbský integrační proces, a to v rámci pravidelných monitorovacích zpráv a jiných dokumentů EU od roku 2008. V případě intervenujících proměnných je vliv jiného mezinárodního aktéra kontrolován jako jeho působení v rámci konfliktu především po roce 2008. V případě integrace do jiné mezinárodní organizace budeme sledovat, kdy Srbsko vstoupilo do dané mezinárodní organizace nebo jeho postoj ke vstupu do NATO. Pro měření míry demokratizace vychází autorka tohoto článku z několika indexů měřících demokracii a z jejich sledování v čase, konkrétně v období 2008–2014.

ANALÝZA VLIVU EU NA SRBSKO-KOSOVSKEHO KONFLIKT A POTENCIÁLNÍ RIZIKA DEESKALACE

Analýza proběhne v několika krocích. Nejprve zjistíme, v jakém stadiu se konflikt nacházel na počátku sledovaného období, tj. v roce 2008. Za tímto účelem identifikujeme jednotlivá stadia konfliktu na základě použitého modelu eskalace a deeskalace konfliktu. Ve druhém kroku identifikujeme cesty, jimiž EU na konflikt po roce 2008 působila. Určení cest povede ke zjištění, do jakého stadia dle eskalačního a deeskalačního modelu stupňů konfliktu se unii podařilo konflikt přenést. Na základě posunu v rámci modelu pak lze určit, zda byl vliv EU na konflikt pozitivní, či negativní. Posledním krokem je zjištění, zda pozorovaný vliv byl skutečně zapříčiněn působením EU, nebo zda byla transformace způsobena jinou proměnnou. Kontrolovány budou tři intervenující proměnné, konkrétně vliv jiného mezinárodního aktéra, integrace do jiné mezinárodní organizace a proces demokratizace.

Průběh srbsko-kosovského konfliktu do roku 2008

Přestože kosovský konflikt byl formálně poslední válkou při rozpadu Jugoslávie, paradoxně propukl dříve než konflikty ve Slovinsku, Chorvatsku a Bosně a Hercegovině. Postavení kosovských Albánců ve svazové republice Srbsko a Jugoslávie a vztah mezi srbskou a albánskou komunitou na území Kosova byly výraznými otázkami po celé trvání federace. Výrazně se však vyostřily na konci osmdesátých let s nástupem Slobodana Miloševiče. Ten postupnými kroky omezoval autonomii Kosova a posiloval postavení tamní srbské menšiny.

Hlavním politickým hnutím, které sdružovalo kosovské Albánce v průběhu devadesátých let, byla Demokratická liga Kosova (*Lidhja Demokratike e Kosovës* – LDK), která vznikla v prosinci 1989 a velmi rychle se stala natolik dominantní, že mohla být považována za všenárodní hnutí kosovských Albánců (Štěpánek 2011: 427). Demokratická liga Kosova přijala strategii nenásilného odporu vůči Miloševičovu režimu, ale Kosovo spravovala nezávisle na vládě v Bělehradu pomocí vlastních paralelních struktur (ICCK 2000: 41: 49).² Se vznikem LDK – jakožto antagonistické skupiny sjednocující kosovské Albánce a spravující Kosovo nezávisle na vládě v Bělehradu – se konflikt dostává do stadia polarizace.

Dominantní postavení LDK začalo oslabovat po podpisu Daytonské dohody. Kosovskému vedení se především nepodařilo prosadit, aby byla v rámci daytonských jednání řešena i kosovská otázka. Z pohledu Albánců navíc Daytonská dohoda odměňovala agresi Srbska uznáním srbské entity v rámci Bosny a Hercegoviny (Kubo 2010: 1144). To podkopalo strategii nenásilného odporu (Judah 2008:79). Hlavní roli v Kosovu začala

postupně přebírat polovojenská organizace Kosovské osvobozené armády (*Ushtria çlirimtare e Kosovës – UÇK*). Hlavní násilné akce vůči srbskému režimu, k nimž se veřejně přihlásila, spadají do let 1996–1997 (IICK 2000: 51). Tím se konflikt přesunul do stadia násilí.

S rostoucím počtem útoků UÇK a odvetnými akcemi ze strany srbského režimu se konflikt výrazně zintenzivnil, což způsobilo jeho přesun do stadia války. Její počátek projekt AKUF dle svých definičních kritérií datuje březnem 1998, kdy započala policejní akce s cílem potlačit UÇK v oblasti Drenice (Tamtéž: 68). V březnu 1999 následně došlo k internacionalizaci konfliktu, když byla zahájena intervence NATO s cílem zastavit akce srbských jednotek vůči civilnímu obyvatelstvu. Tato intervence přenesla konflikt do stadia klidu zbraní.

V této fázi konflikt setrval poměrně dlouhou dobu. Hlavním důvodem byla Rezoluce OSN 1244, která odkládala rozhodnutí o konečném statusu Kosova do budoucna. Zároveň rezoluce zachovávala suverenitu a územní celistvost Svazové republiky Jugoslávie (Security Council 1999: 2). Prozatím mělo být Kosovo spravováno administrativní misí UNMIK (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*), která měla napomoci Kosovu s budováním dočasných institucí pro její samosprávu. Na severu Kosova většinou obývaném Srby však přetrvaly původní srbské instituce podporované Bělehradem, které s misí UNMIK ani s kosovskými institucemi nespolupracovaly. V roce 2004 se konflikt krátce vrátil do stadia násilí, když došlo k nepokojům mezi albánskou a srbskou komunitou. Obnovení napětí bylo připisováno nevyřešenému statusu Kosova, a tak se OSN rozhodla otevřít jednání o jeho budoucím uspořádání. Její pozice v oblasti navíc výrazně oslabila, proto OSN vyzvala jiné mezinárodní organizace, především EU, aby v rámci Kosova přejala větší odpovědnost (Ker-Lindsay – Economides 2012: 79).

První pokus o přesunutí konfliktu do stadia dohody nastal v roce 2006. V rámci dvou kol jednání v letech 2006–2007 pod záštitou OSN a později Trojky (EU, USA, Rusko) se Srbsku a Kosovu nepodařilo dosáhnout kompromisního řešení.³ Důsledkem neúspěšných snah o vyjednání budoucího statusu Kosova bylo unilaterální vyhlášení kosovské nezávislosti v únoru 2008 a setrvání konfliktu ve fázi klidu zbraní.

Cesty vlivu

Po roce 2008 se EU na žádost OSN, jejíž vliv v Kosovu upadal, rozhodla přijmout v srbsko-kosovském konfliktu výraznější roli. V souladu s rezolucí 1244 zřídila v Kosovu civilní misi Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP) EULEX. Navíc se angažovala i v rámci *International Civilian Office*, jejímž cílem byl mezinárodní dohled nad nezávislostí Kosova.⁴ Unie také na vyhlášení nezávislosti reagovala ve vztahu k Srbsku nabídkou podpisu Smlouvy o stabilizaci a přidružení. Ta byla součástí Procesu stabilizace a přidružení (*Stabilization and Association Process – SAP*), který státům západního Balkánu nabízel možnost členství v EU. Srbsko tuto dohodu začalo s EU vyjednávat již v roce 2005, ale kvůli nedostatečné spolupráci s Mezinárodním soudním tribunálem byl proces přerušen. Díky obnovení integračního procesu Srbska by se EU otevřela možnost působit na Srbsko svým nejsilnějším zahraničněpolitickým nástrojem, tedy politikou rozšiřování.

Nabídka podpisu smlouvy v kombinaci s ostatními vnitropolitickými procesy vedla k rozkolu ve vládní koalici a konání předčasných voleb v květnu 2008. Ty byly pro další vývoj v srbsko-kosovském konfliktu stěžejní. Přenesla se do nich totiž linie sporu o znovuoobnovení evropské integrace (Konitzer 2009: 142). Výsledky voleb byly důležité ve dvou ohledech. V první řadě se vítězem voleb stala proevropská volební koalice Za evropské Srbsko (ZES), která složila vládu s volební koalici stran kolem Srbské socialistické strany (SPS). Ty se dohodly na podpisu smlouvy SAA a započaly nové pro-integrační směřování Srbska. Druhou důležitou událostí byl rozpad opoziční Srbské radikální strany (SRS), která byla tradiční silně nacionalistickou stranou starého režimu.

Tomislav Nikolić založil nový subjekt, Srbskou pokrokovou stranu (SNS), která přijala pragmatičtější přístup k evropské integraci (Ramet 2010: 20), což posílilo fragmentovanou vládní koalici.

Proevropský postoj nové vlády ZES a SPS byl patrný v řadě oblastí, nejvýrazněji se projevila v obnovení spolupráce s Mezinárodním soudním tribunálem pro bývalou Jugoslávii,⁵ jejíž odmítání bylo dlouho hlavní překážkou vztahů mezi EU a Srbskem. Postoj k otázce Kosova se vláda snažila prosazovat nezávisle na evropské integraci či paralelně vůči ní, k čemuž napomáhala nejednotnost členských států ohledně kosovské nezávislosti (Lehne 2012: 6). Podle Obradovičové-Wochnikové a Wochnika (2012: 1174, 1172–1173) začalo sice Srbsko uvažovat o kosovské otázce v kontextu evropské integrace, ale ne ji plně rozvíjet. Vláda díky tomu přijala „vzrálější“ přístup vůči Kosovu a rozhodla se konflikt dále nezintenzivňovat represivní politikou či nacionalistickou rétorikou, jak bylo obvyklé v případě Miloševiče a Koštunici. V rámci této strategie se vláda rozhodla dát přezkoumat legálnost unilaterálního vyhlášení kosovské nezávislosti u Mezinárodního soudního dvora.⁶ Přestože jeho názor byl pro Srbsko nepříznivý, zavázalo se rozhodnutí respektovat. I přes „vzrálější“ přístup využívalo Srbsko všech možných prostředků, jak znesnadnit fungování Kosova na vnitropolitické i zahraniční úrovni. Odrazovalo srbské obyvatelstvo Kosova od účasti na kosovských volbách a v tamních institucích, nespolupracovalo s misí EULEX (Tamtéž: 1169) a blokovalo účast Kosova na regionálních iniciativách, například v rámci CEFTA (Deda 2009: 248).

Změnu postoje představovanou přijetím „vzrálějšího přístupu“ nové proevropské vlády v otázce Kosova lze chápat jako projev aktivizujícího vlivu EU, jímž se elity socializovaly ve smyslu evropského diskurzu a to zmírnilo konflikt (Diez – Stetter – Albert 2006: 573). Sám aktivizující vliv nedostačoval k deeskalaci konfliktu, protože nevedl k výraznému zlepšení vztahů s Kosovem. Naopak nová vláda prováděla řadu konfrontačních kroků. Přijatý proevropský diskurz byl nicméně důležitý pro transformaci konfliktu ve dvou ohledech. V první řadě otevíral Evropské unii další možnosti, jak na konflikt působit integrací Srbska. Druhým podstatným jevem bylo zachování *statu quo* konfliktu. Přestože mohlo být vyhlášení nezávislosti Kosova krokem k potenciální eskalaci konfliktu, proevropská vláda se rozhodla použít diplomatických nástrojů a konflikt dále nezintenzivňovat.

Evropská unie nemohla připustit, aby Srbsko otázku Kosova oddělovalo od probíhající evropské integrace. Podle Lehneho (2012: 12) existuje pro tento přístup několik důvodů. Zprvce jsou dobré vztahy mezi sousedními státy klíčovým aspektem rozšíření. Zadruhé si EU nechce na své území importovat další teritoriální konflikt jako v případě Kypru. Zatřetí je perspektiva členství rozšířena na všechny země západního Balkánu, a proto není v zájmu EU, aby v budoucnu Srbsko jako člen EU blokovalo vstup Kosova.⁷

Evropské unii umožnil posílit vliv na Srbsko souběh tří faktorů. Zprvce nepříznivé rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora oslabilo taktiku Srbska bránit mezinárodnímu uznávání nezávislosti Kosova (Bieber 2015: 297; Hanson 2015). Zadruhé v březnu 2011 OSN zmocnilo EU k zahájení dialogu vedoucího k normalizaci vztahů mezi Srbskem a Kosovem (Beha 2015: 106). Pozici EU v rámci dialogu posílila evropská orientace Srbska, která byla ve stejnou dobu potvrzena podáním přihlášky do EU. Unii se díky evropské aspiraci Srbska otevřela možnost spojit integrační pokrok Srbska s pokrokem v rámci dialogu (Hanson 2015; Visoka – Doyle 2016: 867). Díky této konstelaci získala EU velmi výhodnou pozici: stala se mediátorem vzájemných jednání mezi oběma subjekty, ale zároveň mohla tato jednání ovlivňovat politikou rozšíření.

Evropská unie se při nastolování agendy v rámci mediace rozhodla postupovat od méně kontroverzních otázek k politicky citlivějším tématům vzájemných vztahů.⁸ Proto nejprve v březnu 2011 iniciovala mezi oběma subjekty takzvaný technický dialog. První jednání se týkala především záležitostí technického charakteru, jako například předání katastrálních záznamů či občanského registru. S narůstající hloubkou rozhovorů se postupně

ukazovala neslučitelnost pozic obou stran ohledně statusu Kosova. To se naplno projevilo při řešení otázky celních známek (Mehteti 2016: 222), která vedla v průběhu léta a podzimu 2011 k vlně násilí v severním Kosovu obývaném Srby.⁹ Tehdy byli zraněni i dva němečtí vojáci KFOR (Bowen 2011). Právě tyto události představují podle Bassuenera a Webera (2013) radikální změnu v srbsko-kosovském dialogu. Na jejich základě se totiž EU rozhodla využít příležitosti a spoji srbský integrační proces s řešením srbsko-kosovského konfliktu v rámci dialogu za využití přísné kondicionality (podobně Mehteti 2016; Guzina – Marijan 2014; Visoka – Doyle 2016).

Pro dosahování dohod využívala EU jako odměny jednotlivé fáze integračního procesu. Nabídka členství představuje pro státy na počátku integračního procesu příliš vzdálenou odměnu. Unie proto během procesu musí užívat dočasných odměn, které jsou pro státy z krátkodobého hlediska dosažitelné. Jde například o vízovou liberalizaci, podpis dohody o přidružení či zahájení vyjednávání. Srbsku EU nabídla jako první odměnu udělení kandidátského statusu. V tomto případě Evropská rada jasně stanovila cíle, kterých mělo být v rámci dialogu dosaženo. Jednalo se o implementaci již dosažených dohod zahrnujících dohodu o společné správě hranic (*Integrated Border/Boundary Management – IBM*), která zaváděla společnou správu hraničních přechodů Jarinje a Brnjak, dále pak dosažení dohody o inkluzivní regionální spolupráci a aktivní spolupráci, tak aby mise EULEX a KFOR mohly vykonávat svůj mandát. Na základě přezkoumání plnění těchto podmínek mělo být rozhodnuto o udělení kandidátského statusu v únoru 2012 (European Council 2011: 8). Po dosažení dohody umožňující účast Kosova na regionálních iniciativách¹⁰ a přezkoumání implementace dohody IBM Evropská rada udělila Srbsku kandidátský status v březnu 2012.

Další stupeň integračního procesu, a sice otevření přístupových rozhovorů, Evropská komise ve svém názoru podmínila dalším významným pokrokem v normalizaci vztahů (European Commission 2011: 12) a konstruktivním zapojením do další fáze dialogu (European Commission 2012: 19). Vyčerpání agendy technického dialogu a především násilnosti během léta 2011 v severním Kosovu předznamenaly další směřování rozhovorů. Od února 2012 začala jednání mezi oběma subjekty probíhat na nejvyšší politické úrovni za účasti premiérů a prezidentů obou subjektů. Tato změna přinesla do dialogu značné oživení především po parlamentních volbách v Srbsku v květnu 2012 (Bieber 2015: 305). Novou vládní koalici sestavil vítěz voleb SNS s dosavadní vládní stranou SPS. Obě strany byly v minulosti silně nacionalistické a spojené s režimem prezidenta Miloševiće. Konstruktivním zapojením do dialogu chtěly potvrdit transformaci, kterou prošly po volbách 2008 (Spasojević 2016: 124). Od ledna 2013 se dialog přesunul k jedné z nejproblematičtějších otázek, k situaci v severním Kosovu, kde nadále fungovaly srbské paralelní struktury podporované vládou v Bělehradu. Ty zahrnovaly krom nemocnic a škol také obecní samosprávy, bezpečnostní složky a vlastní soudní systém (European Commission 2012: 19). Pro obě strany byla otázka severního Kosova klíčová. Kosovo nad touto oblastí nemělo kontrolu a to narušovalo územní integritu státu. Srbsko naopak stále cítilo zodpovědnost za Srby žijící na tomto území a investovalo značné finanční prostředky do zdejších paralelních institucí (Hanson 2015). V důsledku toho se v oblasti vyvinul v podstatě vlastní typ suverenity a samosprávy, nad nímž postupně začala ztrácet kontrolu i vláda v Bělehradu. Tento nedostatek kontroly z obou stran představoval zásadní ohrožení stability v oblasti. Zároveň byl ale příležitostí pro dosažení kompromisní dohody, která by umožnila oběma stranám posílit svůj vliv na tomto sporném území (Ernst 2014: 123).

Výsledkem jednání byla patnáctibodová smlouva *First agreement on principles governing the normalisation of relations*, nazývaná Bruselská smlouva a podepsaná v dubnu 2013. Jejími hlavními body jsou vytvoření Sdružení/Asociace srbských municipalit se značnou autonomií (body 1–6); zavedení jedné policejní síly v Kosovu a integrace srbských policejních složek do jednotných policejních sil (body 7–9); integrace a fungování všech soudních autorit v rámci kosovského práva (bod 10) a uspořádání komunálních

voleb v severním Kosovu pod dohledem OBSE (bod 11). Obě strany se navíc zavázaly neblokovat pokrok druhého na cestě do EU (bod 14; The Office of the Prime Minister 2013).

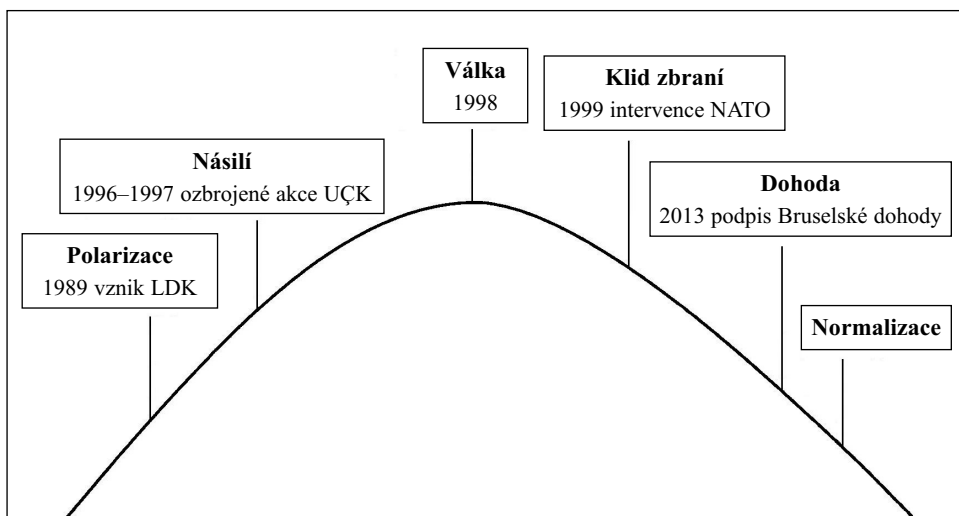
Stejně jako v případě udělení kandidátského statusu bylo po podpisu Bruselské dohody na jednání Evropské rady v červnu 2013 rozhodnuto, že vzhledem k dosaženému pokroku budou zahájeny přístupové rozhovory se Srbskem. Zároveň však Evropská komise Srbsko upozornila, že normalizace vztahů s Kosovem musí pokračovat včetně implementace veškerých dohod (European Commission 2013b: 1).

Princip kondicionality, který Evropská unie využila pro dosahování cílů v rámci dialogu mezi Kosovem a Srbskem, v němž hrála roli prostředníka, představuje dle klasifikace Dieze, Stettera a Alberta obligatorní cestu vlivu, na níž se EU snaží přímou interakcí donutit nebo zlákat druhého ke změně pozice, k čemuž využívá principu odměn. Unie změnila pozici Srbska v rámci dialogu prostřednictvím jeho integračního procesu. Stanovovala podmínky, kterých má být dosaženo, a za jejich plnění odměňovala Srbsko postupem do dalších fází integračního procesu, konkrétně udělením kandidátského statusu a otevřením přístupových rozhovorů.

Je patrné, že až přímý vliv Evropské unie byl pro dosažení dohod rozhodující. Nepřímé působení aktivizující cestou vlivu nebylo pro transformaci konfliktu dostatečné. Nová proevropská vláda však po vyhlášení nezávislosti Kosova konflikt dále nevyostřovala a proevropská orientace vlád po roce 2008 byla podstatným předpokladem pozdější transformace, protože zajišťovala plnění podmínek EU výměnou za prohlubování vzájemného vztahu v rámci obligatorní cesty vlivu. Vztah mezi aktivující a obligatorní cestou dokládá, že různé cesty vlivu se skutečně nevylučují, ale spíše překrývají. Potvrzuje to i tezi autorů, že jednotlivé cesty se nevyskytují izolovaně, ale spíše se vzájemně protínají a posilují (Diez – Stetter – Albert 2006: 575).

Schéma č. 3

Průběh srbsko-kosovského konfliktu podle eskalačního a deeskalačního modelu

Zdroj: Autorka.

Podpisem Bruselské smlouvy se srbsko-kosovský konflikt dostal z dlouhotrvající fáze klidu zbraní, která nastala po intervenci NATO v roce 1999, do fáze dohody. To v rámci použitého modelu představuje posun z vyššího stadia konfliktu do nižšího, a tudíž pozitivní působení EU.

Kontrola intervenujících proměnných

Následující část se bude zabývat alternativními vysvětleními pro transformaci srbsko-kosovského konfliktu, které stanovují Diez, Stetter a Albert: působením jiného mezinárodního aktéra, integrací do jiné mezinárodní organizace a procesem demokratizace.

V případě první proměnné se zaměříme na nejvýznamnější mezinárodní organizace, které v srbsko-kosovském konfliktu figurovaly, tedy OSN, NATO a OBSE. Vliv OSN v oblasti po roce 1999 ztlačil oslaboval. To dokládají nepokoje v roce 2004, v jejichž důsledku se OSN rozhodla zahájit jednání o budoucím statusu Kosova v roce 2006 a vyzvat jinou mezinárodní organizaci, konkrétně EU, aby převzala v Kosovu větší zodpovědnost (Ker-Lindsay – Economides 2012: 79). Jednání mezi Bělehradem a Přeštinou o budoucím statusu Kosova, která OSN zprostředkovala, dopadla neúspěchem a po unilaterálním vyhlášení samostatnosti OSN předala mandát své mise UNMIK právě Evropské unii. Mise UNMIK v Kosovu sice nadále operuje, nicméně převážnou část převzala EU. Mise UNMIK se podle Papadimitria a Petrova (2012: 758) stala pouze prázdnou skořápkou. OSN podporuje jednání mezi Srbskem a Kosovem v rámci dialogu pod záštitou EU, ale v jeho rámci nijak nevystupuje.

Mise OBSE je v Kosovu od roku 1999 na základě rezoluce 1244, která jí dávala „*hlavní úlohu v záležitostech týkajících se budování institucí a demokracie a lidských práv*“ (OSCE Permanent Council 1999). V současné době je v Kosovu zapojena v řadě aktivit od podpory lidských práv a role práva, ochrany kulturních a náboženských památek až k boji s terorismem a kyberterorismem. Mezi ně patří i „*podpora implementace dohod vycházejících z dialogu vedeného EU*“ (OSCE 2017). Mise OBSE byla přímo součástí implementace Bruselské dohody, jelikož zodpovídala za monitoring voleb do obecních zastupitelstev v listopadu 2013. Fungovala tedy spíše jako sekundární organizace spolupracující s EU.

Role NATO v srbsko-kosovském konfliktu je výraznější, protože aliance byla schopná přenést konflikt ze stadia války do stadia klidu zbraní intervencí v roce 1999. Tato fáze trvala až do dosažení Bruselské dohody v roce 2013. NATO se angažuje v oblasti v rámci mise KFOR, která měla zajistit bezpečnost v Kosovu na základě rezoluce 1244. NATO podle bývalého generálního tajemníka Anderse Fogh Rasmussena vnímá Kosovo jako příklad dobré spolupráce s EU, při níž NATO odpovídá za bezpečnost a umožňuje EU využívat svých nejsilnějších nástrojů (NATO 2013). Aliance silně podporuje dosaženou dohodu a je ochotna pomoci při její implementaci (NATO 2016). V srbsko-kosovském konfliktu hraje NATO konstruktivní úlohu po boku EU. Aliance přenesla svou intervencí konflikt do fáze klidu zbraní a připravila unii bezpečnou půdu pro její pozdější působení. Po roce 2008 byl vliv NATO komplementární k snahám Evropské unie a v reálné praxi se soustředí především na bezpečnostní dimenzi.

Další aktéři, USA a Rusko, jsou stálými členy Rady bezpečnosti OSN, kteří stojí v otázce Kosova na opačných názorových pólech. Rusko je hlavním spojencem Srbska ve snahách bránit mezinárodnímu uznávání Kosova, USA byly jedním z hlavních podporovatelů vyhlášení kosovské nezávislosti. USA se snaží podporovat evropský integrační proces a přenechat starost o Kosovo a obecně Balkán Evropské unii. Podle Rupnika (2009: 1) se mezinárodní přítomnost na Balkáně více europeizovala, což je způsobeno hlavně změnou priorit USA, které jsou nyní mimo Evropu. Dle Lehneho „*EU nepopíratelně určuje dění na Balkáně, když však dojde na obtížné kroky, pomoc USA zůstává fundamentální*“ (Lehne 2013). Tím, že Evropská unie na Balkáně zaujímá výsadní postavení, USA následují její směr a napomáhají prosazování její politiky. Vliv USA je navíc omezen hlavně na kosovskou stranu. Vztahy mezi Srbskem a USA se sice po vyhlášení nezávislosti relativně zlepšily (Woehrel 2010: 3), hlavním spojencem Srbska v kosovské otázce však zůstává Rusko.

Rusko nadále považuje Kosovo za součást Srbska. Proto je ruský vliv omezen podobně jako u USA jen na jednu stranu konfliktu. Rusko přitom uznává Evropskou unii jako

mediátora konfliktu a podporuje pokračování dialogu mezi Bělehradem a Prištinou. Podle ruského velvyslance v Srbsku Aleksandara Čepurina je především nutné dosažené dohody implementovat, k čemuž schází unii dostatek síly (B92 2016). Kvůli současnému napětí mezi Evropskou unií a Ruskem se může vliv Ruska na konflikt projevit negativně, a to možným oslabováním proevropské politiky Srbska ve prospěch spojenectví s Ruskem. Srbsko v současné době mezi oběma aktéry balancuje, nicméně zdlouhavost přístupového procesu by mohla vychýlit rovnováhu ve prospěch Ruska. Pokud by Srbsko opustilo svůj prointegrační postoj, vliv EU na konflikt by se snížil.

Vliv obou těchto mocností na srbsko-kosovský konflikt může v budoucnu vzrůst. Kosovo totiž prosazuje rozšíření dialogu o USA jako dalšího mediátora (B92 2017). Na tuto možnost reagovalo Srbsko návrhem rozšířit formát také o Rusko jako o mediátora, což již ruský prezident Putin přislíbil (TASS 2017).

Druhou intervenující proměnnou, která může působení EU na konflikt zkreslit, je integrace státu do jiné mezinárodní organizace. I v tomto případě je třeba omezit jejich výčet pouze na ty nejvýznamnější. Podle Dieze, Stettera a Alberta (2006) to jsou NATO, Rada Evropy a OBSE. Členem Rady Evropy a OBSE se Srbsko stalo v letech 2003, respektive 2000. Vztah Srbska k NATO je velmi problematický v důsledku intervence NATO v roce 1999. Přestože se Srbsko od roku 2006 účastní Partnerství pro mír, neuvažuje o vstupu do Severoatlantické aliance. Ovlivnění srbsko-kosovského konfliktu integrací do jiné mezinárodní organizace je tudíž vyloučeno.

Další proměnnou, která by mohla transformaci konfliktu ovlivnit, je demokratizace. Jak uvádějí Diez, Stetter a Albert (2006: 571), vliv této proměnné lze těžko oddělit od probíhající integrace, a to kvůli kodaňským kritériím, která považují demokratizaci země za jednu z politických podmínek pro vstup. Podle autorů se nezdá vliv demokratizace jako dostatečný pro samotnou transformaci konfliktu, v některých případech může naopak vést k jeho vyšší volatilitě.

Ani v případě srbsko-kosovského konfliktu nelze působení EU zcela očistit od vlivu demokratizace. Srbsko musí plnit politické podmínky členství v rámci kodaňských kritérií a tím se i ono musí demokratizovat. Od vlivu této proměnné můžeme působení unie očistit jen zjištěním, v jak velké míře se Srbsko demokratizuje, a tudíž jak velkou roli může tento proces hrát v transformaci konfliktu. Řada autorů (Knack 2004; Fish 2006; Welzer – Inglehart 2008) stanovuje míru demokratizace změnou indexů měřících demokracii v čase. Autorka se pro lepší kontrolu této proměnné rozhodla sledovat čtyři na sobě nezávislé indexy měřící demokracii na základě různých indikátorů. Jde o *Bertelsmannův transformační index* (Bertelsmann Stiftung 2018), respektive *Democracy Status, the Economist Intelligence Unit's Democracy Index* (The Economist Intelligence Unit 2018), *Freedom Rating*, který je součástí indexu *Freedom House* (Freedom House 2018), a *Polity IV* (Center for Systemic Peace 2018). V žádném z použitých indexů nedochází v případě Srbska v období 2008–2014 k výraznější změně. Můžeme proto tvrdit, že k demokratizaci Srbska již ve větší míře nedochází a vliv této proměnné na konflikt můžeme považovat také za minimální.

Potenciální rizika

Přestože lze považovat dosažené dohody mezi Srbskem a Kosovem za úspěch EU, má tento proces svá rizika. Ty v první řadě vyvstávají z identifikovaných cest vlivu, kterými se EU rozhodla na konflikt působit. V druhé řadě je také nutné zopakovat, že přestože je kondicionalita jako nástroj europeizace kandidátských států velmi efektivní, má tento nástroj také své nedostatky.

Obě identifikované cesty vlivu, aktivizující i obligatorní, se nacházejí v dimenzi působení EU na elity. Dohody, kterých bylo dosaženo, byly přijaty na úrovni politických elit. Jednání sama byla z velké části netransparentní a veřejnost obou států se s jejich výsledky seznamovala až po jejich dosažení (Beha 2015: 110; Ernst 2014: 124). Tato netransparentnost jednání byla částečně záměrem EU, protože měla státům umožnit interpretovat

často vágní a nejednoznačné znění smluv ve svůj prospěch a usnadnit tím jejich dosažení (Bieber 2015: 316; Visoka – Doyle 2016: 871).

Právě rozdíl mezi akceptováním smluv na úrovni elit a na úrovni společnosti je v současné době hlavním rizikem ohrožujícím reálnou možnost zlepšit vztahy mezi oběma subjekty. Přestože vládní představitelé obou subjektů dohody přijali a pokračují ve vzájemných jednáních, významné části společnosti tyto dohody neakceptují. Evropské unii se sice podařilo napomoci urovnat vztahy na úrovni elit, podstatným faktorem pro jejich reálný úspěch je však přijetí těchto dohod v těch částech společnosti, kterých se bezprostředně týkají.

Nezahrnutí kosovských Srbů do jednání představuje poměrně vysoké riziko neúspěchu naplnění smlouvy. Již po podpisu Bruselské dohody se v Mitrovici na severu Kosova konala demonstrace proti jejímu podpisu (Smolar 2013). Kosovští Srbové navíc navrhovali i konání referenda¹¹ a vyhrožovali bojkotem implementace Bruselské dohody (European Commission 2013a: 6). Problémy se vyskytly i v průběhu voleb do obecních zastupitelstev, které patřily k bodům Bruselské dohody a byly nezbytné pro vznik Sdružení/Asociace srbských municipalit. Průběh voleb byl narušen incidenty a jejich první kolo se muselo opakovat. Volby navíc provázela nízká volební účast srbského obyvatelstva (Barlovač 2013). Problém s přijetím Bruselské dohody se však netýká pouze srbského obyvatelstva severního Kosova. Kosovo po podpisu dohody zažilo jednu z největších politických krizí od vyhlášení nezávislosti, a to především kvůli kontroverznímu Sdružení/Asociaci srbských municipalit (Murati 2016), které bylo některými vnímáno jako potenciální federalizace Kosova po vzoru Bosny a Hercegoviny (například Deda 2013: 1). S implementací nesouhlasí ani podstatná část albánského obyvatelstva. Tuto část společnosti reprezentuje především opoziční strana Vetëvendosje!, která se po předčasných volbách v roce 2017 stala největší politickou silou v parlamentu.

Dalším problémem, který ohrožuje skutečnou funkčnost dohod, je jejich reálná implementace. Jak ukazují pravidelné výzkumy projektu *Big Deal*, který se sledováním implementace smluv zabývá, je jejich uvádění do praxe poměrně nízké. Podle posledního průzkumu z prosince 2015 jsou plně implementovány pouze čtyři ze sedmnácti dohod. Jde o navrácení občanských registrů, užívání celních známek, uskutečnění komunálních voleb v listopadu 2013 a přijetí plánu pro implementaci dohod (Big Deal 2015: 9). V případě ostatních je buď jejich implementace ještě neúplná, anebo jsou plně zablokovány (Ministry for Dialogue 2017). Příkladem může být dohoda upravující ustavení Sdružení/Asociace srbských municipalit, jejíž některé části kosovský Ústavní soud v prosinci 2015 označil za neslučitelné s ústavou (Shahini 2016). Nový návrh, který by měl problematické body odstranit, ale zatím nebyl vypracován (Security Council 2017). Po předčasných volbách v červnu 2017 je zřízení Sdružení/Asociace jedním z programových bodů vlády (RTK LIVE 2017).

V neposlední řadě je nutné si uvědomit, že proces zlepšení vztahů mezi Srbskem a Kosovem a jejich postupná normalizace stále nejsou ukončené. Protože je působení kondicionality svým působením omezeno na období před dovršením členství, bude podmínka normalizace vztahů provázet celý integrační proces Srbska. To dokládá i otevření prvních vyjednávacích kapitol mezi Srbskem a EU v prosinci 2015. Prvními dvěma otevřenými kapitolami se staly finanční kontrola (kapitola 32) a normalizace vztahů s Kosovem (kapitola 35), která bude uzavřena až ke konci vyjednávání o vstupu do EU (B92 2015). To sice poskytuje prostor pro další deeskalaci konfliktu, avšak možná je i opačná varianta – zvláště v případě, že integrační úsilí Srbska ochabne. Navíc jak ukazuje nedávný výzkum Franka Schimmelfenniga a Tanji Börzelové (2017), dosažené změny nemusejí být nezvratné, zvláště v oblasti spadající mimo působení *acquis*.

* * *

Srbsko-kosovský konflikt nadále představuje jeden z nejzávažnějších konfliktů v oblasti západního Balkánu. EU v jeho transformaci do současné podoby sehrála klíčovou

rolí především tak, že využila integračního odhodlání Srbska a rozhodla se řešení konfliktu spojit s tímto procesem.

Díky využití analytického nástroje cest vlivu bylo možno detailně sledovat, že na transformaci konfliktu měla EU přímý i nepřímý vliv. Ten se projevil s nástupem nové proevropské vlády, která se po vyhlášení nezávislosti Kosova rozhodla konflikt nezintenzivňovat. Tento nepřímý vliv, identifikovaný podle typologie Dieze, Stettera a Alberta jako aktivizující, byl také důležitým předpokladem pro úspěch vlivu přímého. Bez proevropské orientace Srbska by EU nebyla schopna použít svůj nejsilnější zahraničněpolitický nástroj, a sice politiku rozšiřování.

Přímý vliv na konflikt se projevil v průběhu dialogu mezi Srbskem a Prištinou, který byl iniciován EU. V jeho rámci se EU rozhodla spojit integrační pokrok Srbska s pokrokem v rámci dialogu. K tomu využila tradičního nástroje politiky rozšíření, kondicionality. Za dosahování dohod v rámci dialogu odměňovala Srbsko takzvanými dočasnými odměnami, které představovaly jednotlivé fáze integračního procesu a měnily jeho pozici, tak jak předpokládá obligatorní cesta vlivu. Právě díky těmto odměnám bylo nakonec dosaženo Bruselské dohody.

I tento úspěch má však svá rizika a omezení, která vycházejí především z použitého nástroje kondicionality. Reálnou deeskalaci konfliktu ohrožuje především nepřijetí dosažených smluv dotčenými společnostmi, ale i jejich implementace do praxe. V neposlední řadě je tento pokrok závislý na integračním odhodlání Srbska, bez něž by vliv pomocí integrace nebyl možný. I přes všechna úskalí vliv EU na deeskalaci srbsko-kosovského konfliktu dokládá, že transformativní sílu Evropské unie lze využít k řešení konfliktů. To z politiky rozšiřování činí skutečně nejsilnější zahraničněpolitický nástroj Evropské unie.

¹ Jiné projekty jako například *Correlates of War* (Michiganská univerzita) nebo *Peace Research Institute Oslo* (PRIO) pracují s kvantitativním definičním kritériem války, které předpokládá určitý počet padlých v boji nebo v důsledku války. Tyto projekty jsou však kritizovány pro svou arbitrárnost.

² Paralelní struktury LDK zahrnovaly krom politických institucí vlastní školní a zdravotní systém financovaný z výběru daní od albánské populace v Kosovu a v zahraničí (více o fungování paralelních institucí například Howard 2000: 95–117).

³ Obě strany vstupovaly do jednání s protichůdnými postoji. Kosovo požadovalo naprostou nezávislost. Postoj srbské delegace byl otevřenější. Vylučovala pouze dva extrémní, a to status, kterým mělo Kosovo v letech 1989–1999, a úplnou nezávislost (Weller 2008: 31).

⁴ Účast na těchto dvou misích zároveň dostávala Evropskou unii do zvláštní situace. Na jednu stranu vedla misi EULEX, která byla neutrální ke konečnému statusu Kosova, to znamená, že neuznávala jeho nezávislost. Zároveň však měla EU vedoucí úlohu v misi *International Civilian Office* (ICO), která byla „*status positive*“ (Papadimitriou – Petrov 2012: 758).

⁵ V průběhu let 2008–2011 byly do Haagu vydáni tři vysoce postavení představitelé válečného srbského režimu: Radovan Karadžić, Ratko Mladić a Goran Hadžić.

⁶ Mezinárodní soudní dvůr rozhodl, že vyhlášení nezávislosti nebylo v rozporu s mezinárodním právem. Toto rozhodnutí nelze brát jako rozhodnutí o konečném statusu Kosova (Falk 2011: 50). Proto nenutí Srbsko nezávislost Kosova uznat.

⁷ Takový případ by mezi státy bývalé Jugoslávie nebyl ojedinělý. Podobně se zachovalo Slovinsko vůči Chorvatsku v případě sporného Piranského zálivu.

⁸ Tento přístup se i v mnoha dalších ohledech podobá neofunkcionalistické logice uplatňované na konflikty v rámci EU (Visoka – Doyle 2016).

⁹ Spor se týkal nových celních známek s insigniemi Kosova, kterými kosovská vláda nahradila původní známky UNMIK. Ty však neakceptovala srbská vláda, která zboží opatřené těmito dokumenty odmítala vpustit na své území. Na toto opatření odpovědělo Kosovo vyhlášením embarga na dovoz zboží ze Srbska (Bjelčić 2015: 29). Aby Kosovo toto embargo vynutilo, vyslalo do oblasti severního Kosova obydleného Srby policejní jednotky převzít kontrolu nad hraničními přechody Jarinje a Brnjak, což vedlo k odporu tamního obyvatelstva (Mehmeti 2016: 226; Guzina – Marijan 2014: 6–7).

¹⁰ Kosovo se může účastnit mezinárodních jednání pod označením Kosovo*, které doplňuje poznámka, že „[...] *imto označením nejsou dotčeny postoje v otázce Kosova a [...] je v souladu s Rezolucí 1244/1999 a se stanoviskem Mezinárodního soudního dvora k vyhlášení nezávislosti Kosova*“ (The Office of the Prime Minister 2012).

¹¹ Podobné referendum se konalo již po dosažení dohody o IBM v únoru 2012, v němž obyvatelstvo odmítlo autoritu kosovských institucí. Toto referendum bylo odmítnuto jak Kosovem, tak Srbskem (Barlovač – Aliu 2012). I v tomto případě se projevuje rozkol mezi elitami a společností.

Literatura

- Bassuener, Kurt – Weber, Bodo (2013): Not Yet a Done Deal: Kosovo and the Prishtina-Belgrade Agreement. *DPC Policy Paper*, <https://www.ceas-serbia.org/images/2015-i-pre/DPC_Kosovo_Policy_Paper_November_2013.pdf>.
- Bauer, Michael W. – Knill, Christoph – Pitschel, Diana (2007): Differential Europeanization in Eastern Europe: The Impact of Diverse EU Regulatory Governance Patterns. *Journal of European Integration*, Vol. 29, No. 4, s. 405–423.
- Beha, Adem (2015): Disputes over 15-point agreement on normalization of relations between Kosovo and Serbia. *Nationalities Papers*, Vol. 43, No. 1, s. 102–121.
- Bieber, Florian (2015): The Serbia-Kosovo Agreements: An EU Success Story? *Review of Central and East European Law*, Vol. 40, No. 3–4, s. 285–319.
- Bjelić, Predrag (2015): Trade Between Serbia and Kosovo. In: Marimanova, Natalia (2015): *Regulation of Trade across Contested Borders: The Cases of China/Taiwan, Serbia/Kosovo and Cyprus*. London: International Alert, s. 26–40.
- Börzel, Tanja (1999): Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanization in Germany and Spain. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 39, No. 4, s. 573–596.
- Buzan, Barry – Wæver, Ole – de Wilde, Jaap (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Coppiters, Bruno – Emerson, Michael – Huisseune, Michel – Kovziridze, Tamara – Noutcheva, Gergana – Tocci, Nathalie – Vahl, Marius (eds. 2004): *Europeanization and Conflict Resolution: Case Studies from the European Periphery*. Gent: Academia Press.
- Deda, Ilir (2009): Kosovo: Internationalized Democracy-Building. *Southeast Europe: Journal of Politics and Society*, Vol. 57, No. 2–3, s. 235–260.
- Deda, Ilir (2013): Kosovo after the Brussels Agreement: From Status Quo to an Internally Ethnically Divided State. *Policy Briefs Kosovo*, <http://www.kas.de/wf/doc/kas_36473-1522-2-30.pdf?131223090403>.
- Demetriou, Olga (2004): The EU and the Cyprus Conflict. The view of Political Actors in Cyprus. *Working Paper Series in EU Border Conflicts Studies*, <<https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-social-sciences/government-society/polsis/research/2006/eu-border-conflict/wp01-eu-transformation-of-border-conflicts.pdf>>.
- Diez, Thomas – Stetter, Stephan – Albert, Mathias (2004): The European Union and the Transformation of Border Conflicts. Theorising the Impact of Integration and Association. *Working Papers Series in EU Border Conflicts Studies*, <<https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-social-sciences/government-society/polsis/research/2006/eu-border-conflict/wp01-eu-transformation-of-border-conflicts.pdf>>.
- Diez, Thomas – Stetter, Stephan – Albert, Mathias (2006): The European Union and Border Conflicts: The Transformative Power of Integration. *International Organization*, Vol. 60, No. 3, s. 563–593.
- Dimitrova, Antoaneta – Pridham, Geoffrey (2004): International actors and democracy promotion in central and eastern Europe: The integration model and its limits. *Democratization*, Vol. 11, No. 5, s. 91–112.
- Elbasani, Arolda (ed., 2013): *European Integration and Transformation in the Western Balkans: Europeanization or business as usual?* London: Routledge.
- Ernst, Andreas (2014): The April Agreement—A Step towards Normalization between Belgrade and Pristina? *Contemporary Southern Europe*, Vol. 1, No. 1, s. 122–126.
- Falk, Richard (2011): The Kosovo Advisory Opinion: Conflict Resolution and Precedent. *The American Journal of International Law*, Vol. 105, No. 1, s. 50–60.
- Fish, Steven M. (2006): Stronger Legislatures, Stronger Democracies. *Journal of Democracy*, Vol. 17, No. 1, s. 5–20.
- Grabbe, Heather (2001): How does Europeanization affect CEE governance? Conditionality, diffusion and diversity. *Journal of European Public Policy*, Vol. 8, No. 6, s. 1013–1031.
- Grabbe, Heather (2014): Six Lessons of Enlargement Ten Years On: The EU's Transformative Power in Retrospect and Prospect. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 52, s. 40–56.
- Guzina, Dejan – Marijan, Branka (2014): A Fine Balance: The EU and the Process of Normalizing Kosovo-Serbia Relations. *CIGI Papers*, No. 23, s. 1–13.
- Haugton, Tim (2007): When Does the EU Make a Difference? Conditionality and the Accession Process in Central and Eastern Europe. *Political Studies Review*, Vol. 5, No. 2, 233–246.
- Hayward, Katy (2004): Mediating the European ideal: Cross-border programmes and conflict transformation in Ireland. *Working Paper Series in EU Border Conflicts Studies*, <<https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-social-sciences/government-society/polsis/research/2006/eu-border-conflict/wp11-mediating-the-european-ideal.pdf>>.
- Howard, Clark (2000): *Civil Resistance in Kosovo*. London: Pluto Press.
- Judah, Tim (2008): *Kosovo: What Everyone needs to know*. New York: Oxford University Press.

- Kelley, Judith G. (2004): International Actors on the Domestic Scene: Membership Conditionality and Socialization by International Institutions. *International Organization*, Vol. 58, No. 3, s. 425–457.
- Ker-Lindsay, James – Economides, Spyros (2012): Standarts before Status before Accession: Kosovo's EU Perspective. *Journal of Balkan and Near East Studies*, Vol. 14, No. 1, s. 77–92.
- Knack, Stephen (2004): Does Foreign Aid Promote Democracy? *International Studies Quarterly*, Vol. 48, No. 1, s. 251–266.
- Konitzer, Andrew (2009): The parliamentary election in Serbia, May 2008. *Electoral Studies*, Vol. 28, s. 141–173.
- Kubicek, Paul (2004): International Norms, the European Union, and democratization. In: Kubicek, Paul (ed. 2004): *The European Union and Democratization*. London: Routledge, s. 1–29.
- Kubo, Keiichi (2010): Why Kosovar Albanians Took up Arms Against the Serbian Regime: The Genesis and Expansion of the UÇK in Kosovo. *Europe-Asia Studies*, Vol. 62, No. 7, s. 1135–1152.
- Ladrech, Robert (2002): Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis. *Party Politics*, Vol. 8, No. 4, s. 389–403.
- Lehne, Stefan (2012): Kosovo and Serbia: Toward a Normal Relationship. *Policy Outlook*, <http://carnegieendowment.org/files/Kosovo_and_Serbia.pdf>.
- Lehne, Stefan (2013): Serbia-Kosovo Deal Should Boost the EU's Western Balkans Policy. *Carnegie Europe*, 23. 4. 2013, <<http://carnegieeurope.eu/2013/04/23/serbia-kosovo-agreement-should-reenergize-eu-s-western-balkans-policy/g0q8>>.
- Mehmeti, Leandrit I. (2016): Perspectives of the Normalization of Relations between Kosovo and Serbia. In: Mehmeti, Leandrit I. – Radeljić, Branislav (2016): *Kosovo and Serbia: Contested Options and Shared Consequences*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, s. 216–242.
- Obradović-Wochnik – Jelena, Wochnik, Alexander (2012): Europeanising the 'Kosovo Question': Serbia's Policies in the Context of EU Integration. *West European Politics*, Vol. 35, No. 5, s. 1158–1181.
- Papadimitriou, Dimitris – Petrov, Petar (2012): Whose Rule, Whose Law? Contested Statehood, External Leverage and the European Union's Rule of Law Mission in Kosovo. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 50, No. 5, s. 746–763.
- Ramet, Sabrina (2010): Serbia since July 2008: At the Doorstep of the EU. *Southeast Europe: Journal of Politics and Society*, Vol. 58, No. 1, s. 15–40.
- Ramsbotham, Oliver – Woodhouse, Tom – Miall, Hugh (2011): *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*. Cambridge: Polity Press.
- Rumelili, Bahar (2004): The Talkers and the Silent Ones: The EU and the Change in Greek-Turkish Relations. *Working Paper Series in EU Border Conflicts Studies*.
- Rupnik, Jacques (2009): The Challenges of EU Enlargement in the Balkans. *ISS Opinion*.
- Sedelmeier, Ulrich (2010a): Enlargement. From Rules for Accession to a Policy Towards Europe. In: Wallace, Helen – Pollack, Mark (eds.): *Policy-making in the European Union*. Oxford: Oxford University Press, s. 401–429.
- Sedelmeier, Ulrich (2010b): The EU and democratization in Central and Southeast Europe since 1989. In: Ramet, Sabrina (ed.): *Central and Southeast European Politics since 1989*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 519–535.
- Sedelmeier, Ulrich (2011): Europeanisation in new member and candidate states. *Living Reviews in European Governance*, Vol. 6, No. 1, s. 1–52.
- Schimmelfennig, Frank (2009): Europeanization beyond Europe. *Living Reviews in European Governance*, Vol. 4, No. 3, 1–28.
- Schimmelfennig, Frank – Börzel, Tanja (2017): Coming together or drifting apart? The EU's political integration capacity in Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*, Vol. 24, No. 2, 278–296.
- Schimmelfennig, Frank – Sedelmeier, Ulrich (2004): Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*, Vol. 11, No. 4, s. 669–687.
- Schimmelfennig, Frank – Sedelmeier, Ulrich (2005a): The Politics of EU enlargement: Theoretical and Comparative Perspectives. In: Schimmelfennig, Frank – Sedelmeier, Ulrich (eds.): *The Politics of European Union Enlargement: Theoretical approaches*. Oxford: Routledge, s. 1–29.
- Schimmelfennig, Frank – Sedelmeier, Ulrich (2005b): The Study of EU Enlargement: Theoretical Approaches and Empirical Findings. In: Cini, Michelle – Bourne, Angela K. (eds.): *Advances in European Union Studies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 96–116.
- Spasojević, Dušan (2016): Serbian Political Parties and the Kosovo Question. In: Mehmeti, Leandrit I. – Radeljić, Branislav (2016): *Kosovo and Serbia: Contested Options and Shared Consequences*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, s. 106–129.
- Štěpánek, Václav (2011): *Jugoslávie – Srbsko – Kosovo: Kosovská otázka ve 20. století*. Brno: Masarykova univerzita.
- Tiersky, Ronald (2010): Introduction: Europe and the Geopolitical Order. In: Tiersky, Ronald – Van Oudenaren, John (eds.): *European Foreign Policies: Does Europe Still Matter?* Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., s. 1–13.
- Vachudova, Milana Anna (2005): *Europe Undivided: Democracy, Leverage & Integration After Communism*. Oxford: Oxford University Press.

- Visoka, Gëzim – Doyle, John (2016): Neo-functional Peace: The European Union Way of Resolving Conflicts. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 54, No. 4, s. 862–877.
- Weller, Marc (2008): Negotiating the final status of Kosovo. *Chaillot Paper* 114, s. 1–100.
- Welzel, Christian – Inglehart, Ronald (2008): The Role of Ordinary People in Democratization. *Journal of Democracy*, Vol. 19, No. 1, s. 126–140.
- Woehrel, Steven (2010): Serbia: Current Issues and U. S. Policy. *Congressional Research Service Report for Congress*, <<https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc503722/>>.

Dokumenty

- Barlovač, Bojana (2013): Low Turnout in Repeat North Kosovo Vote. *BalkanInsight*, 17. 11. 2013, <www.balkaninsight.com/en/article/locals-in-north-kosovo-vote-again>.
- Barlovač, Bojana – Aliu, Fatmir (2012): Northern Serbs Vote „No“ to Kosovo. *BalkanInsight*, 16. 2. 2012, <<http://www.balkaninsight.com/en/article/99-74-kosovo-serbs-say-no-to-pristina>>.
- Bertelsmann Stiftung (2018): *Transformation Index*. <<https://www.bti-project.org/en/home/>>.
- Big Deal (2015): Big Deal: Split Asunder: Civic Oversight of the Kosovo-Serbia Agreement Implementation. *Big Deal*, Report # 3.
- Bowen, Andrew (2011): Serb protesters wound 2 NATO soldiers in northern Kosovo. *Deutsche Welle*, 28. 11. 2011, <<http://www.dw.com/en/serb-protesters-wound-2-nato-soldiers-in-northern-kosovo/a-15561926>>.
- B92 (2015): Serbia opening first chapters in EU membership negotiations. *B92*, 14. 12. 2015, <www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2015&mm=12&dd=14&nav_id=96353>.
- B92 (2016): Russian ambassador: Kosovo is protectorate, not a real state. *B92*, 3. 8. 2016, <www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2016&mm=08&dd=03&nav_id=98803>.
- B92 (2017): EU on US involvement in Kosovo dialogue: “We work closely” *B92*, 21. 11. 2017, <https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2017&mm=11&dd=21&nav_id=102852>.
- Center for Systemic Peace (2018): *Polity IV*. <<http://www.systemicpeace.org/polityproject.html>>.
- AKUF (2018): AKUF. Die Arbeitsgemeinschaft Kriegsursachenforschung, <www.wiso.uni-hamburg.de/fachbereich-reich-sowi/professuren/jakobeit/forschung/akuf.html>.
- European Commission (2011): Commissions Opinion on Serbia’s application for membership of the European Union. Brussels: European Commission, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2011/package/sr_rapport_2011_en.pdf>.
- European Commission (2012): Serbia 2012 Progress Report. Brussels: European Commission, <http://ec.europa.eu/enlargement/countries/strategy-and-progress-report/index_en.htm>.
- European Commission (2013a): Kosovo 2013 Progress Report. Brussels: European Commission, <http://ec.europa.eu/enlargement/countries/strategy-and-progress-report/index_en.htm>.
- European Commission (2013b): Serbia 2013 Progress Report. Brussels: European Commission, <http://ec.europa.eu/enlargement/countries/strategy-and-progress-report/index_en.htm>.
- European Council (2011): European Council Brussels, 9 December 2011 Conclusions. Brussels: European Council, <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-139-2011-REV-1/en/pdf>>.
- Freedom House (2018): *Freedom House Index*. <<https://freedomhouse.org/>>.
- Hanson, Joanna (2015): Five Minutes with Sir Robert Cooper: “The Brussels Agreement between Serbia and Kosovo was based on Conversation, not EU Pressure”. *European Politics and Policy*, 6. 2. 2015, <<http://bit.ly/1zm4mUL>>.
- IICK – The Independent International Commission on Kosovo (2000): *The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned*. Oxford: Oxford University Press.
- Ministry for Dialogue (2017): Brussels Agreements Pending Implementation. <http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/REPORT_-_Brussels_Agreements_Pending_Implementation_060717.pdf>.
- Murati, Artan (2016): The Brussels Dialogue is important, but it needs to change. *Kosovo 2.0*, 24. 10. 2016, <<http://kosovotwopointzero.com/en/the-brussels-dialogue-is-important-but-it-needs-to-change/>>.
- NATO (2013): Monthly Press Conference by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen. *Nato.int*, 7. 5. 2013, <www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_100206.htm?selectedLocale=en>.
- NATO (2016): NATO’s Role in Kosovo. *Nato.int*, 6. 9. 2016, <www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48818.htm>.
- OSCE (2017): OSCE Mission in Kosovo. *Osce.org*, <www.osce.org/mission-in-kosovo>.
- OSCE Permanent Council (1999): Decision n. 305. OSCE Permanent Council, <www.osce.org/pc/28795?download=true>.
- RTK LIVE (2017): Haradinaj Government adopts program for 2017-2021. *RTK LIVE*, 19. 9. 2017, <<https://www.rtklive.com/en/news-single.php?ID=9375>>.
- Security Council (1999): Resolution 1244 (S/RES/1244). New York: Security Council, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>>.
- Security Council (2017): Security Council Report: February 2017 Monthly Forecast. *Security Council Report.org*, <www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2017-02/kosovo_18.php?print=true>.
- Shahini, Besa (2016): Squaring the Circle in Kosovo. *Prishtina Insight*, 18. 2. 2016, <<http://prishtinainsight.com/squaring-the-circle-in-kosovo/>>.

- Smolar, Piotr (2013): Serbia and Kosovo sign historic agreement. *The Guardian*, 30. 4. 2013, <www.theguardian.com/world/2013/apr/30/serbia-kosovo-historic-agreement-brussels>.
- TASS (2017): Serbia expects Russia to act as a mediator to resolve Kosovo Issue. *TASS*, 20. 12. 2017, <<http://tass.com/world/981995>>.
- The Economist Intelligence Unit (2018): *The Economist Intelligence Unit's Democracy Index*. <<https://info-graphics.economist.com/2017/DemocracyIndex/>>.
- The Office of the Prime Minister (2012): Arrangements Regarding Regional Representation and Cooperation. Pristina: The Office of Prime Minister, 24. 2. 2012, <http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/agreement_0210_representation.pdf>.
- The Office of the Prime Minister (2013): First Agreement on principles governing the normalisation of relations. Pristina: The Office of the Prime Minister, 19. 4. 2013, <www.kryeministri-ks.net/repository/docs/First_agreement_of_principles_governing_the_normalization_of_relations_April_19_2013_Brussels_en.pdf>.

Poznámka

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří se na výsledné podobě textu podíleli, především anonymním recenzentům a oběma šéfredaktorům, Vítu Benešovi a Tomáši Dopitovi, za jejich komentáře a připomínky.

*Text článku vychází z autorčiny magisterské práce s názvem *Srbsko-kosovský konflikt a Evropská unie: Transformativní síla Evropské unie*.*

Příspěvek vznikl za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2017_029 „Evropeizace vybraných společných politik EU a regionálních témat v Evropě“.

Lidový nacionalismus a čínská zahraniční politika

STANISLAV MYŠIČKA

Popular Nationalism and Chinese Foreign Policy

Abstract: This article focuses on the influence of popular nationalism on contemporary Chinese foreign policy. After analyzing several cases of popular protest with nationalistic overtones, we reach the conclusion that the impact of popular nationalism on Chinese foreign policy is limited. Firstly, the communist regime tightly controls any attempts at unsanctified collective action and allows a nationalist protest to happen only when it is favorable for signaling China's resolve to its diplomatic partners during international crises. Second, nationalism is only a part of the contemporary PRC's legitimacy, as another part of it is its keeping up of the steady pace of its economic modernization and increasing of the general welfare, which couldn't be achieved without maintaining a high level of economic interdependence with many crucial economic partners, including the USA and Japan. Third, the Chinese public is, in general, not as nationalistic as is indicated in much of the literature analyzing nationalism in the contemporary PRC.

Keywords: China, nationalism, foreign policy, international relations.

Na rozdíl od změn v rovnováze sil, působení vzájemných ekonomických vazeb či vlivu mezinárodních institucí patří nacionalismus mezi faktory působící na mezinárodní vztahy v Asii mezi ty méně zkoumané. Výzkum tohoto fenoménu byl poněkud na ústupu s koncem asijské dekolonizace, současná situace v Asii však mnohé výzkumníky vede k jeho důkladnějšímu studiu. Nacionalismus může být důležitým faktorem pro vznik a posilování bezpečnostních dilemat v rámci asijského mezinárodního systému. Agresivní formy nacionalismu bývají obecně v literatuře chápány jako faktor přispívající ke vzniku ozbrojených konfliktů, protože vyvyšují vlastní národ nad ostatní, brání konsenzu (Van Evera 1994), umožňují politickým elitám získávat manipulaci obyvatel legitimitu v případě ekonomické či politické krize (Gagnon 1994/1995) a v neposlední řadě nacionalistické až šovinistické mýty mohou přispívat k ospravedlnění expanzivní zahraniční politiky (Snyder 1991).

Cílem této studie je prozkoumat vztah mezi nacionalismem a zahraniční politikou současné Číny, a zejména způsoby, jakými čínské vedení reaguje na spontánní lidové projevy nacionalismu. Analyzuji v ní několik významných případů nacionalistické mobilizace čínské veřejnosti v posledních zhruba dvou dekadách. Tyto případy buď vyústily v demonstrace či jiné protestní akce, anebo byly protesty od počátku zcela potlačeny. V analýze využiji zejména akademickou literaturu, ale také zpravodajské články a některé primární zdroje, jako jsou zprávy ministerstev či politické projevy.

První část článku poskytuje stručný přehled základních pohledů na roli nacionalismu v mezinárodních vztazích v teoretické literatuře. Druhá část se bude věnovat historickému vývoji nacionalismu v čínském prostředí a vzestupu lidového nacionalismu od devadesátých let 20. století. V další části jsou zrekapitulovány klíčové okamžiky, kdy akce čínské veřejnosti mohly ovlivnit tvorbu zahraniční politiky mobilizací lidového nacionalismu. Pátá část se pak bude zabývat funkcí a vlivem lidového nacionalismu v současné Čínské

lidové republiky na obecnější úrovni. Článek dokládá základní tezi, že současné čínské vedení na jedné straně nacionalistické cítění podporuje prostřednictvím vzdělávacího systému a státní správy, ale na straně druhé agresivní projevy lidového nacionalismu reguluje tak, aby neohrožovaly monopol vládnoucí komunistické strany a její pragmatickou zahraniční politiku, která prioritizuje ekonomickou spolupráci před rozdmýcháváním národnostně laděných konfliktů.

NACIONALISMUS A ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Nacionalismus lze po vzoru Van Every a dalších chápat jako přesvědčení skupiny lidí považujících za svůj primární předmět loajality národ či etnickou skupinu, jež má přednost před příslušností k jiné sociální, kulturní či náboženské skupině a pro kterou si nárokují právo na samostatný stát (Van Every 1994: 6). Obdobnou definici nabízí Anthony Smith, který píše o nacionalismu jako o „*ideologickém hnutí, jež chce zajistit autonomii, jednotu a identitu konkrétní populace, o které se část jejích členů domnívá, že zakládá skutečný či domnělý ‚národ‘*“ (Smith 2001: 9). V průběhu posledních 150 let prodlával výzkum nacionalismu bouřlivý rozvoj, v jehož rámci se objevuje široké spektrum názorů od silně kritických až po analýzu nacionalismu jako veskrze pozitivního činitele historického vývoje a nedílné součásti modernity (dobrý přehled podává Hroch 2003). Nacionalistické ideje se objevovaly izolovaně již mnohem dříve než v 19. století, nicméně nacionalismus jako politický fenomén a státotvorná ideologie je produktem evropské modernity, který se později rozšířil do většiny neevropského světa. Ideologie nacionalismu je bytostně spjata s politizovanou masovou kulturou, která od svých občanů vyžaduje lásku k vlasti, podporu jejích cílů a její obranu (Smith 2001: 34). Proto je nacionalismus druh politické ideologie, avšak s prvky politického náboženství, manifestovaného například národními svátky, svěťci, kulturními a sportovními událostmi (Tamtéž: 36). V případě historicky působící ideologie nacionalismu se mísí prvky etnického a občanského nacionalismu. V prvním případě vystupují do popředí společné pokrevní, jazykové a kulturní vazby, v případě druhém je národní identita spjata se společným projektem národního společenství a s okruhem široce sdílených národních hodnot (Keating 2004: 4–6).

Obsahově může nacionalismus nabývat jak umírněných forem, které pouze požadují vlastní stát a chtějí mírově koexistovat s ostatními národy, tak forem agresivních až šovinistických. Konkrétní podoba nacionalismu je důsledkem síly a kvality požadovaných vazeb mezi jednotlivcem a jeho národem. Nacionalismus je do velké míry postaven na budování emočních vazeb k národu na úrovni jednotlivců, přičemž kolektivní paměť národa je ústřední součástí budování národního státu (Podeh 2000). Jedním z aspektů snahy o jednotu, autonomii a identitu národa je starost o jeho čest a rozvoj (Smith 2001: 30). V historickém vývoji a působení nacionalismu hrály mnohdy zásadní důležitost vize osvobození, boj za národ pro obnovu ztracené národní hrdosti a také náprava křivd z více či méně dávné minulosti. To se týká zejména těch národů, které mohou odkazovat na ztracený zlatý věk nebo na jiná kulturně, ekonomicky či politicky význačná období své historie. Určitá generačně předávaná a oficiálně podporovaná interpretace kolektivní paměti národa může však také vyzdvihovat události pro národ negativní, jež Volkan nebo Galtung nazývají *zvoleným traumatem* (*chosen trauma*; viz Volkan 2001; Galtung 2001). To pak slouží k identifikaci nehorších hrozeb pro národní existenci, které jsou následně předávány dalším generacím. Pro předávání národní identity v čase jsou zásadně důležité vzdělávací instituce, které stojí na počátku formování individuálních představ o identitě vlastního národa (Wang 2008: 783–784).

V průběhu studené války bylo zkoumání nacionalismu a zahraniční politiky na okraji zájmu. Velké teorie mezinárodních vztahů jako (neo)realismus nebo neoliberalní institucionalismus preferovaly zdůrazňování systemických faktorů proti vlivům na úrovni jednotek mezinárodního systému. Po konci studené války, kdy se začaly výrazně projevovat

vlivy nacionalismu na Balkáně, v Jihovýchodní Asii a jinde, se i v teorii mezinárodních vztahů objevují nové snahy o uchopení fenoménu nacionalismu. Tento posun můžeme pozorovat i v rámci dominantního realistického proudu. Neorealismus, tak jak ho nastínil Waltz (1979), zdůrazňuje strukturální příčiny zahraničněpolitického chování států a považuje preference států za předem dané. Proto nebyl dle mnohých schopen uspokojivě vysvětlit řadu jevů v asijské ani světové politice (srovnej Rose 1998). Z toho důvodu se začali objevovat realističtí autoři, kteří se pomocí různých kauzálních mechanismů pokoušeli vysvětlit vliv nacionalismu na zahraniční politiku (srovnej například Snyder 1991; Van Evera 1994). Teorie Van Every nebo Snydera obsahují řadu výtečných postřehů, přesto jim bývá vyčítáno, že vztah mezi zahraniční politikou a nacionalismem popisují velmi vágně. Legro a Moravcsik (1999) toto omezení připisují pokračující ukotvenosti těchto teorií v neorealismu.

Je tedy otázka, do jaké míry může být pokus o konceptualizaci vlivu nacionalismu na zahraniční politiku úspěšný, pokud vychází z obecně neorealistických premis. Panuje oprávněná obava, že tímto způsobem se z nacionalismu stane pouze proměnná „druhého řádu“ nebo „epifenomén“ anarchicky uspořádaných mezinárodních vztahů (Kratochwil 1995: 110–116). V tomto smyslu je třeba podotknout, že v realistických kruzích je běžné vysvětlovat asertivní čínský nacionalismus změnou mocenské rovnováhy v Asii, poté co ekonomicky stagnující Japonsko začalo být v řadě oblastí zastíňováno čínským růstem (srovnej Pei – Swaine 2005).

Konstruktivistické snahy o uchopení fenoménu nacionalismu přinesly důležitá zkoumání vlivu národních identit, morálních a náboženských hodnot a ideálů na zahraniční politiku. Obecně konstruktivismus přináší důraz na nemateriální faktory ovlivňující zahraniční politiku, identity, ideologie a také nacionalismus (srovnej Wendt 1999; Berger 1993). Specificky v rámci výzkumu čínsko-japonských vztahů vznikla řada konstruktivistických studií analyzujících moderní podoby nacionalismu v Číně a Japonsku (srovnej například Gustafson 2015; Gries 2005; Whiting 1995; Zhao 2004). Konstruktivismus však uvažuje nad vlivem nacionalismu na zahraniční politiku jednostranně, protože se příliš soustředí na roli hodnot a identity (například Whiting 1995; He 2007), aniž by blíže empiricky specifikoval, jak nacionalismus působí skrze sociální, ekonomické a politické aktéry (srovnej Moravcsik 1999). Podoby norem, identit a ideologií zcela jistě ovlivňují utváření vztahů mezi státy, jsou však vždy přenášeny sociálními aktéry v rámci širšího kontextu politického a společenského systému dané společnosti.

Navzdory všem neshodám však v odborné literatuře panuje mezi výzkumníky různých teoretických perspektiv shoda, že od konce studené války je nacionalismus v Číně na vzestupu, a to do velké míry i díky významné podpoře nacionalistického diskurzu ze strany stranických orgánů (Wang 2008; He 2007; Callahan 2004, 2009; Zhao 1998). To však v sobě skrývá nebezpečí, že rostoucí míra nacionalismu může negativně ovlivňovat čínskou zahraniční politiku (Gries 2004: 134; Bernstein – Munro 1997; Sautman 1997). V případě současné Číny můžeme spolu s Johnstonem hovořit zhruba o dvou takových scénářích. Zaprvé více nacionalistických nálad mezi čínskou veřejností může vést k jejich důkladnější reflexi na straně komunistických elit a ty se budou snažit v zájmu zachování domácí stability tyto nacionalisticky asertivní postoje kooptovat. To však učiní Čínu méně flexibilní v rámci diplomatických jednání. Zadruhé se lze domnívat, že v případě ohrožení monopolu komunistické strany či během vnitrostranické soupeření o moc se některá ze stranických frakcí bude snažit získat politické body tím, že bude více naslouchat nacionalistické rétorice aktivní části čínské veřejnosti a zaujímat asertivnější zahraničněpolitické postoje (Johnston 2013: 37–38). Oba scénáře předpokládají, že vrcholní představitelé komunistické Číny budou postupně citlivější k veřejnému mínění. Dále autoři jako Yahuda (2013: 454–455) nebo Gries (srovnej Gries – Steiger – Wang 2016) poukazují na korelaci mezi vzestupem čínského lidového nacionalismu a asertivnější čínskou zahraniční politikou, zejména vůči Japonsku a USA.¹ Na rozdíl od demokratických států má být

vliv nacionalismu v současné Číně umocněn tím, že tam fakticky neexistuje efektivní kontrola výkonu politické moci ze strany čínských občanů. Například Schell spatřuje nebezpečí ve vlivu propagandy a cenzury utvrzující čínské obyvatelstvo v domněni, že Čína je stále obětí zahraniční agrese a zadržování. „*To znemožňuje čínským vůdcům cítit se bezpečně a pohodlně v mezinárodním prostředí, zejména co se týče vztahu ke Spojeným státům a Japonsku, dvěma nejdůležitějším zemím pro čínskou budoucnost*“ (Schell 2016: 150–151). Susan Shirková varuje před sepětím konzervativních a veřejností nekontrolovaných vládních elit a komercializovaných médií, která uspokojují poptávku po senzačních informacích s nacionalistickým obsahem (Shirk 2014). Rozšíření nacionalismu v devadesátých letech a liberalizace médií vytvořily trh pro publikace a jiné kulturní produkty nacionalistického rázu, které dále stimulují nacionalistické tendence, mezi čínskými občany latentně přítomné již velmi dlouho (viz další kapitola; srovnej Wang 2008: 801; He 2007: 17–18).

Výše zmínění autoři považují vliv lidového nacionalismu na čínskou zahraniční politiku zejména za výsledek vnitropolitických procesů. Existují však alternativní přístupy, které v případě hodnocení vlivu nacionalismu na zahraniční politiku kombinují vlivy vnitropolitické s těmi zahraničněpolitickými. Jessica Weissová vypracovala teorii autoritářské zahraniční politiky, která podrobně rozpracovává důvody, jež vedou čínské představitele ke krátkodobému využití veřejného nacionalistického citění, tak aby ostatní státy mohly považovat vládní postoje za hodnověrnější (Weiss 2013; 2014; srovnej rovněž Fearon 1994; Putnam 1988). Nacionalistické projevy veřejnosti tak slouží vládě k podpoře jejich stanovisek navenek a také jsou využívány k uvolňování sociálního napětí v jinak přísně kontrolovaném veřejném diskurzu. Pokud však spontánní mobilizace na základě témat národní identity překročí určitou míru, stranické orgány neváhají tvrdě zakročit. Důležitým aspektem tohoto náhledu na sepětí nacionalismu a čínské zahraniční politiky je, že vnitropolitické a zahraničněpolitické zájmy jsou komplexně spjaty v rámci dvouúrovňové hry domácí a zahraniční politiky; proto nelze jejich vliv posuzovat odděleně (srovnej Shambaugh 2013; Downs – Sanders 1998/1999).

HISTORICKÝ VÝVOJ ČÍNSKÉHO NACIONALISMU

Zrod moderního čínského nacionalismu lze situovat do období mezi polovinou 19. století a ustavením ČLR v říjnu 1949.² Pro tuto dobu byl charakteristický zejména ambivalentní vztah k Západu a Japonsku, který lavíruje od jejich vnímání jako úhlavního nepřítele čínského státu až po inspiraci na cestě k ekonomické a politické modernizaci (srovnej Mitter 2014: kap. 1). Požadavky národní jednoty a svobody od pronikání koloniálních mocností a Japonska se staly hybnou silou vzestupných nacionalistických tendencí, a to zejména v městských centrech soustředících velkou část vzdělaných obyvatel (Skocpol 1979: 243; Sautman 1997: 78–79; Mullaney 2016: 300).

Důležitým mezníkem ve vývoji čínského nacionalismu bylo Hnutí 4. května (1919), které původně reagovalo na uzavření Versailleské smlouvy. Japonsko dosáhlo na mírové konferenci v Paříži uznání svých územních nároků v Číně, přičemž čínská veřejnost očekávala návrat bývalých německých koncesí pod čínskou kontrolu (srovnej Cullen 2003: 239–247). Proti uznání japonských nároků se v Číně zvedla vlna odporu zejména mezi mladými lidmi. S tím spojené demonstrace v Pekingu i jiných městech byly doprovázeny bojkotem a ničením japonského zboží (Fenby 2009: 142). Toto hnutí se vyznačovalo ostrou kritikou tradičních čínských norem, které byly podle mnohých tehdejších účastníků zdrojem čínské slabosti a neschopnosti najít adekvátní odpověď na výzvy moderní doby (srovnej Mitter 2004; Karl 2010: 28–29; Spence 1982). Tento postoj byl dále rozvíjen zejména v kontextu problematických japonsko-čínských vztahů během druhé světové války. Nankingský masakr v roce 1938 a jiné zločiny proti lidskosti spáchané japonskou armádou na čínském území za sebou zanechaly kolem dvaceti milionů mrtvých čínských občanů (srovnej Cullen 2003: 270–275; Tanaka 1998). Válečný odpor vůči

Japoncům dokázal po dlouhé době překonat regionální rozpory a spojit různorodé zájmy rozličných vrstev čínské společnosti (srovnej Moore 1966: 223–227; Mao 2005: 330, 348–350).

V čínské komunistické revoluci se projevila snaha vůdce komunistů Mao Zedonga (Mao Ce-tunga)³ o čínskou verzi modernity, prostou evropocentrických předpokladů o nutnosti nastolení kapitalismu (Brown 2012: 54; Meisner 2007: 108–109). Od založení ČLR až do Maova úmrtí byl nacionalismus vládnoucí strany úzce spojen s podporou celosvětové revoluce a s cílem konečného vítězství socialistického tábora nad kapitalistickými státy. Po nástupu Deng Xiaopinga (Teng Siao-pching) do čela komunistického vedení v roce 1978 byl tento politický a ideologický cíl zatlačen do pozadí politikou ekonomických reforem, v rámci které Čína naopak opět navázala spolupráci jak s okolními státy, tak vyspělými ekonomikami v Asii, Evropě a Severní Americe. Až do čínské politické krize roku 1989 se Západ stával nejen zdrojem technologií, investic, ale také alespoň částečně politických idejí.

Konec studené války přinesl výrazné změny ve způsobu práce s čínským nacionalismem ze strany komunistické strany. Jestliže v maoistickém období lze hovořit o jakémsi triumfalistickém nacionalismu, v jehož rámci se strana považovala za avantgardu společnosti a předvoj vítězství socialismu, pak přinejmenším od konce devadesátých let minulého století strana pracuje zejména s motivem Číny jako historické oběti zahraniční agrese (Wang 2008; Callahan 2004; He 2007; Schell 2016). Komunistická strana si v tomto podání osobuje schopnost učinit Čínu znovu velkou a respektovanou zemí, což je možné jedině díky vládě jedné strany, která bude schopna garantovat vnitřní řád a ekonomickou modernizaci. Z interpretace národní historie jsou zároveň vypouštěny nejkrvavější stránky vlády komunistů v druhé polovině 20. století (Callahan 2009: 188).

K této změně národního narativu přispěly vnitropolitické i mezinárodní změny spojené s koncem studené války. V roce 1989 strana odsoudila masové protesty v Pekingu i jiných čínských městech jako kontrarevoluční akt, který byl výsledkem kombinace domácích problémů a nepřátelských sil ze zahraničí. Ty měly usilovat o likvidaci mocenského monopolu komunistů a instalaci buržoazního liberalismu v Číně (Fenby 2009: 641–642). Podpora nacionalismu pak skýtala vítaný zdroj upevnění stranické legitimacy. Šlo o odpověď na takzvanou krizi tří přesvědčení (*sanxin weiji* – krize důvěry v socialismus, marxismus a samotnou komunistickou stranu), která podle komunistického vedení významně přispěla k politické krizi roku 1989 (Zhao 1998).

Hlavním prostředkem pro šíření nového čínského nacionalismu se stala celonárodní dlouhotrvající kampaň za patriotickou výchovu (*aiguozhuyi*), která začala být realizována roku 1994 (srovnej Wang 2008). Ústřední myšlenka kampaně, do níž byly zapojeny všechny státní, stranické i armádní vzdělávací instituce, zněla, že vlast je v nebezpečí, neboť ji ohrožují nedostatek patriotismu i liberální myšlenky a ideje tehdy již poměrně rozšířené v populární kultuře. Kampaň obsahovala řadu mobilizačních a výchovných technik a cílila především na mládež a studenty, kteří si měli lépe uvědomit historické souvislosti dřívější čínské slabosti a následného úspěšného rozvoje pod vládou komunistické strany. Jedním z aspektů této kampaně byla například revize učebnic historie, kde bylo na jedné straně utlumeno hlásání třídního boje a marxismu a na straně druhé zdůrazňováno dřívější utrpení pod nadvládou západních mocností a Japonska (Wang 2008: 784; 791–792; Callahan 2004: 204–206; He 2007: 5). Zhao odhaduje, že pouze k oslavám padesátého výročí konce války proti Japonsku v roce 1995 se uskutečnilo více než 10 000 událostí sponzorovaných z oficiálních míst (Zhao 2004: 220). Od počátku patriotické kampaně v první polovině devadesátých let se masivně zakládaly, obnovovaly a rozvíjely historické a kulturní památky a monumenty, které slouží státům posvěcenému „rudému“ turismu (Wang 2008: 794–797; Lovell 2012: 345–346). Dále v rámci patriotické kampaně byly a jsou propagovány filmy, televizní seriály, muzea a hudební skladby s patriotickým nábojem (srovnej Vickers 2007).

Podle řady autorů lze současnou vlnu lidového nacionalistického nadšení v Číně přičíst na vrub právě dlouhodobě trvající kampani na podporu patriotismu (Gries 2005). Navíc s rozmachem internetu nelze ani navzdory silnému státnímu aparátu zcela kontrolovat tok informací (srovnej McCromick 2002/3). Spolu s uvolněním v médiích a akademické sféře se začaly objevovat alternativní výklady čínské oficiální zahraniční politiky, některé z nich dosti výbušného charakteru (srovnej Zhao 2010). Rozšíření nacionalistických nálad vedlo také k růstu trhu s publikacemi a jinými kulturními produkty nacionalistického rázu. Za všechny lze zmínit *Global Times*, bulvárnější a také daleko asertivněji naladěnou odnož hlavního stranického deníku *Renmin ribao* (srovnej Wang 2008: 801; He 2007: 17–18). Rovněž začaly být rozvíjeny neakademické alternativní výklady historie čínského císařství, které glorifikují období dynastií Song (Sung), Ming a Qing (Čching) jako období, kdy byla čínská říše benevolentním hegemonom asijského prostoru, který navíc vynikal vyspělejší společností a kulturou než státy tehdejšího Západu (srovnej Yu 2014).

PROJEVY LIDOVÉHO NACIONALISMU

V této části rozebereme některé významné veřejné projevy nacionalismu v Číně po konci studené války. V tomto období nacionalismus překročil hranici ryze intelektuálních kruhů a stal se fenoménem, který začali více podporovat i příslušníci ostatních společenských vrstev. Tato lidovější verze čínského nacionalismu je definována zejména v protikladu vůči USA a Japonsku.

V první fázi byly poststudenoválečné projevy lidového nacionalismu svým zaměřením zejména protiamerické. V tomto období nacionalismus překročil hranici ryze intelektuálních kruhů a stál se fenoménem, který začíná být více podporován i příslušníky ostatních společenských vrstev. Kromě výše zmíněné patriotické kampaně a jiných státem posvěcených akcí na podporu nacionalismu byly zřejmým důvodem vnitropolitické, sociální a ekonomické problémy čínské transformace spolu se zahraničněpolitickým tlakem na ČLR po událostech na náměstí Nebeského klidu (Tiananmen). Zatímco v osmdesátých letech 20. století byly státy Západu považovány za vzor pro čínskou modernizaci, po roce 1989 přichází na řadu jisté vystřízlivění z inspirace Západem (Zhang 2001: 110–112). Stále silněji se v čínském veřejném mínění ozývají hlasy, jež představovaly USA jako stát, který úmyslně zdržuje mocenský vzestup Číny a upírá jí její místo v mezinárodním společenství (viz Fewsmith – Rosen 2001; Song et al. 1996).

Symbolickým přelomem byly události z počátku května roku 1999, kdy během leteckých operací NATO v Srbsku americké stíhačky bombardovaly čínskou ambasádu v Bělehradě, přičemž zahynuli tři čínští novináři a několik desítek osob bylo zraněno. I když americké autority vyjádřily politování a označily celý incident za omyl a chybu vojenského plánování, čínské veřejné mínění se obrátilo ostře antiamericky a přisuzovalo bombardování úmyslné snaze poškodit čínskou suverenitu a potrestat Čínu za nesouhlasný postoj v rámci kosovské krize. Čínská oficiální místa událost odsoudila jako „barbarský akt“ (CNN 1999). Desítky tisíc lidí v řadě čínských měst vyšly protestovat, přičemž šlo o největší veřejné demonstrace od událostí roku 1989. V Pekingu se shromáždilo k protestům před americkou ambasádou téměř 100 000 lidí skandujících protiamerická hesla. V Chengdu (Čheng-tu) byl dokonce zčásti vypálen americký konzulát, přičemž bezpečnostní složky bránily demonstrujícím pouze v přístupu k samotným budovám. Členové americké ambasády v Pekingu se stali téměř na dva dny pomyslnými rukojmími davu protestujících. Protesty také pořádali čínští studenti v amerických univerzitních kampusech. Protesty se sice konaly alespoň zpočátku s plnou podporou čínských oficiálních míst, ale také ukázaly, že lidový nacionalismus nelze přispat pouze vlivu státní propagandy, a že jde tudíž o částečně autonomní společenský fenomén (srovnej Weiss 2013: 19–22). Peter H. Gries ve své analýze reakcí čínských občanů z dopisů do významných čínských novin zjistil, že antiamerikanismus se stal v čínské společnosti důležitějším nikoliv pouze následkem komunistické propagandy, ale protože vyjadřoval autentické pocity řady čínských občanů (Gries 2001).

Lze říci, že prvních několik dní oficiální místa umožnila ventilovat rozhořčení veřejnými protesty, umožnila dopravu studentů na místa demonstrací a bránila pouze vstupu do samotných diplomatických misí USA či dalších členských států NATO (Economist 1999). Na druhou stranu v národní televizi vystoupil člen komunistického vedení a budoucí generální tajemník Hu Jintao (Chu Ťin-tchao), který sice podpořil demonstrující v jejich patriotickém rozhořčení nad útokem na ambasádu v Bělehradě, ale také vyzval, aby protesty dbaly čínských zákonů a nebyly zneužívány „některými lidmi pro narušování veřejného pořádku“ (CBC 1999).⁴ Dodal také, že Čína neopustí nastoupený kurz ekonomických reforem a otevírání se světu (*gaige kaifang*; Tamtéž). Nakonec vláda po několika dnech demonstrací přistoupila k jejich důslednému omezení. Po čtyřech dnech protestů oficiální média s několikadenním zpožděním zpozděním omluvu prezidenta Clintona a například Pekingská univerzita vyzývala své studenty k dodržování veřejného pořádku (The Economist 1999). V tu dobu bylo již blízko desáté výročí události na náměstí Nebeského klidu a čínský režim pochopitelně nechtěl, aby protesty přerostly v širší sociální fenomén, popřípadě kritiku vůči vládě jedné strany v Číně. Dalším důvodem, proč vedení v čele s Jiangem Zeminem (Ťiang Ce-min) nebylo ochotno pokračovat v podpoře protestů, byly jednak probíhající rozhovory s USA o vstupu Číny do WTO (které byly následkem incidentu na několik týdnů přerušeny), což byl jeden z čínských cílů v rámci pokračující ekonomické modernizace, jednak obava z ohrožení zahraničních investic a turismu v Číně. Vůdci obou národů spolu nakonec hovořili 14. května, tedy týden po incidentu. Následovala domluva, v níž se USA zavázaly vyplatit jak čínskému státu, tak rodinám mrtvých a zraněných finanční kompenzaci. Jistě není bez zajímavosti, že i čínská strana se zavázala vyplatit téměř tři miliony dolarů jako náhradu za poškozený americký majetek v Číně, což bylo před veřejností taktně zamlčeno.

Čínské vedení si v průběhu událostí dokázalo na americké straně vynutit splnění svých požadavků v rámci diplomatického zachování tváře, zároveň však celý spor nevyhrotilo tak, že by to ohrozilo diplomatickou konsolidaci v blízké budoucnosti. Protesty jako projev lidového nacionalismu jistě představovaly tlak na důsledné vyžadování omluvy od Spojených států a náhradu škod. To však bylo v souladu s postojem komunistických elit a nijak to nenarušilo celkovou čínskou zahraničněpolitickou strategii osmdesátých a devadesátých let 20. století, a sice postupně se integrovat do globálních obchodních a finančních struktur. V tomto smyslu bylo nezbytné omezit nejhlasitější projevy veřejnosti požadující agresivnější postup vůči USA.

Dalším problematickým bodem čínsko-amerických vztahů se stala krize při nouzovém přistání amerického špionážního letounu EP-3 v dubnu roku 2001 na jihu Číny. Letoun se v průběhu mise nad Jihočínským mořem dostal do kolize s čínským stíhačem, jehož pilot nakonec celý incident nepřežil. Americká posádka byla zadržována čínskými bezpečnostními složkami téměř dva týdny a čínská strana požadovala po Bushově administrativě omluvu.⁵ Obecně jako i v jiných zde zmíněných případech vládní postoj k nacionalistickým protestům představoval pro čínské vedení složité dilema. Oficiálně povolené protesty se mohly vymknout kontrole, avšak jejich potlačení vedlo k obviňování vlády ze slabosti a k poklesu důvěry ve schopnost komunistické strany adekvátně obhajovat národní zájmy (Weiss 2014: 68–70). V případě krize kvůli letounu EP-3 se čínské vedení uchýlilo k opatrnému postupu: dalo sice najevo rozhořčení a formulovalo požadavek veřejné omluvy od USA, ale na druhé straně podniklo řadu kroků, které omezovaly veřejné projevy nacionalismu nekontrolované vládou. Oficiální místa informovala o události ve státních médiích se zpožděním a rozhořčené reakce veřejnosti byly zveřejněny zhruba až tři dny po začátku incidentu (Zhang 2001: 119). Jádro těch, kteří považovali vládní postup za příliš smírlivý, tvořili opět studenti, ale jejich žádosti k oficiálním místům o povolení demonstrací byly zamítnuty. Několik demonstrantů snažících se protestovat před americkou ambasádou v Pekingu zatkla policie (Zhao 2005/2006: 140–141; Weiss 2013: 22–24). Nakonec byly bilaterální vztahy Číny a USA konsolidovány tím, že čínská strana propustila po

jedenácti dnech zadržování posádku amerického letounu a prezident Bush se spolu s ministrem obrany Colinem Powellem v oficiálním dopise čínské vládě omluvili za újmu, kterou utrpěla čínská strana (The Guardian 2001).

Čínský postoj vůči Spojeným státům během kosovské kampaně byl znatelně ostřejší než v případě incidentu kvůli letounu EP-3 o dva roky později. V prvním případě byly demonstrace povoleny, aby komunistické vedení podpořilo své rozhořčení nad útokem na svou diplomatickou misi, přičemž vzájemné vztahy byly již tak napjaté kvůli nesouhlasnému stanovisku k budoucnosti Kosova a kampani NATO v Srbsku. Naopak v roce 2001 nacionalistické demonstrace povoleny nebyly, a to ze dvou důvodů. Zaprvé čínské vedení nechtělo ohrozit poměrně křehké navazování *modu vivendi* s novou administrativou George Bushe (Weiss 2013: 16–17). Zadruhé byl zákaz demonstrací v roce 2001 ovlivněn předcházejícím incidentem, neboť vedení komunistické strany mělo již zkušenost s tím, jak rychle se mohou protesty vymknout kontrole, což by poškodilo navazování vztahů s novou americkou administrativou. Případné povolení protestů by tak pravděpodobně příliš neprospělo celkové zahraničněpolitické strategii Číny vůči USA, tak jako tomu bylo v roce 1999. V roce 1999 byly škody způsobené americkým útokem jistě ničivější, než tomu bylo v případě pozdějšího incidentu, a pro čínská oficiální místa by bylo určitě obtížnější vysvětlovat vlastního obyvatelstvu, proč vůbec nepovolit konání demonstrací v alespoň omezeném rozsahu a pod dohledem policie (srovnej Salmenkari 2003).

Po zlepšení americko-čínských vztahů po přelomu tisíciletí se objevila druhá vlna lidového nacionalismu, tentokrát zaměřená proti Japonsku. Významná část čínské veřejnosti jej vnímá jako stát, který ze sebe zcela nesmyl vinu za válečná utrpění čínského obyvatelstva během let 1937–1945 (Deng 2008: 277). Druhá vlna čínského lidového nacionalismu je založena zejména na internetovém aktivismu a používání sociálních sítí (Gries 2005: 848). Již na počátku nového tisíciletí došlo k řadě incidentů, po nichž se zmobilizovaly nacionalistické kruhy v Číně. V roce 2005 to bylo například vydání nové verze japonských středoškolských učebnic historie, které bagatelizovaly japonské válečné zločiny během invaze do Číny, nebo snaha Japonska získat křeslo v Radě bezpečnosti OSN (srovnej Gries 2005: 843–845). V prvním zmíněném případě i navzdory varování úřadů vyšly tisíce obyvatel do ulic a v Šanghaji zdemolovaly japonský konzulát. Místní vláda nakonec krátce pozastavila fungování mobilní sítě, aby se jí podařilo protesty rychleji zvládnout (Osno 2015: 147). V Šenzenu desetitisícový dav obklíčil supermarket japonského řetězce a volal po bojkotu japonského zboží. Demonstranti přitom pejorativně označovali Japonce jako „trpaslíky“ a „ďáblý“ (Pilling 2014: 235). Protesty však byly opět rychle umlčeny bezpečnostními složkami. Ač byly některé z požadavků sdíleny oficiálními místy, měla vláda silný zájem na dalším prohlubování ekonomické, kulturní a turistické spolupráce s Japonskem.

V případě masových projevů lidového nacionalismu vázaných na čínsko-japonské vztahy byly zásadní dva incidenty spojené se sporem o souostroví Senkaku/Diaoyutai z let 2010 a 2012. V roce 2010 se odehrála u Senkaku kolize dvou japonských plavidel pobřežní stráže a čínské rybářské lodi. To způsobilo zásadní diplomatickou roztržku (Smith 2015: 188–196). Čínská loď lovila v teritoriálních vodách Senkaku, její kapitán odmítl kontrolu japonskými pohraničníky a snažil se jim uplout. Přitom došlo k jejich vzájemné kolizi. Nakonec byla čínská posádka zatčena a obžalována z porušení japonských zákonů. Čína začala velmi důrazně požadovat navrácení posádky do vlasti a stupňovala diplomatický tlak na Japonsko, přičemž odvolala všechna diplomatická setkání od ministerské úrovně výše. Argumentovala zejména tím, že se čínská loď nemohla ničeho dopustit, neboť Senkaku patří pod čínskou jurisdikci. Obzvláště ostře se vyjádřil čínský premiér Wen Jiabao (Wen Tia-pao), když na zasedání OSN v New Yorku označil Senkaku za „*posvátnou součást čínského území*“ a japonský postoj k celé problematice za „*neospravedlnitelný a zcela nezákonný*“ (Wada 2010: 2). Asi po dvou týdnech byla čínská posádka propuštěna, aniž by byl kdokoliv trestně stíhán, což Čína oprávněně vydávala za své diplomatické vítězství.

V obou zemích došlo k nacionalisticky laděným demonstracím kritizujícím postup druhé země. Mnohem rozsáhlejší protesty však probíhaly v Číně. Několikatisícové demonstrace zaznamenalo hned několik čínských měst s celkovou účastí přes deset tisíc lidí – Peking, Chengdu, Xian (Si-an), Zhengzhou (Čeng-čou), přičemž významnou část protestujících tvořili studenti (LA Times 2010; CNN 2010). Úřady sice řadu protestů na krátkou dobu povolily, přístup čínské vlády a úřadů však nebyl k protestům příliš shovívavý. Vláda se rozhodla důsledněji kontrolovat nacionalistická vyjádření v médiích a odstraňovat některé extremistické projevy. To se například týkalo vyhánění demonstrujících od japonské ambasády v Pekingu (Al Jazeera 2010) či tlaku na agresivní komentátory z řad armády, jinak mnohdy velice aktivních, aby se k celé situaci nevyjadřovali (Jonhston 2013: 27). Čínský vládní diskurz tak byl během celého incidentu poněkud umírněný a vědomě zdrženlivý.

Čínský postoj během krize lze vysvětlit také tak, že rozhodnutí japonské strany zatknout a obvinít kapitána čínské lodi na počátku krize umenšilo již tak slabou mocenskou pozici Číny ohledně jejích nároků na Senkaku. Čína ostrovy nekontroluje a vzhledem k síle japonského námořnictva by pro ni bylo v případě vojenského střetnutí velice složité ostrovy ovládnout či udržet. Odvetná diplomatická opatření tak měla za cíl posílit čínskou pozici v tomto územním sporu (Fravel 2016: 27–29). Z hlediska vlivu lidového nacionalismu na čínskou zahraniční politiku se však nic významně nezměnilo. Politické elity sice daly najevo, že se Senkaku nevzdávají, na druhou stranu kontrolou nacionalistických demonstrací podpořily dlouhodobý čínský postoj, který kvůli důležitosti partnerství s vyspělými ekonomikami a čínské prestiži v zahraničí nedovoluje spor příliš vyhrtit (srovnej South China Morning Post 2010).

Dalším důležitým momentem sporu o Senkaku byla renacionalizace tří z ostrovů japonskou vládou v září 2012, což vyvolalo ostré čínské protesty a na přibližně rok a půl zmrazilo čínsko-japonskou diplomacii na nejvyšší úrovni. Již v srpnu 2012 se v několika čínských městech odehrály demonstrace proti zákroku Japonska zabírajícímu přistání hongkongských nacionalistických aktivistů na Senkaku. Tyto demonstrace byly uspořádány s tichým souhlasem čínských úřadů a díky omezenému rozsahu také s podporou oficiálních médií (Gries – Steiger – Wang 2016: 269). O měsíc později však japonská vláda odkoupením ostrovů reagovala na výrocky ostře nacionalistického politika Šintaróa Išihary z dubna 2012, který zamýšlel ostrovy koupit. Japonský premiér Jošihiko Noda se domníval, že když zabrání Išiharovi odkoupit část Senkaku, umožní mu to upevnit *status quo* v oblasti. Noda tak učinil i přesto, že několik dní před vládním rozhodnutím hlavní čínský představitel Hu Jintao před takovýmto krokem varoval (Fravel 2016: 31; Yang 2013: 232). Na japonský krok Čína reagovala ostře řadou opatření, diplomatických i bezpečnostních (srovnej Fravel – Johnston 2014).

Tato čínsko-japonská diplomatická roztržka byla doprovázena poměrně výraznou mobilizací čínského lidového nacionalismu. Během září 2012 demonstrovaly podle odhadů v čínských městech stovky tisíc lidí, přičemž mezi největší protesty patřily ty v Pekingu (20 000 účastníků) a Šenzhenu (Šen-čen; 10 000 lidí). V Xianu byla ničena policejní auta japonské výroby a v Chengdu někteří z demonstrujících nesli transparenty volající po použití násilí vůči Japoncům (Pilling 2014: 312). V mnoha čínských městech demonstrace doprovázely násilnosti, ničení japonského majetku a útoky na firmy japonských vlastníků. Řada velkých japonských podniků (Sony, Honda, Mazda, Panasonic) dočasně pozastavila svoji výrobu v Číně (Gries – Steiger – Wang 2016: 269). Čínská vláda zpočátku jednoznačně povolila konání těchto demonstrací a na řadě míst umožnila jejich hladký průběh, aby podpořila své nesouhlasné stanovisko s japonskou renacionalizací části Senkaku (LA Times 2012). Vliv oficiálních míst ukazuje rozsah a geografický záběr protestů, což by nebylo možné bez posvěcení z vyšších míst. Nicméně je zřejmé, že rozsah těchto demonstrací přerostl rychle rozměry státem řízeného nacionalismu, a šlo tedy alespoň zčásti o spontánní projev lidového nacionalismu (Gries – Steiger – Wang 2016: 265). Proto vláda velice brzo sáhla k omezování a nakonec úplnému potlačení demonstrací. Státní

deník *Global Times* zveřejnil komentář odsuzující násilí během demonstrací jako kontraproduktivní (Global Times 2012). Policie zatýkala osoby zodpovědné za vandalismus, významně omezila internetový aktivismus, pomocí médií a internetu přesvědčovala občany o nutnosti podpořit stanovisko vlády, které je v souladu s veřejným pořádkem a čínskými zákony (Yang 2013: 245–249; China Daily 2012). Dále byl omezen provoz okolo japonské ambasády v Pekingu jako místa nejprudších demonstrací, oficiální média odstranila některé příliš nacionalistické příspěvky ze svých webů a na některých místech byl proti demonstrantům použit slzný plyn (LA Times 2012). Během několika málo dní byly protesty úplně zastaveny, což řadu komentátorů vedlo k názoru, že kontrola čínského státu nad rozsahem a průběhem protestů je stále rozhodující (Srovnaj Weiss 2014: 212–214).

FUNKCE NACIONALISTICKÉHO DISKURZU V SOUČASNÉ ČÍNĚ

Předchozí část ukázala, že od konce devadesátých let 20. století můžeme sledovat, jak vedení komunistické strany sice rétoricky podporuje nacionalistické rozhořčení veřejnosti, ale velmi brzo po vypuknutí protestů přistupuje k silné regulaci takovýchto projevů lidového nacionalismu, a to i v případě, že postoj veřejnosti je v souladu s oficiální zahraničněpolitickou linií. Jak jsme mohli vidět v předcházející části, po každém z větších nacionalistických protestů komunistická strana a vláda pomocí řady nástrojů bránila dalším takovýmto projevům a varovala před násilnými demonstracemi či „iracionálním“ nacionalismem. Ukazuje se, že takovýto přístup kombinuje vnitropolitické a zahraniční faktory, zejména co se týče legitimacy současné vládnoucí moci v ČLR.

Prvním zásadním důvodem pro takovýto postup je, že Čína jako autokratický stát má silně centralizovanou zahraniční politiku, kterou ovlivňuje pouze velmi omezená skupina osob. Pokud je povoleno konání nacionalistických demonstrací nebo jiných projevů lidového nacionalismu, pak jen pro účinnější diplomatický tlak na cizí státy nebo kvůli podpoře legitimacy komunistické strany. Nacionalistické demonstrace umožňují čínské vládě lépe signalizovat ostatním státům, jak vážně jsou míněny její diplomatické postoje (Weiss 2013, 2014, 2015).⁶ Na rozdíl od liberálnědemokratických států se vedení komunistické Číny přímo nezodpovídá veřejnému mínění. V průběhu času sice můžeme pozorovat větší snahu čínské vlády zbytečně nejit proti názorům veřejnosti, ale kroky ČLR v případě událostí zmíněných v předcházející části ukazují, že tato kooptace lidového nacionalismu má jasnou mez (Srovnaj Shen 2010). Jakékoliv veřejné aktivity mimo oblast vyhrazenou státem jsou považovány za *a priori* subverzivní a účast na nich s sebou nese významné riziko represe ze strany státu.

Nacionalistický diskurz je jednou z mála oficiálně povolených možností, jak v Číně kritizovat vládu a její politiku, což je pro vládní kruhy potenciálně nebezpečné (Shirk 2007: 48; Yang 2013: 191–208). To je další důvod, proč jsou nacionalistické projevy tolerovány pouze krátkodobě. Jedním z hlavních cílů vlády komunistů je vnitřní stabilita a zabránění každé spontánní kolektivní akci mimo stranickou kontrolu a dohled. Jakékoliv veřejné protesty se rozšíří tehdy, pokud mají oficiální podporu. Jinak k nim nedochází buď vůbec, nebo jsou jako nepovolené formy protestu rychle udušeny v zárodku. To vychází z obecné strategie komunistické strany nedovolit, aby jednotlivci nebo společenské skupiny uskutecňovali spontánní veřejné akce, které by mohly v budoucnu přerůst v nevladatelný cyklus silnějších a silnějších protestů.

Lidový nacionalismus má omezený vliv i proto, že není jediným prostředkem legitimacy současného komunistického vedení. Dalším zásadním zdrojem legitimacy je ekonomický rozvoj a společenská modernizace a ta není bez další inkorporace Číny do globálních ekonomických vztahů možná. Hlavním cílem oficiálního nacionalistického diskurzu je upevnit legitimitu vlády komunistické strany, nikoliv podpořit její agresivní formu nacionalismu zaměřenou vůči ostatním státům, i když to tak může být vnímáno. Jde spíše o podobu defenzivního nebo afirmativního nacionalismu než o jeho agresivní

variantu (Shambaugh 2013). Bude-li proto čínský režim donucen zvolit mezi pokračováním ekonomických vztahů jako doposud a podporou agresivnější zahraniční politiky, zvolí to první a bude projevy agresivního nacionalismu regulovat (Downs – Saunders 1998/1999: 123). I když někteří autoři (například Gries – Steiger – Wang 2016) tvrdí, že diplomatický a vojenský tlak na Japonsko zejména po incidentu roku 2012 koreluje s výskytem agresivního nacionalismu v čínském veřejném diskurzu, nejde podle mého názoru o přímý vliv lidového nacionalismu na čínskou zahraniční politiku. Jednak tento tlak pokračoval i po odeznění veřejných protestů, jednak byl v souladu s předcházející politikou Číny vůči Japonsku, která s lidovým nacionalismem zřetelně nesouvisela. Aserktivnější postoje Číny vůči Japonsku (ale i USA či státům v jihovýchodní Asii) lze zaznamenat již přibližně od roku 2008, a je proto logické, že vyostření čínsko-japonských vztahů mělo za následek odvetné kroky z čínské strany, které nicméně neměly dlouhodobý charakter.

Třetím důvodem, proč čínský lidový nacionalismus nemá zásadní vliv na čínskou zahraniční politiku, je fakt, že agresivně nacionalistické postoje nesdílí většina čínské veřejnosti (Shen 2010: 43–44; Johnston 2016/2017). Je opravdu otázka, jak dalece mají kampaně státního oficiálního nacionalismu dopad na většinu obyvatel nebo některých jinak aktivních sociálních skupin, například studentů (srovnej Yu – Zhao 2006; Lovell 2011: 350–353). Čína je obrovská země, kde sice mnohatisícové demonstrace připoutají pozornost zahraničních médií a akademiků, neznamená to však, že jde o společensky zásadní trend. Anonymita internetových diskusí i pouličních protestů je vhodným prostředím pro svobodné sebevyjádření v jinak silně kontrolované společnosti, ale většinou tyto projevy nevedou k dalšímu nátlaku na stranické orgány v oblasti zahraniční politiky (Shen 2010: 43). Navíc někteří analytici čínského nacionalismu poukazují na to, že cíl národní suverenity a nezávislosti je vlastní všem čínským režimům od konce císařství, což s sebou samozřejmě nese čas od času korelaci nacionalistických protestů s asertivní zahraniční politikou vůči ostatním mocnostem (Zhao 2005/2006). To však neznamená, že by nacionalismus byl u čínské veřejnosti nutně na vzestupu nebo že by zahraniční politiku čínského státu determinoval. Vedení komunistické strany samo o sobě vykazuje výraznou míru nacionalistického přesvědčení, které přímo neodvisí od rozšíření nacionalistických myšlenek mezi čínskou veřejností (Johnston 2016/2017: 39–40).

Mladá generace, ač prošla v devadesátých letech a později důkladnější patriotickou výchovou, není více nakloněna podporovat válku s Japonskem či USA. Například výzkum čínského veřejného mínění z dubna 2013 ohledně čínských teritoriálních sporů ve Východočínském a Jihočínském moři naznačuje, že mezi čínskou veřejností patří vojenské řešení sporů k těm nejméně podporovaným (na osmém místě z deseti nabízených možností řešení). Jak upozorňuje Chubb, neměli bychom automaticky čínský nacionalismus považovat za synonymum militarismu či volání po válce. Jde spíše o dlouhodobě přítomné přání čínské populace uspět s čínskými nároky, nikoliv o to, vymoci si je silou (Chubb 2014). Je jisté namísto poukazovat na historicismus v rámci čínského politického diskurzu, který stále vnímá neuspokojení některých čínských zahraničněpolitických nároků jako pokračování „století ponížení“. Něco jiného je však tvrdit, že tyto názory podporují agresivnější zahraniční politiku. Johnston ve svém důkladném šetření veřejného mínění v hlavním městě Pekingu naopak shledal, že agresivnější zahraniční politiku více podporuje starší generace čínských občanů (Johnston 2016/2017).

Rovněž je třeba uvést, že struktura čínského veřejného mínění se mění s tím, jak roste počet příslušníků čínské střední třídy. Obecně platí, že lidé vzdělanější a s vyššími příjmy jsou více nakloněni mezinárodní spolupráci a méně náchylní podporovat agresivní zahraniční politiku (Johnston 2004). Zároveň střední třída vykazuje větší náklonost k mezinárodním institucím a méně podporuje růst výdajů směřujících do vojenské oblasti (Johnston 2004: 610). Přestože je střední třída stále málo aktivní ve veřejném diskurzu, existuje její nepřímý vliv na preference Číny v zahraniční politice. Stabilita ekonomiky

je základním zájmem čínského státu nejen pro udržení ekonomického růstu a kvůli technologickým inovacím, ale také pro udržení sociální stability a mocenského monopolu. Spolu s životním prostředím je to právě ekonomická stabilita, na které má čínská střední třída největší zájem.

* * *

Cílem tohoto článku bylo prozkoumat, jak současné čínské vedení reaguje na spontánní lidové projevy nacionalismu. Článek ukázal, že ač je nacionalismus potenciálně destabilizující silou, jeho vliv je omezený a nemůžeme předpokládat, že by měl nějak zásadněji určovat čínskou zahraniční politiku. Lidový nacionalismus je vládou významně kontrolován, případně kooptován pro vlastní zahraničněpolitické cíle. Vliv nacionalismu na asertivitu čínské zahraniční politiky je výrazně vyvažován faktorem ekonomické vzájemné závislosti v Asii, neboť nacionalismus není jediným zdrojem legitimacy čínských komunistů. Je jím také garance vnitřní stability a prosperity čínského obyvatelstva.

Problémem řady studií, které fenomén vlivu nacionalismu na zahraniční politiku Číny zkoumají a které byly rozebírány v první a druhé části tohoto článku, je to, že se soustředí pouze na vliv izolovaných faktorů (nacionalismus jako předmět politického marketingu, nacionalizace veřejného diskurzu, vzdělávací politika čínského státu) a/nebo na nacionalisticky činné členy veřejnosti. To vede ke příliš zjednodušenému hodnocení vlivu lidového nacionalismu na čínskou zahraniční politiku. Pro lepší pochopení fenoménu moderního čínského lidového nacionalismu je třeba nalézt více případů možného působení nacionalisticky aktivizované veřejnosti na tvůrce zahraniční politiky (vládní a stranické orgány na centrální úrovni). Případy projevů lidového nacionalismu popsané výše ukazují, že jeho vliv není automatický, jak by poukazovali zastánci teze, že čínská zahraniční politika je asertivnější kvůli vlivu lidového nacionalismu. Na straně čínských elit je zřetelná snaha projevy lidového nacionalismu využít pro své cíle, na druhou stranu je zřejmé, že tito aktéři sledují i jiné cíle, jako jsou stranický mocenský monopol, pokračování ekonomické modernizace a reformem či zajištění sociální stability. Tyto cíle jsou často protikladné vůči požadavkům artikulovaným nacionalisticky laděnou veřejností.

Veřejné projevy nacionalismu (protesty, petice, internetový aktivismus) jsou v jistém slova smyslu doprovodným jevem nacionalismu prosazovaného státem. Lidové projevy nacionalismu však mohou být doprovázeny i spontánní kritikou domácího režimu. Proto zde existuje nebezpečí, že by nacionalistické teze prosazované komunistickými politiky a státem řízenými médii mohly dlouhodobě nabourat poměrně pragmatickou čínskou zahraniční politiku. V případě zásadní krize čínského režimu by se mohla odehrát situace, kdy by komunistická strana musela svoji zahraniční politiku přitvrdit v souladu s náladami nacionalisticky aktivní části veřejnosti. Do jaké míry je tato situace akutní, závisí na prognózách budoucí podoby čínského politického režimu. V současnosti však klíčoví aktéři čínské zahraniční politiky přistupují k fenoménu lidového nacionalismu strategicky a jsou si vědomi jeho potenciálních hrozeb. Rovněž je třeba mít na paměti, že nelze posuzovat vliv nacionalismu na čínskou zahraniční politiku zkoumáním těch vrstev obyvatelstva, které jsou periodicky na základě nacionalistických hesel mobilizovány k veřejným aktivitám. Je třeba vzít v úvahu podíl takto aktivních obyvatel v celé čínské populaci.

Předkládaný výzkum má jistě mnohá omezení. Řada z nich plyne z nedostatečně robustního zhodnocení jednotlivých případů projevů čínského lidového nacionalismu stejně jako z vědomého vynechání podrobného zkoumání jeho projevů na regionální a místní úrovni. Tato témata jsou jistě do budoucna důležitým polem výzkumu, který bude dále rozpracovávat stále aktuální téma sepětí nacionalismu a zahraniční politiky. Přínosem tohoto článku může být zjištění, že tvůrci čínské zahraniční politiky velice dobře chápou

provázanost domácích a zahraničních faktorů, které dohromady ovlivňují jejich postavení v rámci čínské společnosti.

¹ K tématu asertivity Číny v současné globální politice viz Johnston 2013.

² Pro vztah etnické a národní identity a čínského státu srovnej Pines 2004; Hsiao 1979; Sautman 1997; Mullaney 2016.

³ V článku používám mezinárodní transkripci čínských znaků, *pinyin*, vzhledem k častému užití této transkripce v současné zahraniční literatuře (nikoliv pouze anglosaské provenience). Pinyin také preferují čínští autoři, kteří pracovníčně používají jiný jazyk než čínštinu. Českou transkripci uvádím v závorce pouze u jmen a názvů, které se v této podobě v češtině už vžily.

⁴ Oficiální postoj k incidentu shrnuje například zpráva čínského ministerstva zahraničí (Ministry of Foreign Affairs of the PRC 1999).

⁵ Podrobný průběh událostí mapuje například Weiss (2013: 22–25).

⁶ Podobnou situaci můžeme pozorovat v případech již několikaleté kampaně proti korupci. Mírné formy vyjádření spontánní podpory kampani jsou tolerovány, ba možná vítány, příliš investigativní internetové zpravodajství či volání po širší očistě strany jsou potlačovány a trestány (srovnej Osnos 2015: 361–364).

Literatura

- Bernstein, Richard – Munro, Ross (1997): The Coming Conflict with America. *Foreign Affairs*, Vol. 76, No. 2, s. 18–32.
- Berger, Thomas (1993): From sword to chrysanthemum: Japan's culture of anti-militarism. *International Security*, Vol. 17, No. 4, s. 119–150.
- Brown, Kerry (2012): The Communist Party and Ideology. *China: An International Journal*, Vol. 10, No. 2, s. 52–68.
- Callahan, William A. (2004): National Insecurities: Humiliation, Salvation, and Chinese Nationalism. *Alter-natives*, Vol. 29, No. 2, s. 199–218.
- Callahan, W. A. (2009): *China: The Pessoptimist Nation*. Oxford: OUP.
- Cullen, L. M. (2003): *A History of Japan, 1542–1941*. Cambridge: Cambridge University.
- Deng, Yong (2008): *China's Struggle for Status*. New York: Cambridge University Press.
- Downs, Erica S. – Saunders, Philip C. (1998/1999): Legitimacy and the Limits of Nationalism. China and the Diaoyu Islands. *International Security*, Vol. 23, No. 3, s. 114–146.
- Fearon, James D. (1994): Domestic Political Audiences and the Escalation of International Disputes. *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 3, s. 577–592.
- Fenby, Jonathan (2009): *The Penguin History of Modern China*. London: Penguin.
- Fewsmith, Joseph – Rosen, Stanley (2001): The Domestic Context of Chinese Foreign Policy. In: Lampton, David (ed.): *The Making of Chinese Foreign and Security Policy in the Era of Reform*. Stanford: Stanford University Press, s. 151–187.
- Fravel, M. Taylor (2016): Explaining China's Escalation over the Senkaku (Diaoyu) Islands. *Global Summitry*, Vol. 2, No. 1, s. 24–37.
- Gagnon, V. P. (1994/1995): Ethnic Nationalism and International Conflict: The Case of Serbia. *International Security*, Vol. 19, No. 3, s. 130–166.
- Galtung, Johan (2001): The Construction of National Identities for Cosmic Drama: Choseness-Myths-Trauma (CMT) Syndromes and Cultural Pathologies. In: Udayakumar, S. P. (ed.): *Handcuffed to History*. Westport: Praeger, s. 61–81.
- Gries, Peter H. (2001): Tears of Rage: Chinese Nationalist Reactions to the Belgrade Embassy Bombing. *The China Journal*, No. 46, s. 25–43.
- Gries, Peter H. (2004): *China's New Nationalism*. Berkeley: University of California Press.
- Gries, Peter H. (2005): China's "New Thinking" on Japan. *China Quarterly*, No. 184, s. 831–50.
- Gries, Peter H. – Steiger, Derek – Wang, Tao (2016): Popular Nationalism and China's Japan Policy: The Diaoyu Islands, 2012–2013. *Journal of Contemporary China*, Vol. 25, No. 98, s. 264–276.
- Gustafson, Karl (2015): Identity and Recognition: Remembering and Forgetting the Post-War in Sino-Japanese Relations. *The Pacific Review*, Vol. 20, No. 1, s. 117–138.
- He, Yinan (2007): History, Chinese Nationalism and the Emerging Sino-Japanese Conflict. *Journal of Contemporary China*, Vol. 16, No. 50, s. 1–24.
- Hroch, Miroslav (ed.): 2003: *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: SLON.
- Hsiao, King-chuan (1979): *A History of Chinese Political Thought: Volume I*. Princeton: Princeton University Press.
- Chubb, Andrew (2014): *Exploring China's "Maritime Consciousness"*. Perth: USAsia Centre.
- Johnston, Alastair Iain (2013): How New and Assertive Is China's New Assertiveness? *International Security*, Vol. 37, No. 4, s. 7–48.
- Johnston, Alastair Iain (2016/2017): Is Chinese Nationalism Rising? Evidence from Beijing. *International Security*, Vol. 41, No. 3, s. 7–43.

- Karl, Rebeca (2010): *Mao Zedong and China in the Twentieth-Century World*. Durham – London: Duke University Press.
- Keating, M. (2004): European integration and the nationalities question. *Politics & Society*, Vol. 32, No. 3, s. 367–388.
- Kratochwil, Friedrich (1995): Revisiting the „National“: Toward an Identity Agenda in Neorealism? In: Lapid, Yosef – Kratochwil, Friedrich (eds.): *Nationalism, Citizenship and Identity*. Boulder: Lynne Rienner, s. 105–128.
- Legro, Jeffrey – Moravcsik, Andrew (1999): Is Anybody Still Realist? *International Security*, Vol. 24, No. 2, s. 5–55.
- Lovell, Julia (2012): *The Opium War: Drugs, Dreams and the Making of Modern China*. London: Picador.
- McCormick, Barrett (2002/3): Recent Trends in Mainland China's Media: Political Implications of Modernization. *Issues and Studies*, Vol. 38, No. 4, s. 175–215.
- Meisner, Maurice (2007): *Mao Zedong: A Political and Intellectual Portrait*. Cambridge: Polity.
- Mitter, Rana (2004): *A Bitter Revolution: China's Struggle with the Modern World*. New York: Oxford University Press.
- Mitter, Rana (2014): *China's War with Japan, 1937–1945*. London: Penguin.
- Moravcsik, Andrew (1999): Is Something Rotten in the State of Denmark? Constructivism and European Integration. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4, s. 669–681.
- Mullaney, Thomas S. (2016): Ethnicity, Nationalism and Identity in the Study of Modern China. In: Szonyi, Michael (ed.): *A Companion to Chinese History*. Chichester: Wiley Blackwell, s. 290–303.
- Osnos, Evan (2015): *Age of Ambition*. London: Penguin.
- Pei, Mixin – Swaine, Michael (2005): *Simmering Fire in Asia: Averting Sino-Japanese Strategic Conflict*. Policy Brief No. 44, Carnegie Endowment for International Peace.
- Pilling, David (2014): *Bending Adversity: Japan and the Art of Survival*. London: Penguin.
- Pines, Yuri (2004): Beasts or Humans: Pre-Imperial Origins of the Sino-Barbarian Dichotomy. In: Amitai, Reuven – Biran, Michal (eds.): *Mongols, Turks and Others: Eurasian Nomads and the Sedentary World*. Leiden: Brill, s. 59–102.
- Podeh, Elie (2000): History and Memory in the Israeli Educational System. *History & Memory*, Vol. 12, No. 1, s. 65–100.
- Putnam, Robert D. (1988): Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games. *International Organization*, Vol. 42, No. 3, s. 427–460.
- Reilly, James (2012): *Strong Society, Smart State: The Rise of Public Opinion in China's Japan Policy*. New York: Columbia University Press.
- Rose, Gideon (1998): Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics*, Vol. 51, No. 1, s. 144–172.
- Salmenkari, Taru (2003): Three Voices of Patriotism: Reporting the Bombardment of the Belgrade Embassy in the Chinese Media. *Studia Orientalia*, No. 95, s. 385–397.
- Sautman, Barry (1997): Racial Nationalism and China's External Behavior. *World Affairs*, Vol. 160, No. 2, s. 78–95.
- Shambaugh, David (2013): *China Goes Global: The Partial Power*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Shen, Simon (2007): *Redefining Nationalism in Modern China*. Houndmills – New York: Palgrave.
- Shen, Simon (2010): Popular Participation: Civil Society, Diverse Publics and Internet in Response to Chinese Diplomacy. In: Breslin, Shaun (ed.): *Handbook of China's International Relations*. London – New York: Routledge, s. 35–44.
- Shirk, Susan (2007): *China: Fragile Superpower*. New York: Cambridge University Press.
- Shirk, Susan (2014): The Domestic Context of Chinese Foreign Security Policy. In: Pekkanen, Saadia A. – Ravenhill, John – Foot, Rosemary (eds.): *Oxford Handbook of International Relations in Asia*. Oxford: Oxford University Press, s. 391–410.
- Schell, Orville (2016): To Forget or Remember? China's Struggle With Its Past. *The Washington Quarterly*, Vol. 39, No. 3, s. 143–157.
- Skocpol, Theda (1979): *States and Social Revolutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, Anthony (2001): *Nationalism: Theory, Ideology, History*. Malden: Polity Press.
- Smith, Sheila A. (2015): *Intimate Rivals: Japanese Domestic Politics and Rising China*. New York: Columbia University Press.
- Snyder, Jack (1991): *Myths of Empire*. Ithaca – London: Cornell University Press.
- Song, Qiang et al. (1996): *Zhongguo keyi shuo bu* [Čína může říci ne]. Beijing: Zhonghua gongshang lianhe chubanshe.
- Spence, Jonathan (1982): *The Gate of Heavenly Peace*. London: Penguin.
- Tanaka, Yuki (1998): *Hidden Horrors: Japanese war crimes in World War II*. Boulder: Lynne Rienner.
- Van Evera, Stephen (1994): Hypotheses on Nationalism and War. *International Security*, Vol. 18, No. 4, s. 5–39.
- Vickers, E. (2007): Museums and Nationalism in Contemporary China. *Compare*, Vol. 37, No. 3, s. 365–382.
- Volkan, Vamik (2001): Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large-Group Identity. *Group Analysis*, Vol. 34, s. 79–97.
- Wada, Haruki (2010): Resolving the China-Japan Conflict over the Senkaku/Diaoyu Islands. *The Asia-Pacific Journal*, Vol. 8, No. 43, s. 1–5.

- Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*. Reading: Addison Wesley.
- Wang, Zheng (2008): National Humiliation, History Education, and the Politics of Historical Memory: Patriotic Education Campaign in China. *International Studies Quarterly*, Vol. 52, s. 783–806.
- Weiss, Jessica (2013): Authoritarian Signaling, Mass Audiences and Nationalist Protest in China. *International Organization*, Vol. 67, No. 1, s. 1–35.
- Weiss, Jessica (2014): *Powerful Patriots*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Weiss, Jessica (2015): Popular Protest, Nationalism, and Domestic-International Linkage. In: Scott, Robert A. – Kosslyn, Stephen (eds.): *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences*. Wiley Online Library, s. 1–15.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Whiting, A. S. (1995): Chinese Nationalism and Foreign Policy After Deng. *China Quarterly*, No. 142, s. 295–316.
- Yahuda, Michael (2013): China's New Assertiveness in the South China Sea. *Journal of Contemporary China*, Vol. 22, No. 81, s. 446–459.
- Yang, Wenting (2013): *Chinese Intellectuals and China's Policy Towards Japan*. Disertační práce, University of Denver.
- Yu, Haiyang (2014): Glorious Memories of Imperial China and the Rise of Chinese Populist Nationalism. *Journal of Contemporary China*, Vol. 23, No. 90, s. 1174–1187.
- Yu, Zhiyuan – Zhao, Dingxin (2006): Differential Participation and the Nature of a Movement: A Study of the 1999 Anti-U.S. Beijing Demonstrations. *Social Forces*, Vol. 84, No. 3, s. 1755–1777.
- Zhang, Jian (2001): Chinese Nationalism and its Foreign Policy Implications. In: Lovell, David W. (ed.): *Asia-Pacific Security: Policy Challenges*. Canberra: ANU Press, s. 108–125.
- Zhao, Quansheng (2010): Policy-making processes of Chinese foreign policy: The role of policy communities and think-thanks. In: Breuslin, Shaun (ed.): *Handbook of Chinese International Relations*. London – New York: Routledge, s. 22–34.
- Zhao, Suisheng (1998): A State-led Nationalism: The Patriotic Education Campaign in Post-Tiananmen China. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 31, No. 3, s. 287–302.
- Zhao, Suisheng (2004): *Nation-State by Construction*. Stanford: Stanford University Press.
- Zhao, Suisheng (2005/2006): China's Pragmatic Nationalism: Is it Managable? *The Washington Quarterly*, Vol. 29, No. 1, s. 131–144.
- Zhong, Yan (1996): China's Claim to Diaoyu Island Chain Indisputable. *Beijing Review*, Vol. 39, No. 45, s. 14–19.

Dokumenty

- Al Jazeera (2010): China breaks-up anti-Japan protests. *Al Jazeera*, 18. 9. 2010, <<http://www.aljazeera.com/news/asia-pacific/2010/09/20101854749549333.html>>.
- CBC (1999): Text of Hu Jintao Speech. <<http://www.cbc.ca/news/canada/text-of-hu-jintao-speech-1.194455>>.
- CNN (1999): Chinese demand U.N. meeting after Belgrade embassy attacked. *CNN*, 7. 5. 1999, <<http://edition.cnn.com/WORLD/europe/9905/07/kosovo.05/index.html>>.
- CNN (2010): Security High in China after Days of Protest Against Japan. *CNN*, 19. 10. 2010, <<http://edition.cnn.com/2010/WORLD/asiapcf/10/19/china.anti.japan.protest>>.
- Fravel, M. Taylor – Johnston, Alastair Iain (2014): Chinese Signaling in East China Sea. *Washington Post*, 12. 4. 2014, <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/04/12/chinese-signaling-in-the-east-china-sea/?utm_term=.357cd6d7a978>.
- Global Times (2012): Violence is never appropriate solution. *Global Times*, 17. 9. 2012, <<http://www.globaltimes.cn/content/733519.shtml>>.
- China Daily (2012): 11 detained as protests turned violent. *China Daily*, 17. 9. 2012, <http://www.chinadaily.com.cn/china/2012-09/17/content_15763991.htm>.
- Japan Times (2010): Maehara hangs tough on Senkaku dispute. *Japan Times*, 30. 9. 2010, <<http://www.japan-times.co.jp/news/2010/09/30/national/maehara-hangs-tough-on-senkaku-dispute/#.V8XISpMLsVM>>.
- Japan Times (2014): Japan, China had Agreement to maintain Senkaku status quo, Suzuki-Thatcher files show. *Japan Times*, 31. 12. 2014, <<http://www.japantimes.co.jp/news/2014/12/31/national/history/japan-china-agreement-maintain-senkaku-status-quo-82-suzuki-thatcher-files/#.VpDQ0PnhCVM>>.
- LA Times (2010): Thousands in Chinese Provinces Stage Anti-Japanese Protests. *LA Times*, 18. 10. 2010, <<http://articles.latimes.com/2010/oct/18/world/la-fg-china-japan-protests-20101018>>.
- LA Times (2012): China government's hand seen in anti-Japan protests. *LA Times*, 20. 9. 2012, <<http://articles.latimes.com/2012/sep/20/world/la-fg-china-japan-protests-20120921>>.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan (2016): Senkaku Q and A. Ministry of Foreign Affairs of Japan, <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/senkaku/qa_1010.html>.
- Ministry of Foreign Affairs of the PRC (1998): Visit to Japan by president Jiang. Ministry of Foreign Affairs of the PRC, <http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ziliao_665539/3602_665543/3604_665547/t18038.shtml>.
- Ministry of Foreign Affairs of the PRC (1999): Strong Protest by the Chinese Government Against The Bombing by the US-led NATO of the Chinese Embassy in the Federal Yugoslavia. Ministry of Foreign Affairs of the PRC, <http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ziliao_665539/3602_665543/3604_665547/t18047.shtml>.

- Scoville, Ryan (2014): Japan: „No Dispute“ Over the Senkaku Islands. *The Diplomat*, 24. 12. 2014, <<http://thediplomat.com/2014/12/japan-no-dispute-on-the-senkakudiaoyu/>>.
- South China Morning Post (2010): Police curb anti-Japanese protesters in Sichuan city. *South China Morning Post*, 24. 10. 2010, <<http://www.hkhkhk.com/engpro/messages/2861.html>>.
- South China Morning Post (2013): Premier Li Keqiang, in Potsdam, warns Japan on postwar vows. *South China Morning Post*, 27. 5. 2013, <<http://www.scmp.com/news/china/article/1246893/premier-li-keqiang-potsdam-warns-japan-postwar-vows>>.
- The Economist (1999): Bombs in Belgrade, bricks in Beijing. *The Economist*, May 13th 1999, <<https://www.economist.com/node/321647>>.
- The Economist (2016): My Nationalism, and don't you forget it. *The Economist*, July 23rd 2016, s. 44.
- The Guardian (2001): US says sorry, China to free crew. *The Guardian*, 11. 4. 2001, <<https://www.theguardian.com/world/2001/apr/11/china.usa>>.
- U.S. Department of State (2010): Daily Press Briefing. U.S. Department of State, 16. 8. 2010, <<http://www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2010/08/146001.htm#JAPAN>>.
- Xinhua (2012): Diaoyu Dao, an Inherent Territory of China. Beijing: State Council Information Office, <http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-09/25/c_131872152.htm>.

Poznámka

Autor by rád poděkoval Vitu Benešovi, Tomáši Dopitovi a třem anonymním recenzentům, kteří významně přispěli ke zkvalitnění této studie.

Niall Ferguson: *Britské impérium: Cesta k modernímu světu.*

1. vydání. Argo – Prostor – Dokořán, 2016, 426 stran, ISBN Dokořán 978-80-7363-812-2, Argo 978-80-257-2010-3, Prostor 978-80-7260-175-2.

V roce 2016 se čeští čtenáři po devíti letech dočkali druhého vydání knihy proslulého (a zároveň kontroverzního) britského historika Nialla Fergusona s názvem *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. Čtenáři v České republice Fergusona velmi dobře znají; v češtině vyšla řada jeho předchozích děl, například *Virtuální dějiny: Historické alternativy* (2001), *Nešťastná válka* (2003), *Colossus: Vzestup a pád amerického impéria* (2006), *Válka světa: Dějiny věku nenávisti* (2009), *Vzestup peněz* (2011), *Civilizace: Západ a zbytek světa* (2014) či *Velký rozklad: O úpadku institucí a zániku ekonomik* (2016).

Námětem knihy je historie britského impéria, které v době svého vrcholu ovládalo čtvrtinu světové populace, čtvrtinu zemského povrchu a téměř všechny oceány. Publikace těží z obdivuhodné erudice svého autora – skotského historika s bohatou kariérou, který v současné době působí na Harvardově a Stanfordově univerzitě a částečně také na univerzitách v Pekingu a Washingtonu. Niall Ferguson je autorem celkem čtrnácti knih; zároveň pravidelně přispívá do řady periodik (aktuálně do *Sunday Times* a *Boston Globe*; dříve do *Newsweeku*) a v roce 2004 jej časopis *Time* zařadil do stovky nejvlivnějších osobností světa. Mezi britskými historiky a akademiky mu dokonce náleží status jakési celebrity – ostatně ne nadarmo se mu přezdívá „Errol Flynn britské historie“. Koneckonců i recenzovaná publikace vyšla jako doplněk k eponymní šestidílné dokumentární sérii televizní stanice Channel 4. Pořad se na britských ostrovech těšil značné popularity a diváky v něm provázel sám Ferguson.

Knih *Britské impérium* sestává ze šesti kapitol, úvodu a závěru. Ferguson postupuje víceméně chronologicky. Každá z kapitol, které se dále člení do různých tematických oddílů, představuje osobité téma charakterizující příslušný posun v chápání britského impéria a imperialismu. Pro zjednodušení lze obsah předmětné publikace sumarizovat jakožto globalizaci 1) komoditních trhů, 2) trhů práce, 3) kultury, 4) vlády, 5) kapitálových trhů a 6) válečnictví. Ve zkratce a s nadsázkou to lze analogicky vyjádřit i jako zkoumání úloh typických představitelů dané epochy, tedy 1) pirátů, 2) plantážníků, 3) misionářů, 4) byrokratů, 5) bankéřů a 6) bankrotářů. Ferguson si klade za cíl zodpovědět v knize dvě nelehké otázky: 1) Jak došlo k tomu, že deštivé souostroví u severovýchodního pobřeží Evropy ovládlo svět? 2) Bylo britské impérium dobré, nebo špatné? V souladu s tím lze tvrdit, že *Britské impérium* jsou vlastně dvě knihy v jedné, přičemž v každé z nich se Ferguson představuje v odlišné roli – jednou jako historik, podruhé jako pronikavý analytik soudobého politického dění.

Prvního úkolu – analýzy neobyčejného příběhu britského impéria – se Ferguson zhošťuje s nemírnou virtuozitou. Podrobně líčí dějiny a fungování největší světové říše od jejího zrodu v 16. století na Karibských ostrovech a půdě Virginie a Nové Anglie přes vrchol na začátku 20. století až po postupný zánik v následujících dekadách. Jinými slovy tak předestírá historii globalizace, jak ji prosazovala Velká Británie a její kolonie (tedy historii „anglobalizace“), od 16. do 21. století, jakkoli je však disproporčně více prostoru věnováno vývoji po roce 1800. Základy britského impéria dle Fergusona *de facto* stály na pirátech coby takzvaných imperiálních imitátorech, kteří se přiživovali na stávajících říších Portugalska, Španělska, Nizozemska a Francie: „byli to prostě zloději, kteří se chtěli zmocnit výnosů z říší cizích mocností“ (s. 33). Impérium vznikalo převážně jako ekonomický jev a tempo jeho růstu zvyšoval obchod a požadavky spotřeby. Poptávka po cukru přivedla obchodníky do karibské oblasti; poptávka po koření, čaji a látkách je zase zavedla do Asie. Ferguson v tomto kontextu poznamenává, že v Anglii vznikla „první konzumní společnost na světě“ a že „vzestup britského impéria souvisel mnohem víc se

slabostí Britů pro sladkosti než s protestantskou pracovní etikou či anglickým individualismem“ (s. 42). V podstatě by se tak dalo říci, že impérium bylo vybudováno „na obrovské spotřebě cukru, kofeinu a nikotinu, na níž se podílel vlastně každý“ (s. 45).

Kniha se v rámci ambiciózní syntézy zabývá i rolí migrace. Britská kolonizace představovala masivní pohyb národů (*Völkerwanderung*), který neměl v předchozích ani následujících epochách obdobu. Díky britskému impériu došlo k obrovské mobilitě pracovní síly v mezinárodním měřítku a rozsáhlé globální konvergenci příjmů. Zatímco někteří opouštěli britské ostrovy s cílem nalézt jinde náboženskou či politickou svobodu, jiní prahli po zisku, a ostatní naopak odjížděli jako otroci či odsouzení zločinci. Autor zdůrazňuje dobrovolný, nevládní charakter budování impéria a všimá si v tomto kontextu především klíčové role, kterou při rozmachu britského vlivu sehrály evangelizační hnutí a misionářské společnosti. V neposlední řadě dává neotřelým způsobem nahlédnout i do tématu „rvačky o Afriku“ a úlohy vojenské síly a zamýšlí se nad vzájemným působením mezi finanční globalizací na straně jedné a závodem evropských mocností ve zbrojení na straně druhé.

Ferguson živě přibližuje, jak Britové v zemích, jež ovládli (popřípadě v nich jen vojensky a finančně ovlivňovali místní vládu), začali vždy šířit charakteristické rysy vlastní společnosti jako anglický jazyk, anglické formy držení půdy, obecné právo, skotské a anglické bankovníctví, protestantismus, týmové sporty, pojetí státu coby „nočního hlídače“, zastupitelská shromáždění či ideu svobody. Právě idea svobody je tím, co britské impérium odlišovalo od jeho evropských soupeřů, zejména Německa a Itálie. Ve svém vyprávění přitom Ferguson věnuje značnou pozornost Indii, což je logické, vezmeme-li v úvahu, že šlo o „perlu“ impéria. Díky tomu na ní může autor umně demonstrovat proměny britského imperialismu a jeho přístupu k podmaněným národům.

Druhým leitmotivem knihy je hledání odpovědi na otázku, zdali bylo impérium dobré, či špatné. Zde Ferguson usiluje, dle svých slov, o objektivnější a vyváženější pohled, jež staví do ostrého kontrastu s postojem historiků, kteří v posledním půlstoletí odsoudili impérium jakožto násilnický zločinecký spolek. Rozporuje tak názor, podle něhož po sobě britské impérium zanechalo „pouze dvě památky: fotbal a výraz *fuck off*“ (s. 381). Jak naznačuje podtitul svazku, Ferguson v průběhu svého výkladu čtenářům a čtenářkám dokazuje, že z imperiálního dědictví vznikl moderní svět s prvky, které v současnosti považujeme za zcela samozřejmé. Jsou jimi demokracie, volný obchod a globalizace. Autor dokumentuje, že impérium příznivě ovlivnilo vývoj Irska, Spojených států amerických, Kanady, Indie, Afriky, Austrálie, Nového Zélandu, východní Asie a Číny. Říše razila cestu volnému obchodu, volnému pohybu kapitálu a po zrušení otroctví i svobodnému pohybu pracovní síly a přinesla s sebou triumf kapitalismu jakožto optimálního systému organizace ekonomické činnosti. Zároveň způsobila i poangličtění Severní Ameriky a Austrálie, expanzi anglické kultury a internacionalizaci anglického jazyka – „*snad nejdůležitější exportní položky za posledních tři sta let*“ (s. 381). K odkazu impéria patří i globální síť moderních komunikací, stejně jako přetrvání parlamentních institucí, rozšíření a posílení právního státu a udržení globálního míru v rozsahu, jenž předtím ani potom neměl obdoby. Britské impérium tak fungovalo nejen ku prospěchu Velké Británie coby vládnoucí mocnosti, ale rovněž ku prospěchu podřízených národů.

Ferguson akcentuje skutečnost, že správa obrovského britského impéria, které se těsně přiblížilo světové vládě, přitom byla pozoruhodně laciná, efektivní a osvícená. Ve snaze demonstrovat jeho funkční efektivitu tvrdí, že fungování impéria bylo triumfem minimalismu. V knize – zejména v rámci její čtvrté kapitoly – plasticky ukazuje, jak nepočtená byrokracie dokázala spravovat tak rozlehlou říši. Šlo *de facto* o nejefektivnější byrokracii v dějinách lidstva: k tomu, aby Indická civilní služba úspěšně řídila stovky milionů lidí, potřebovala jen o málo víc než tisíc zaměstnanců. Autor zároveň předkládá zajímavý rozbor symbiotické, postupně však neudržitelné spolupráce mezi vládnoucí vrstvou Britů a domorodou elitou, a to jak tou tradiční, tak nově vzniklou.

Ferguson přitom netvrdí, že by britské impérium bylo zcela bez poskvrny. Naopak ilustruje, že mnohdy selhávalo při naplňování vlastního ideálu individuální svobody, a to zejména v počáteční etapě zotročování, transportu a „etnických čistek“ domorodých obyvatel. K odkazům impéria podle Fergusona patří i rasismus, rasová diskriminace, netolerance a xenofobie. Autor se nevyhýbá ani líčení masakrů v rámci indického povstání, jako například armitsarského masakru, utrpení lidí na otrokářských lodích, irskému hladomoru či vyhnání Ndebelů. Ferguson často a rád srovnává situaci v britském impériu s dobovými poměry ve francouzských, německých a belgických koloniích, respektive s potenciálními imperiálními a mnohem bezohlednějšími alternativami k britské vládě v podobě Německa, Itálie či Japonska.

Konečně určitou kontroverzi patrně způsobí Fergusonova teze o tom, že pokus řídit svět bez impéria nelze označit za zcela úspěšný a dnes britské impérium vystřídalo impérium nové, a sice impérium Spojených států amerických. Ty jsou dnes jedinou mocností schopnou hrát imperiální úlohu. Toto neformální impérium si však svou roli a povinnost zatím odmítá přiznat; jde o „*impérium, které se neodvažuje samo sebe takto označit. Je to impérium, které jím odmítá být*“ (s. 393; Ferguson se nad tímto tématem podrobněji zamýšlí ve své knize *Colossus: Vzestup a pád amerického impéria*, která vyšla v českém překladu v roce 2006).

Vypravěčsky suverénní Ferguson předestírá své argumenty velmi živě a přesvědčivě. Nezapře v sobě specialistu na ekonomickou historii: rád předkládá tvrdá ekonomická data a věcně hodnotí náklady a výnosy. Vyzdvihnout je třeba i jeho charakteristický rukopis: historii britského impéria mapuje pomocí konkrétních případů, epizodních příběhů a živoucích charakterů jednotlivců, kteří jej pomáhali utvářet, definovat a redefinovat a nakonec rovněž přispěli k jeho zániku. Fascinující je kupříkladu způsob, jakým Ferguson portrétuje kariéru legendárního misionáře a průzkumníka Davida Livingstona.

Fergusonův elegantní, obratný a srozumitelný styl je čtenářsky velice poutavý. S oblibou činí vtípné analogie a paralely: například Austrálii označuje za ekvivalent Marsu 18. století a křesťanské misionáře za viktoriánské nevládní neziskové organizace. Zábavné jsou i příležitostné narážky na jeho rodné Skotsko, které sice nejsou pro pointu výkladu vždy zcela relevantní, ale v podání Fergusona, portrétujiícího sebe sama jako Skota, který „*vyrostl ve stínu impéria*“ (s. 19), jsou velmi trefné. Navíc české vydání *Britského impéria* v precizním a fundovaném překladu Rudolfa Chalupského je nadmíru zdařilé. Publikace, vytištěná na křídovém papíře, je vybavena co do rozsahu i kvality bezkonkurenčním obrazovým materiálem, jenž text působivě doplňuje.

Má recenzovaná práce nějaké nedostatky? Hned na úvod předestřeme, že ji nelze porovnávat obvyklými vědecko-odbornými parametry, neboť v knize například zcela absentuje klasický citační a poznámkový aparát (přesto však lze u některých pojmů nalézt doplňující vysvětlivky), takže se čtenáři a čtenářky musejí spoléhat na pravdivost autorových tvrzení. Kapitoly navíc obsahují jen velmi stručnou bibliografii.

Ačkoliv se Ferguson očividně snaží o korektnost ve snaze předejit podezření z podjatosti a jednostrannosti a jeho obrana britského impéria je umně vyargumentovaná, čtenář se neubrání pocitu, že temným stránkám imperiální historie věnuje o poznání méně pozornosti než těm lichotivým. Ostatně hned v úvodní pasáži se sám přiznává k tomu, že vždy sdílel „*neochvějně pozitivní pohled*“ na britskou imperiální minulost (s. 20). Jeho názorová vyhraněnost je patrná v průběhu celé knihy, což dokládá i následující pasáž: „*Svět, jak jej známe dnes, v dobrém i zlém, je z větší míry produktem britské imperiální doby. Nejde o to, zda britský imperialismus byl, anebo nebyl zcela bez poskvrny. Pochopitelně nebyl. Je však třeba si položit otázku, zda existovala méně krvavá cesta k modernímu věku. Teoreticky snad. Avšak ve skutečnosti?*“ (s. 28). Někteří čtenáři či čtenářky se tak mohou ptát, zda není Fergusonovo vidění světa příliš černobílé.

Přestože je nutné v jediném svazku, který se pokouší postihnout čtyři sta let světové historie, řadu věcí vypustit nebo je zmínit jen okrajově, na některých místech by čtenáři

a čtenářky přece jen patrně ocenili více kontextuálních informací a bližší vysvětlení, mimo jiné například v částech věnujících se nativním kulturám v područí impéria, jako byla čínská říše Čching či indiští Mughalové. Pro Fergusonovu tvorbu je však obecně typické, že nepředkládá kontinuální výklad všeobecných dějin. Namísto toho se soustředí na jednotlivé historické milníky či kontroverzní otázky, které do detailu rozpracovává, zatímco méně zajímavá, „hlušší“ období rychle přeskakuje. Ač je tento vypravěčský styl v *Britském impériu* méně výrazný než v případech jeho ostatních knih, mohou čtenáři některé podstatné momenty postrádat.

Stejně tak je občas zarážející redukce komplexních, vícerozměrných skutečností na značně zjednodušená konstatování. Ilustrativní je v tomto ohledu například popis Durhamovy zprávy, kterou lze dle Fergusonova názoru „*oprávněně považovat za dokument, který zachránil impérium*“ (s. 140), či procesu vedoucího od britského abolicionismu k emancipaci otroků v rámci impéria. Otázkou, nevyhnutelně spekulativní, zůstává, nakolik jde v případě těchto simplifikací o úlitbu producentům výše zmíněné televizní série a nakolik o Fergusonův vědomý záměr. Jako drobnou výhradu lze zmínit i to, že popisky grafu na s. 391 nebyly přeloženy do češtiny; jde však o výjimečné opomenutí.

Navzdory výše uvedeným výhradám je *Britské impérium* ve Fergusonově podání erudovaným počinem, který nabízí uchvacující a napínavé čtení. Vítám jej jako historicky orientovanou knihu impozantního záběru, plnou originálních detailů, vtipných momentů, překvapivých souvislostí, ale i emocí, která svým dynamicky vyprávěným příběhem čtenáře a čtenářky pohltí a udrží si jejich pozornost po celý výklad. Niall Ferguson klade pronikavé otázky a předkládá odvážně provokativní odpovědi – a to jak v intencích historické analýzy, tak v intencích predikce budoucího vývoje – zatímco jeho text stejnou měrou informuje i baví. Spíše než o odbornou publikaci se však jedná o popularizační knihu. Lze ji tak doporučit nejen studentům a akademikům s odborným zájmem o studium britských a světových dějin, ale i širší, laické čtenářské obci.

Na úplný závěr dodejme, že ačkoli publikace zpracovává téma primárně historické, ocenit je třeba i její významný přesah do dnešní doby. Jak ostatně praví její poslední věta: „*Avšak ať se nám to líbí, nebo nelíbí, ať se proti tomu staví, kdo chce a jak chce, impérium je realitou dneška, stejně jako jí bylo v průběhu minulých tří století, kdy Británie vládla a vytvořila moderní svět*“ (s. 393). Kniha navíc nabízí užitečnou optiku i těm, kteří chtějí lépe pochopit určitý odstup, jež si Velká Británie od evropského kontinentu vždy udržovala a jež v současné chvíli vrcholil procesem odchodu ostrovního království z Evropské unie.

Monika Brusenbauch Meislová

Ondřej Beránek, Bronislav Ostránský (eds.): *Islámský stát: Blízký východ na konci časů.*

1. vydání. Praha: Academia, edice Orient, 2016, 296 stran, ISBN 978-80-200-2654-8 (signatura knihovny ÚMV 61 776).

Kolektiv zkušených odborníků z disciplín, které spolu na první pohled nesouvisejí, se sešel při přípravě publikace na velmi aktuální téma související s takzvaným Islámským státem (IS). Publikace *Islámský stát: Blízký východ na konci časů* vznikla v rámci výzkumného projektu Grantové agentury České republiky nazvaného *Smrt, hrozby a záhroby v islámu: Muslimské vnímání člověka ve středověku a současnosti*. Cílem publikace je představit organizaci Islámský stát jako aktéra současných mezinárodních vztahů v interdisciplinárním pojetí. Autorům se podařilo zachytit rozmanité aspekty související s problematikou působení IS, ačkoliv na první pohled bychom souvislost mezi těmito tématy najít nemuseli. V knize se tak objevují kapitoly zaměřené na historii a mezinárodní vztahy, ekonomii, ideologii, propagandu či kulturní dědictví, přesto kniha tvoří kompaktní celek, jehož pojítkem je právě Islámský stát. Ačkoliv toto téma patří v mezinárodním prostředí v poslední době k velmi populárním, v českém prostředí takto komplexně pojatá monografie zatím chyběla, a je tedy jednoznačně přínosná.

Knihy je rozdělena do deseti kapitol včetně předmluvy a závěru. Jednotlivé kapitoly zpracovávali skuteční odborníci na danou problematiku, v některých případech i se zkušenostmi přímo z terénu. V předmluvě autoři vhodně zdůrazňují některá úskalí spojená s problematikou takzvaného Islámského státu včetně nutnosti aplikovat při její analýze multidisciplinární přístup. Připomínají, že „*bez smrti a záhroby, a to v mnoha jejích aspektech a rovinách vnímání, je přemítání o IS předem odsouzeno k neúplnosti*“ (s. 11).

V první kapitole, nazvané „Kontextualizace Islámského státu: Saddámův baasistický stín v džihádistickém hávu“, přední český arabista Ondřej Beránek zasazuje působení IS do širšího regionálního kontextu. Autor zdařile zachycuje vzestup a vývoj IS i roli, kterou v něm sehráli jeho hlavní představitelé Abú az-Zarkáví, Abú al-Bagdádí a další. Zvláštní pozornost Beránek věnuje rovněž postavení IS v rámci „globálního džihádismu“ i otázce, zda IS můžeme vůbec považovat za stát. Kapitola je sice zpracována stručně, poskytuje však dobrý základní přehled k tématu.

Ve druhé kapitole se Martin Novák zaměřuje na Islámský stát a jeho sebevražednou taktiku na bojištích v Sýrii, Iráku a v Africe. Autor přitom čerpá z toho, že jako reportér pracoval v oblasti Blízkého východu včetně Iráku a Sýrie, a tak téma dobře poznal i z vlastní zkušenosti. Zdařile vyzdvihl hlavní momenty a souvislosti, bez nichž nelze prudkému nástupu a úspěchům IS v současné dekádě porozumět, a propojil popis sebevražedné taktiky IS s praktickými příklady chování IS v Iráku a Sýrii. Novákova kapitola tak slouží jako vhodný úvod k následujícím kapitolám, neboť se zde věnuje nejen historii a taktikám užívaným bojovníky IS, ale i praktickému fungování IS či cizincům zapojeným do IS. Autorovi se rovněž podařilo zasadit vývoj IS do kontextu změn v Iráku po americké invazi v roce 2003 a odstranění Saddáma Hussaina. Poukazuje přitom na skutečnost, že následné kroky americké správy v Iráku přímo vytvořily podmínky pro vznik IS – čistky v irácké administrativě a rozpuštění irácké armády přispěly k tomu, že se mnoho bývalých vojenských důstojníků ocitlo bez uplatnění a mnozí uvítali možnost nabídnout své schopnosti a zkušenosti IS (s. 42–44). Zejména čtenáři se zájmem o širší dění na Blízkém východě ocení i analýzu dalších tamních hnutí, která lze do jisté míry považovat za předchůdce IS – Tálibán v Afghánistánu, GIA v Alžírsku, al-Káidu v oblasti celého Blízkého východu atd. Pozoruhodná je rovněž část věnovaná možným vztahům IS a Asadova režimu v Sýrii.

Jan Čuřík, arabista se zkušenostmi z působení ve firmách na Blízkém východě, věnuje třetí kapitole ekonomice IS v souvislostech s konfliktem v Sýrii a zamýšlí se nad válkou jako nad formou ekonomické liberalizace. Autor zdařile vystihl základní aspekty fungování ekonomiky IS, přičemž se zaměřil na souvislost mezi IS a vývojem syrské ekonomiky zejména v souvislostech s ekonomickými reformami a liberalizací na počátku 21. století. Autor poskytuje cenné informace a data k ekonomice IS a pozornost věnuje rovněž válečné ekonomice IS. Analýzu doplňuje případová studie o obchodu s ropou na územích ovládaných IS. Autor ekonomickou problematiku podává srozumitelně i pro neobornou veřejnost.

Pavel Tupek ve čtvrté kapitole, nazvané „Ideologie Islámského státu: Salafistická rétorika, chalífát a cizinci“, zachycuje teoretičtější problematiku související s ideologickými základy IS. Autor ji nicméně představuje srozumitelně, stejně jako základní pojmy a koncepty související s ideologií IS. Čtenář tak dostává jak základní informace týkající se chalífátu, který s fungováním IS velmi úzce souvisí, tak stručný přehled odlišného chápání toho pojmu u různých islámských myslitelů. Autor se zabývá rovněž legitimitou chalífátu v islámské tradici a pojetím chalífátu v myšlení IS, zejména al-Bagdádího. Samostatná část kapitoly je věnována problematice cizinců v ideologii IS.

Na tuto kapitolu navazuje Bronislav Ostránský z Orientálního ústavu Akademie věd ČR v kapitole nazvané „Na konci dějin: Islámský stát a apokalyptická rétorika“. Detailně v ní analyzuje téma „konce času“ i islámskou ideologii a pojetí apokalypsy optikou IS. Ačkoliv je prezentovaná problematika relativně komplikovaná a na první pohled přístupná spíše čtenářům s alespoň základními znalostmi o islámu, autorovi se podařilo ji podat dostatečně srozumitelně i pro laiky bez hlubších znalostí teologických souvislostí islámu. Za zdařilé považuji jednak propojení souvislostí mezi apokalyptikou a současnou situací na Blízkém východě při hledání různých „znamení hodin“, jednak pojednání o apokalyptických rozměrech propagandy IS. Islámský pohled na apokalypsu autor doplňuje i krátkou kapitolou analyzující apokalyptickou rétoriku „pohledem zvenčí“.

Islamolog a religionista Attila Kovács v následující části „Mezi brutalitou a patosem: Analýza mediální propagandy Islámského státu“ zdařile analyzuje různé aspekty fungování propagandy IS. Zaměřuje se přitom nejen na propagandu v klasických médiích, ale i na využití kyberprostoru. Autor nejprve podává přehled vývoje propagandy IS, organizaci propagandistických aktivit IS i hlavní prostředky, které IS v rámci propagandy používá. Vše dokládá ukázkami propagandy IS, které se západnímu čtenáři mohou někdy zdát úsměvné, ale účinně oslovují cílové skupiny IS a dokládají mediální sílu působení IS nejen na územích ovládaných IS, ale i na cizině, mimo jiné na Západě. Za pozornost přitom stojí zejména analýza anglicky psaného časopisu *Dabiq*, který patřil k základním propagandistickým prostředkům IS zejména na Západě a velmi dobře naplňoval propagandistické cíle IS. Velmi zdařilá je i analýza audiovizuální produkce IS a aktivit IS v kyberprostoru využívajících nová média. Předností této kapitoly je i fakt, že autor analýzu propagandy IS založil na práci s primárními zdroji, jejichž obsáhlý přehled uvádí v závěru kapitoly a které mohou inspirovat čtenáře s hlubším zájmem o problematiku propagandy IS.

Ideologii IS se zabývá také Ondřej Beránek v kapitole „Ideologie Islámského státu, saúdští režimní duchovní a případ ikonoklastu“. Ačkoliv se zde soustředí více na ideologie salafismu a wahhábismu a zejména na vývoj v Saúdské Arábii, dotýká se nepřímě i fungování IS, neboť se zamýšlí nad podobnostmi mezi IS a Saúdskou Arábií. Podle autora je mezi oběma režimy mnoho podobností, jako například důraz na autoritářství, fundamentalismus, potlačování práv žen a mužů, pravidelné mučení žen a pravidelné stíhání hlav. Avšak dle Beránka je mezi oběma subjekty jeden základní rozdíl: „zatímco první subjekt je nepřitelem USA, druhý je jejich klíčovým regionálním spojencem“ (s. 180). Za velmi zdařilou část kapitoly považuji rovněž analýzu ikonoklastu v Saúdské Arábii a IS nebo byrokratizace saúdských duchovních.

Miroslav Melčák z Orientálního ústavu Akademie věd ČR se ve své kapitole „Islámský stát a likvidace architektonického dědictví: Příklad Mosulu“ zabývá aktuální problematikou ničení architektonického dědictví na územích ovládaných IS. Autor při analýze vycházel i ze svých terénních zkušeností. Mezi lety 2013 a 2015 se zúčastnil české archeologické mise v iráckém Kurdistánu a v době vzniku publikace spolupracoval na projektu *Ohrožená architektura města Mosulu*, dokumentující ničení mosulských historických památek Islámským státem. Tato kapitola je sice poněkud kratší než ostatní, je však přehledná a obsahově velice bohatá a zajímavá. Autor nejprve věnuje pozornost náboženskému a ideologickému zdůvodnění ničení památek, zejména v oblasti Mosulu. Těžištěm kapitoly je pak chronologie postupu IS při devastaci památek na ovládnutých územích. Velká pozornost je přitom věnována zejména funerální architektuře, hrobkám a mešitám.

Poslední dvě kapitoly publikace pojednávají o zahraničních bojovnicích v řadách IS. Nejprve se Ondřej Ditrych v kapitole „Zahranční bojovníci v řadách Islámského státu: Nová internacionála?“ zaměřuje na zahraniční bojovníky v mezinárodním kontextu. Za přínosnou považuje autorovu schopnost propojit teoretickou analýzu s konkrétním příkladem působení zahraničních bojovníků v řadách IS. Autor poukazuje na to, že fenomén zahraničních bojovníků není nový, ale má hluboké historické kořeny. Objevoval se například během řeckého boje za nezávislost na osmanské říši či za španělské občanské války. Podle autora je pozoruhodná schopnost IS přilákat velké množství zahraničních bojovníků a zapojit je do svých akcí, takže lze hovořit o rostoucí transnacionalizaci konfliktu (s. 221). Ditrychova kapitola je zdařile propojena s pojednáním Attily Kováče o propagandě. Rovněž úspěšně analyzuje západní strategie, které reagují na přibývání západních občanů bojujících na straně IS a soustřeďují se zejména na reintegraci západních občanů (s. 238–241).

Specifické aspekty účasti zahraničních bojovníků v řadách IS analyzuje ve své kapitole „Z Ruska do ‚chalífátu‘: Problematika severokavkazských džihádistů v Islámském státě“ i Zuzana Kováčiková. Tato kapitola dobře navazuje na analýzu Ondřeje Ditrycha a zaměřuje se zejména na otázky, proč je IS pro severokavkazské bojovníky atraktivní, jak tyto bojovníci v rámci IS fungují a proč se následně vracejí do Ruska. Autorce se podařilo zachytit hlavní důvody bojovníků z Kavkazu k odchodu na území pod kontrolou IS, přičemž je vhodně vztáhla k vnitropolitické situaci v oblasti Kavkazu, k vývoji v Dagestánu a Čečensku za autoritativního režimu Ramzana Kadyrova i k rostoucí islamizaci regionu na počátku 21. století. Autorka rovněž věnovala pozornost postavení Kavkazu v propagandě IS a tím vhodně doplnila obecnější pojednání o propagandě IS v kapitole Attily Kováče. Zuzana Kováčiková též zdařile zachytila postavení severokavkazských džihádistů v IS i způsoby, jakým se dostávají z Kavkazu na území ovládaná IS a jak jsou integrováni do jeho struktur. Autorka věnuje rovněž pozornost reintegraci džihádistických bojovníků a jejich návratu do Ruska, zejména v souvislosti s bezpečnostní situací v Rusku.

Jakkoliv jsou jednotlivé kapitoly na velmi dobré úrovni a postihují různé aspekty působení a činnosti IS, publikaci by prospěl alespoň stručný celkový závěr, který by je shrnul, propojil a případně zhodnotil IS jako aktéra současných mezinárodních vztahů.

Knihu vhodně doplňuje rejstřík i odkazy na širokou literaturu či prameny k tématu. Za zdařilou považuji i mapu zachycující území pod správou IS, která je sice zpracována k roku 2015, ale i tak napomáhá orientaci v regionálních souvislostech působení IS. Ocenila bych, kdyby na mapě byla vyznačena všechna hlavní místa, o kterých se autoři knihy ve svých studiích zmiňují (například al-Džazira, zmíněná na s. 69, a Dar'á, zmíněná na s. 73 v kapitole o ekonomice, na mapě chybějí). Za přínosnou považuji i časovou osu expanze IS na zadní předsádce knihy a rozsáhlé obrazové přílohy – bohužel jejich umístění doprostřed kapitoly o ekonomice IS není šťastné, protože narušuje tok textu.

RECENZE

Celkově publikace poskytuje vynikající analýzu různých aspektů působení Islámského státu v oblasti Blízkého východu. Díky multidisciplinárnímu přístupu z ní budou těžit nejen zájemci o historii, mezinárodní vztahy, islám a islámskou ideologii, ale i široká veřejnost, která má zájem o současné mezinárodní dění a chce porozumět komplikovanému fenoménu Islámského státu i tomu, proč jeho vliv na Blízkém východě tak dynamicky vzrostl.

Radka Havlová

Petr Kaniok: Národní parlamenty a evropská integrace: kolektivní aktér politického systému EU?

1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2016, 250 stran, ISBN 978-80-210-8341-7 (signatura knihovny ÚMV 62 165).

Petr Kaniok patří k předním českým badatelům v oblasti evropských studií. V publikaci *Národní parlamenty a evropská integrace: kolektivní aktér politického systému EU?* reaguje na otevření nových příležitostí pro národní parlamenty, jež přinesla Lisabonská smlouva. Kniha vznikla v rámci výzkumného projektu *bEUcitizen – All Rights Reserved? Barriers towards European CITIZENship*, financovaného v letech 2013–2017 Evropskou unií, na němž se podílelo 26 výzkumných institucí z 19 zemí (více informací o projektu viz web beucitizen.eu). Autorovým cílem je prozkoumat kolektivní spolupráci vnitrostátních parlamentů, tedy – jak ostatně i název publikace značí – na národní parlamenty pohlíží jako na kolektivního aktéra. Tato perspektiva je v českém prostředí zcela nová, dřívější publikace zabývající se rolí národních parlamentů v Evropské unii (EU) se soustředily primárně na jednotlivé parlamenty a jejich schopnost kontrolovat vnitrostátní vládu a prostřednictvím této kontroly promlouvat do unijního rozhodování (zejména Karlas 2011; Grinc 2015). V zahraničí se k tomuto pohledu přihlásili autoři publikace *Practices of Interparliamentary Coordination in International Politics: The European Union and Beyond* (Crum – Fossum 2013).

Parlamentarizace procesu evropské integrace a její institucionální struktury je trendem, jenž se ubírá dvěma směry. Za prvé jde o posilování úlohy Evropského parlamentu v rozhodování na unijní úrovni, za druhé se výraznější měrou do tohoto rozhodování přímo zapojují národní parlamenty členských států. Oba tyto trendy mají společný deklarovaný cíl, a sice zmírnění takzvaného demokratického deficitu EU. Výzkum Evropského parlamentu coby svébytné instituce je v rámci politologického výzkumu již plně etablovanou oblastí evropských i legislativních studií. Národní parlamenty si akademickou pozornost získávají poměrně nově – zejména poté, co vstoupila v platnost Lisabonská smlouva –, přestože i dříve vyšla řada vlivných publikací (zejména Norton 1996; Maurer – Wessels 2001; Kiiver 2006; O’Brennan – Raunio 2007). O tom, že i v případě národních parlamentů lze již hovořit o etablování tématu, svědčí například nedávné vydání první specializované politologické „příručky“ (Heftler et al. 2015). Než postoupíme dále, je třeba drobná terminologická poznámka: Přestože primární právo Evropské unie v českém překladu používá výhradně termín „vnitrostátní parlamenty“, s ohledem na anglický ekvivalent „*national parliaments*“ a název recenzované publikace zde používám i označení „národní parlamenty“ coby faktické synonymum.

Proč právě Lisabonská smlouva (2009) přinesla změny v postavení národních parlamentů, když takzvaný Protokol o úloze vnitrostátních parlamentů v Evropské unii byl přiložen již k Amsterodamské smlouvě (1999)? Jedním z důvodů je, že znění protokolu připojeného k Lisabonské smlouvě se částečně liší od formulací protokolu z doby o deset let dříve. Hlavní změnou je ustanovení, podle kterého mají být informace o připravované unijní legislativě národním parlamentům postupovány přímo Evropskou komisí, nikoliv prostřednictvím vnitrostátních orgánů; dále jde o rozšíření okruhu dokumentů, jež mají být národním parlamentům postupovány; a v neposlední řadě také o prodloužení lhůty pro vypracování stanovisek národními parlamenty. Tato opatření vytvořila prostor pro emancipaci vnitrostátních parlamentů od národních vlád, co se kontroly unijní normotvorby týká. Dále se vnitrostátní parlamenty poprvé explicitně objevují i ve Smlouvě o Evropské unii, tedy v primárním právu, a sice v článku 12 Hlavy II (Ustanovení o demokratických zásadách). Nepatří tak mezi orgány EU, nýbrž se řadí mezi instituce, jež mají přispívat k dodržování demokratických principů v unijním rozhodovacím procesu. Nakonec nelze

podceňovat ani problémy spojené s ratifikací Lisabonské smlouvy a předchozí neúspěch takzvané Smlouvy o Ústavě pro Evropu, jejichž medializace přispěla k zpozornění národních politických aktérů ve vztahu k evropským otázkám.

Bylo by možné namítat, že od zavedení nových mechanismů (2009) a uzavření analýzy autorem (2014) uplynulo velmi krátké období, nicméně Kaniok usiluje právě o podchytení vývoje „*institucionalizace spolupráce a kolektivní kontroly národních parlamentů v EU*“ (s. 15). Zajímá ho toto „zakladatelské období“, jehož průběh ovlivňuje roli vnitrostátních parlamentů v institucionální architektuře EU (*path-dependency*) a její vývoj.

Publikace vedle úvodu a závěru sestává z pěti kapitol. V první autor objasňuje cíle a postup textu, vymezuje klíčové koncepty subsidiarity, proporcionality a kontroly a v další části stručně přibližuje svá obecná východiska, opírající se o čtyři varianty neoinstitucionalismu: institucionalismus racionální volby, historický institucionalismus, sociologický institucionalismus a diskurzivní institucionalismus. Druhou kapitolu Kaniok věnuje výzkumnému designu své empirické analýzy. Nejprve představuje stav bádání, přičemž významná je v tomto smyslu diskuse týkající se deparlamentarizace, případně reparlamentarizace evropské integrace, a zmapování bohatého výzkumu individuální kontroly ze strany jednotlivých národních parlamentů i teprve počínajícího výzkumu kontroly kolektivní. Následně autor formuluje sedm vlastních hypotéz (s. 47–49) a vysvětluje metodu výzkumu.

Třetí kapitola shrnuje, jak se vyvíjelo formální nastavení kolektivní spolupráce vnitrostátních parlamentů při výkonu kontrolní funkce. Autor srozumitelně popisuje postupné etablování Konference parlamentních výborů pro Evropské záležitosti (COSAC) jako po dlouhou dobu téměř výlučné platformy meziparlamentní spolupráce a rozebírá i klíčový pokus o komplexní reformu primárního práva takzvanou Ústavou pro Evropu, po kterém se národní parlamenty postupně aktivizovaly s cílem působit jako relevantní aktéři na unijní úrovni. Aktivizaci národních parlamentů napomohla také iniciativa Barrosovy Evropské komise, jež v rámci takzvaného politického dialogu usilovala o přímou komunikaci s vnitrostátními parlamenty. Kapitolu autor uzavírá rozбором efektu zavedení mechanismu „včasného varování“ Lisabonskou smlouvou a jejími protokoly.

Ve čtvrté kapitole se Kaniok zaměřuje na procesualní charakteristiky deliberace kontroly subsidiarity v jednotlivých členských státech. U všech parlamentních komor sleduje používanou proceduru, zapojené aktéry a formu odůvodněného stanoviska a následně je podle těchto tří kritérií třídí. Vzniklé roztřídění později slouží jako jedna z charakteristik pro výběr pěti členských států pro hlubší, byť spíše ilustrativní případové studie. Zároveň již zde autor konstatuje, že z přehledu způsobů deliberace nelze vyvodit zobecňující konstatování, která by například odhalovala vazbu na bikameralismus parlamentů ve smyslu jednoznačně vyšší flexibility první, či naopak druhé komory nebo totožných postupů v obou komorách jednoho parlamentu. Exkurze do Velké Británie, Německa, Francie, České republiky a Švédska potom uzavírají čtvrtou kapitolu. Ani po nich nevyvozuje autor zobecňující závěry, spíše se vrací k obvyklému argumentu odlišného postavení parlamentu, zejména ve vztahu k národní vládě. I to však je důležité zjištění, které pomáhá vysvětlit, proč v řadě zemí parlamenty považují za efektivnější cestu „mandátové kontroly“ (kontrola národní vlády) než angažmá v kolektivní kontrole obrácené přímo vůči Evropské komisi. Dalším zajímavým zjištěním je, že v případě dvoukomorových parlamentů prakticky neexistují formalizované způsoby spolupráce při kontrole subsidiarity, která se pak spíše opírá o neformální kontakty administrativního aparátu. Otevírá se zde nové pole pro výzkum úlohy parlamentních úředníků v celém procesu. Ostatně jedním z důležitých zdrojů informací byli autoři právě zaměstnanci kanceláří parlamentních komor, nikoliv zvolení poslanci – s výjimkou předsedy výboru pro evropské záležitosti české Poslanecké sněmovny.

Pátá, předzávěrečná kapitola je nejrozsáhlejší a po přehledu normativního a formálního institucionálního nastavení svou pozornost upírá na praxi kolektivní kontroly. Otevírají ji

studie dvou případů úspěšné iniciativy kolektivní kontroly, a sice „žlutých karet“ národních parlamentů z let 2012 a 2013. Druhá část páté kapitoly se věnuje obsahové analýze odůvodněných stanovisek z let 2010–2014. Jako na hlavní proměnnou se autor zaměřuje na otázku, zda odůvodněné stanovisko sleduje rigidní pojetí subsidiarity, nebo naopak vychází z extenzivního výkladu kontroly (využívání principu proporcionality, věcná kritika legislativního návrhu apod.). Celkově bylo předmětem obsahové analýzy 281 odůvodněných stanovisek. Ve všech sledovaných letech autor identifikuje převažující odklon od rigidního pojetí subsidiarity, neboť vnitrostátní parlamenty ve svých odůvodněných stanoviscích hojně kritizují věcný obsah legislativního návrhu, procedurální okolnosti a další aspekty. Druhým jevem, který byl – byť méně často – zpozorován, je mechanické převádění prakticky totožné argumentace mezi stanovisky, případně stabilní zaměření některých parlamentních komor na určité aspekty. I zde se otvírá prostor pro další výzkum, který by hledal důvody, proč se národní parlamenty kontrole abstraktní subsidiarity fakticky nevěnují a spíše vyjadřují svá stanoviska ke konkrétnímu obsahu politik. Je to proto, že adresátem jejich snažení je ve skutečnosti domácí elektorát, nikoliv Evropská komise? Na tuto otázku do jisté míry odpovídá i Petr Kaniok v poslední části páté kapitoly, kde pomocí regresní analýzy testuje dříve formulované hypotézy o předpokladech zájmu parlamentních komor o kolektivní kontrolu evropské legislativy. Dvě z těchto hypotéz využívají jako nezávisle proměnnou euroskepticismus (veřejný a stranický), přičemž u obou autor dochází k závěru, že jde o statisticky významné prediktory.

Autorovo závěrečné vyhodnocení kolektivní parlamentní kontroly ve sledovaných letech je podnětem do diskuse, která bezesporu dříve či později zesílí. Je kolektivní kontrola evropské legislativy vnitrostátními parlamenty nastavena optimálně tak, aby přispívala ke kýženému odstraňování demokratického deficitu, nebo jde spíše o polovičaté řešení, které mělo formálně uspokojit národní parlamenty, ale fakticky jim příliš moci neudělit? Je pro efektivní uplatňování nástrojů kolektivní kontroly žádoucí, či dokonce nezbytné sladění procedur uvnitř jednotlivých parlamentních komor? A jsou vůbec národní parlamenty vhodnou platformou pro kontrolu rigidního pojetí subsidiarity? S Kaniokovým metaforickým závěrem, že „[z]achování stávající praxe, kdy lze národní parlamenty a komory připodobnit ke psům, již jsou na zahradě majitele venčeni s náhubkem a na velmi krátkém vodítku, vede spíše k deziluzi a frustraci všech zúčastněných“ (s. 201), musíme souhlasit. Pravděpodobnost dalšího posunu ve vývoji zapojení vnitrostátních parlamentů do rozhodovacích mechanismů Evropské unie je vysoká. I proto nejsou národní parlamenty jako výzkumný objekt zdaleka vyčerpány, ačkoliv publikace Petra Kanioka do tohoto bádání významným způsobem přispěla.

V teoretické rovině Kaniok pracuje s autoritativní literaturou k tématu, včetně té nejaktuálnější, sebraná data jsou pak systematicky tříděna a na jejich zdroje se jednoznačně odkazuje. Stylizace je čtenářsky vstřícná, byť předpokládá alespoň základní znalost odborné terminologie. Vysoce cením také kvalitní redakční práci, včetně grafické úpravy. Za slabinu práce považuji především krátkost období, na něž se výzkum zaměřil. Rozumím tomu, že autor chtěl podchytit právě zakladatelský moment nové praxe, avšak pro vyzovování hlubších závěrů je to nakonec nevýhoda. Ostatně u řady sledovaných aspektů autor nedospívá k žádným závěrům. Celkově však jde o publikaci, která se vyjadřuje k tématu, jež je pro českou politiku a její odbornou reflexi vysoce relevantní, navíc výrazně navazuje na mezinárodní (evropský) kontext. Publikace může oslovit vedle badatelů v oblasti evropských a legislativních studií také „praktiky“ – politiky, kteří se evropským otázkám věnují, a již zmiňované úředníky.

Jan Němec

Literatura

- Crum, Ben – Fossum, John Erik (eds., 2013): *Practices of Interparliamentary Coordination in International Politics: The European Union and Beyond*. Colchester: ECPR Press.

RECENZE

- Grinc, Jan (2015): *Národní parlamenty a demokratická legitimita Evropské unie*. Praha: Leges.
- Heffler, Claudia – Neuhold, Christine – Rozenberg, Olivier – Smith, Julie (eds., 2015): *The Palgrave Handbook of National Parliaments and the European Union*. Houndmills – New York: Palgrave Macmillan.
- Karlas, Jan (2011): *Národní parlamenty a kontrola evropských záležitostí: Komparativní analýza*. Praha: Karolinum.
- Kiiver, Philipp (2006): *The National Parliaments in the European Union: A Critical View on EU Constitution-Building*. The Hague: Kluwer Law International.
- Maurer, Andreas – Wessels, Wolfgang (eds., 2001): *National Parliaments on Their Ways to Europe: Losers or Latecomers?* Baden-Baden: Nomos.
- Norton, Philip (1996): *National Parliaments and the European Union*. London: Frank Cass.
- O'Brennan, John – Raunio, Tapio (eds., 2007): *National Parliaments within the Enlarged European Union: From 'victims' of integration to competitive actors?* Abingdon: Routledge.

MEZINÁRODNÍ BEZPEČNOST / VOJENSTVÍ

62 239

BIOLOGICAL

Biological threats in the 21st century: the politics, people, science and historical roots / editor Filippa Lentzos. – Paperback edition. – London: Imperial College Press, 2016. – xxxvi, 463 stran. – *RUSI Journal*, Vol. 161, No. 6 (21 Dec 2016). ISBN 978-1-911299-82-0 (brožováno)

62 264

EICHLER, Jan, 1952–

War, peace and international security: from Sarajevo to Crimea / Jan Eichler. – London: Palgrave Macmillan, 2017. – xx, 210 stran. ISBN 978-1-137-60149-0 (vázáno)

62 202

FARRELL, Theo

Unwinnable: Britain's war in Afghanistan 2001–2014 / Theo Farrell. – London: The Bodley Head, 2017. – xix, 555 stran. ISBN 978-1-847-92346-2 (vázáno)

62 238

LEAH, Christine M.

The Consequences of American nuclear disarmament: strategy and nuclear weapons / Christine M. Leah. – [Cham]: Palgrave Macmillan, 2017. – xi, 252 stran. – (American Foreign Policy in the 21st Century). ISBN 978-3-319-50720-0 (vázáno)

62 177

MILITARY

Military interventions: considerations from philosophy and political science / Christian Neuhäuser, Christoph Schuck (eds.). – Baden-Baden: Nomos, 2017. – 328 stran. – (International Politics: Perspectives from Philosophy and Political Science; Volume 1). ISBN 978-3-8487-3528-0 (brožováno)

62 178

SECURITIZATION

Securitization in statebuilding and intervention / Thorsten Bonacker, Werner Distler, Maria Ketzmerick (eds.). – Baden-Baden: Nomos, 2017. – 295 stran. – (Politiken der Sicherheit / Politics of security; Volume 1). ISBN 978-3-8487-4312-4 (brožováno)

62 188

UNRESOLVED

Unresolved border, land, and maritime disputes in Southeast Asia: bi- and multilateral conflict resolution approaches and ASEAN's centrality / edited by Alfred Gerstl and Mária Strašáková. – Leiden;

Boston: Brill, 2017. – xviii, 321 stran. – (Studies on East Asian Security and International Relations; ISSN 2213-1051; Volume 4). ISBN 978-90-04-31215-9 (vázáno)

MEZINÁRODNÍ POLITIKA/VZTAHY

62 179

ADVANCES

Advances in European borderlands studies / Elzbieta Opilowska, Zbigniew Kurcz, Jochen Roose [eds.]. – Baden-Baden: Nomos, 2017. – 425 stran. – (German and European studies of the Willy Brandt Center at the Wrocław University; Volume 7). ISBN 978-3-8487-3363-7 (brožováno)

62 211

ENGAGING

Engaging the world: Indian foreign policy since 1947 / Sumit Ganguly. – New Delhi: Oxford University Press, 2016. – xvi, 522 stran. ISBN 978-0-19-945832-5 (vázáno)

62 223

EU

The EU effect: perspectives on the EU from the Central and South-Eastern Europe / editors Azíz Tuncer, Hakan Demir. – Sakarya: Sakarya University, 2017. – ii, 280 stran. ISBN 978-605-4229-80-2 (brožováno)

62 216

GLOBAL

Global governance from regional perspectives: a critical view / Anna Triandafyllidou. – Oxford: Oxford University Press, 2017. – xix, 271 stran. ISBN 978-0-19-879334-2 (vázáno)

62 213

GOERTZ, Gary

The Puzzle of peace: the evolution of peace in the international system / Gary Goertz, Paul F. Diehl and Alexandru Balas. – New York: Oxford University Press, 2016. – viii, 247 stran. ISBN 978-0-19-930103-4 (brožováno)

62 180

GROWING

Growing together, growing apart: Turkey and the European Union today / Annette Freyberg-Inan, Mehmet Bardakci, Olaf Leisse [eds.]. – Baden-Baden: Nomos, 2016. – 281 stran. – (Jenaer Beiträge zur Politikwissenschaft; Volume 17). ISBN 978-3-8487-3037-7 (brožováno)

62 205

HAMEIRI, Shahar

International intervention and local politics / Shahar

- Hameiri, Caroline Hughes, Fabio Scarpello. – Cambridge: Cambridge University Press, 2017. – xii, 253 stran.
ISBN 978-1-108-40341-2 (brožováno) 62 237
- TRANSFORMATION**
The Transformation of foreign policy: drawing and managing boundaries from antiquity to the present / edited by Gunther Hellmann, Andreas Fahrmeir, and Miloš Vec. – Oxford: Oxford University Press, 2016. – viii, 304 stran.
ISBN 978-0-19-878386-2 (vázáno) 62 196
- CHINA'S**
China's relations with Central and Eastern Europe: from „old comrades“ to new partners / edited by Weiqing Song. – London; New York: Routledge, 2018. – xix, 238 stran. – (Routledge Contemporary China Series; 172).
ISBN 978-0-415-78686-7 (vázáno) 62 175
- TURCSÁNYI, Richard Q.**
Chinese assertiveness in the South China Sea: power sources, domestic politics, and reactive foreign policy / Richard Q. Turcsányi. – Cham: Springer, 2018. – xix, 183 stran.
(Global Power Shift; ISSN 2198-7343).
ISBN 978-3-319-67647-0 (vázáno) 62 176
- INTERNATIONAL**
International politics and institutions in time / edited by Orfeo Fioretos. – Oxford: Oxford University Press, 2017. – xiv, 346 stran.
ISBN 978-0-19-874409-2 (brožováno) 62 185
- UNRECOGNIZED**
Unrecognized states and secession in the 21st century / Martin Riegl, Bohumil Doboš, editors. – [Cham]: Springer, 2017. – x, 225 stran.
ISBN 978-3-319-56912-3 (vázáno) 62 271
- MELICHAR, Hynek, 1982–**
Spojené státy americké a mírový proces v Severním Irsku: příčiny úspěchu mediální intervence George J. Mitchella v letech 1996–1998 / Hynek Melichar. – Brno: Barrister & Principal, 2017. – 222 stran.
ISBN 978-80-7364-068-2 (vázáno) 62 214
- VLČEJ, Jozef, 1985–**
Európa v ohrození: (sociálně-ekonomické a politické aspekty v európskom priestore) / Jozef Vlčej a kol. – Brno: Tribun EU, 2017. – 243 stran.
ISBN 978-80-263-1313-7 (vázáno) 62 181
- NAVIGATING**
Navigating the new international disorder: Australia in world affairs 2011–2015 / edited by Mark Beeson and Shahar Hameiri. – South Melbourne: Oxford University Press 2017. – xvi, 268 stran.
ISBN 978-0-19-559624-3 (brožováno) 62 186
- WEIDENFELD, Werner, 1947–**
Europas Seele suchen: eine Bilanz der europäischen Integration / Werner Weidenfeld. – Baden-Baden: Nomos, 2017. – 557 stran.
ISBN 978-3-8487-3637-9 (vázáno) 62 186
- SHEKHOVTSOV, Anton**
Russia and the western far right: tango noir / Anton Shekhovtsov. – London; New York: Routledge, 2018. – xxxii, 262 stran. – (Routledge Studies in Fascism and the Far Right).
ISBN 978-1-138-65864-6 (brožováno) 62 200
- WOODWARD, Susan L., 1944–**
The Ideology of failed states: why intervention fails / Susan L. Woodward. – Cambridge: Cambridge University Press, 2017. – xvii, 307 stran.
ISBN 978-1-316-62958-1 (brožováno) 62 200
- ŠÍR, Jan, 1976–**
Ruská agrese proti Ukrajině / Jan Šír a kolektiv. – Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. – 345 stran.
ISBN 978-80-246-3711-2 (brožováno) 62 260
- YOUNGS, Richard, 1968–**
Europe reset: new directions for the EU / Richard Youngs. – London; New York: I.B. Tauris & Co Ltd, 2018. – xii, 242 stran.
ISBN 978-1-78831-057-4 (brožováno) 62 268
- TICHÝ, Lukáš, 1982–**
Diskurz EU a Ruska o energetických vztazích / Lukáš Tichý. – Praha: Metropolitan University Prague Press, 2017. – 235 stran.
ISBN 978-80-87956-62-5 (brožováno) 62 268
- POLITIKA/STÁT**
- AMIN, Samir, 1931–**
The Reawakening of the Arab world: challenge and change in the aftermath of the Arab spring / Samir 62 194

Amin. – New York: Monthly Review Press, 2016. – 240 stran. – *Socialism and Democracy*, Vol. 31, No. 3 (13 Nov 2017), s. 167–170. ISBN 978-1-58367-597-7 (brožováno)

62 204

BAYAT, Asef

Revolution without revolutionaries: making sense of the Arab spring / Asef Bayat. – Stanford, California: Stanford University Press, 2017. – xiv, 294 stran. – (Stanford Studies in Middle Eastern and Islamic Societies and Cultures). – *Foreign Affairs*, Vol. 97, No. 1 (Jan/Feb 2018), s. 167–168. ISBN 978-1-5036-0258-8 (brožováno)

ČERNÝ, Karel, 1980–

Velká blízkovýchodní nestabilita: Arabské jaro, po-

62 262

revoluční chaos a nerovnoměrná modernizace 1950–2015 / Karel Černý. – Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. – 577 stran. ISBN 978-80-7422-595-6 (vázáno)

62 212

FRAGILE

Fragile politics: weak states in the greater Middle East / Mehran Kamrava, editor. – London: Hurst & Company, 2016. – vii, 317 stran. – *Review of Middle East Studies*, Vol. 51, No. 2 (Aug 2017), s. 295–298. ISBN 978-1-84904-482-0 (brožováno)

62 274

KREJČÍ, Oskar, 1948–

Geopolitika Ruska / Oskar Krejčí. – Praha: Professional Publishing, 2017. – 534 stran. ISBN 978-80-906594-9-0 (vázáno)

TOMÁŠ KAVÁLEK

**Kurdská otázka v Turecku v letech 2009 až 2011:
Konflikt (ne)zralý pro řešení?**

Případová studie se zabývá pokusem o vyřešení konfliktu mezi Kurdskou stranou pracujících (PKK) a tureckým státem za vlády Strany spravedlnosti a rozvoje (AKP) v letech 2009 až 2011. Na tento případ je aplikována teorie zralosti Williama Zartmana, jež se zabývá okolnostmi, které nahrávají ukončení konfliktu dohodou. Studie zkoumá stav konfliktu a následně určuje, jestli tento stav posiluje dle Zartmanových předpokladů možnost ukončit konflikt vyjednaný dohodou (tj. zda se konflikt nachází ve stavu zralosti). Analýza ukazuje, že konflikt nevykazoval ve sledovaném období znaky zralosti. Alternativním vysvětlením dílčích pozitivních kroků a rétoriky je primárně snaha politicky marginalizovat PKK.

TEREZA MAROŠKOVÁ

**Rozšiřování Evropské unie jako nástroj transformace srbsko-kosovského konfliktu
po roce 2008**

Cílem článku je analyzovat, jaký vliv byla schopna Evropská unie vyvinout na srbsko-kosovský konflikt po roce 2008 prostřednictvím integračního procesu Srbska. Pro zjištění vlivu byl využit analytický rámec pro výzkum působení evropské integrace a přidružení na hraniční konflikty. Podařilo se tak prokázat přímé i nepřímé působení EU na konflikt. Nepřímo napomohla transformaci konfliktu proevropská orientace vlád po roce 2008, ale přímo k ní přispělo především použití kondicionality. Díky využívání jednotlivých fází integračního procesu jako odměn za pokrok v rámci dialogu mezi Srbskem a Kosovem se Evropské unii podařilo srbsko-kosovský konflikt deeskalovat a potvrdit, že politika rozšiřování je nejsilnějším zahraničněpolitickým nástrojem Evropské unie.

STANISLAV MYŠIČKA

Lidový nacionalismus a čínská zahraniční politika

Článek zkoumá vliv vyšší přítomnosti nacionalistických nálad u čínské veřejnosti na čínskou zahraniční politiku pomocí analýzy několika projevů lidového nacionalismu mezi lety 1999 a 2012. Dochází k závěru, že vliv lidového nacionalismu na čínskou zahraniční politiku je omezený, a to zejména ze tří důvodů. Zaprvé v rámci vysoce centralizovaného čínského politického systému, ovládaného komunistickou stranou, jsou spontánní akce veřejnosti obecně silně kontrolovány a veřejné projevy nacionalistického ražení jsou povolovány pouze tehdy, je-li možné je pragmaticky využít pro diplomatický tlak Číny na ostatní státy. Zadruhé nacionalismus není jediným zdrojem legitimity čínského režimu, je však nutné také počítat s jeho snahou o ekonomickou modernizaci, což vyžaduje bezproblémové vztahy s USA, ale i s jinými významnými světovými ekonomikami. Zatřetí jsou nacionalistické nálady mezi čínskou veřejností rozšířeny méně, než naznačují mnohé studie nacionalismu v současné Číně.

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

Mgr. MONIKA BRUSENBAUCH MEISLOVÁ, Ph.D.,

nar. 1984, získala doktorát v oboru politologie na Univerzitě Palackého v Olomouci. Studovala také na univerzitách ve Velké Británii a v Německu a absolvovala stáž v Evropském parlamentu v Bruselu. Dlouhodobě se věnuje britské politice a problematice vztahů Velké Británie a Evropské unie. Mezi další oblasti jejího odborného zájmu patří externí vztahy EU, vztahy mezi EU a členskými státy a česká zahraniční politika. V současnosti působí na Katedře politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého.

PhDr. RADKA HAVLOVÁ, Ph.D.,

nar. 1975, absolvovala jednak politologii a mezinárodní vztahy na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy, jednak psychologii, mezinárodní politiku a diplomacii na Vysoké škole ekonomické v Praze. V současnosti je odbornou asistentkou na VŠE. Zabývá se zejména oblastí Blízkého východu, Asie, problematikou kultury a etnických konfliktů v mezinárodních vztazích.

Mgr. TOMÁŠ KAVÁLEK,

nar. 1990, je doktorandem na Katedře politologie Fakulty sociálních studií v Brně. Působí také v pražském think-tanku Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) jako analytik pro Blízký východ a Severní Afriku. V roce 2015 strávil jako výzkumný pracovník šest měsíců v Marmara University Research Center for International Relations (MURCIR) v Istanbulu a na pozici stážisty v organizaci International Crisis Group (ICG), jež se zabývá prevencí ozbrojených konfliktů. V letech 2016–2017 pracoval jako výzkumník v arabském think-tanku Middle East Research Institute (MERI). Autor se specializuje na Blízký východ, zejména na kurdskou politiku.

Mgr. TEREZA MAROŠKOVÁ,

nar. 1989, vystudovala magisterský obor evropská studia a mezinárodní vztahy na Katedře politologie a evropských studií Univerzity Palackého v Olomouci. V současné době je na této katedře interní doktorandkou. Zabývá se výzkumem přístupového procesu států západního Balkánu do Evropské unie a vlivem EU na konflikty mezi těmito státy.

STANISLAV MYŠIČKA, Ph.D.,

nar. 1983, je odborným asistentem na Katedře politologie Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové. Mezi oblasti jeho odborného zájmu patří čínská moderní historie, čínská zahraniční politika, mezinárodní vztahy v Asii a dějiny asijského politického myšlení. Je autorem knihy John Rawls a teorie mezinárodní spravedlnosti (Brno: CDK 2014).

Mgr. JAN NĚMEC, Ph.D.,

nar. 1980, vystudoval obory mezinárodní obchod, mezinárodní politika a diplomacie a politologie na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze a mezinárodní vztahy na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Působí jako odborný asistent na katedře politologie FMV VŠE. Do roku 2016 byl zaměstnancem Kanceláře Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky jako odborný pracovník Parlamentního institutu. Zaměřuje se na komparativní politiku, problematiku parlamentarismu a politiku v zemích Latinské Ameriky. Je šéfredaktorem odborného časopisu Politologická revue.

TOMÁŠ ŠMÍD, Ph.D.,

nar. 1979, vystudoval politologii a historii na FSS a FF MU v Brně. Doktorát obhájil na Katedře politologie FSS MU. Je autorem či spoluautorem několika monografií, spolueditorem několika sborníků a autorem odborných studií, článků a statí, stejně jako popularizačních a publicistických textů.

V letech 2009–2010 pobýval jako výzkumný stážista na Moskevském státním institutu mezinárodních vztahů (MGIMO) a v letech 2010–2011 byl držitelem Fulbright-Masarykova stipendia na Central Asia-Caucasus Institute (CACI), School of Advanced International Studies (SAIS), The Johns Hopkins University, Washington, D. C. Odborně se zabývá především výzkumem ozbrojených konfliktů, organizovaným zločinem a zahraničněbezpečnostními problémy v postsovětském prostoru se zaměřením na kavkazský region.

AUTHORS OF THIS ISSUE

Mgr. MONIKA BRUSENBAUCH MEISLOVÁ, Ph.D.,

born in 1984, she earned her Ph.D. in political science from Palacký University in Olomouc. She also studied at universities in the United Kingdom and Germany and carried out a traineeship at the European Parliament in Brussels. Her long-term research interests include British politics and British-EU relations as well as EU external relations, relations between the EU and its member states and Czech foreign policy. Currently, she is working at the Department of Politics and European Studies of the Faculty of Arts at Palacký University.

PhDr. RADKA HAVLOVÁ, Ph.D.,

born in 1975, she graduated from the Faculty of Social Sciences of Charles University (Political Science, International Relations) and also from the University of Economics Prague (International Relations and Diplomacy, Psychology). She is currently a research assistant at the University of Economics Prague. She focuses on the Middle East, Asia, and culture and ethnic conflicts in international relations.

Mgr. TOMÁŠ KAVÁLEK,

born in 1990, he is a Ph.D. candidate at the Department of Political Science of the Faculty of Social Studies at the Masaryk University in Brno, Czech Republic. He also works as a Middle East and North Africa Analyst at the Prague-based think-tank Association for International Affairs (AMO). In 2015, he spent six months as a visiting researcher at the Marmara University Research Center for International Relations (MURCIR) in Istanbul, and also as an intern in the conflict-prevention organization International Crisis Group (ICG). In 2016-17, he worked as a visiting fellow at the Erbil-based think-tank Middle East Research Institute (MERI). This author specializes in the Middle East region, especially Kurdish politics.

Mgr. TEREZA MAROŠKOVÁ,

born in 1989, she holds a master's degree in European Studies and International Relations from the Department of Political Science and European Studies of Palacký University. She is currently a Ph.D. student at the same department. Her research interests are the process of the integration of the Western Balkan states into the European Union and the impact of the EU on the conflicts between these states.

STANISLAV MYŠIČKA, Ph.D.,

*born in 1983, he is an assistant professor at the Department of Political Science of the Faculty of Arts of the University of Hradec Králové. His research interests include modern Chinese history, Chinese foreign policy, international relations in Asia and history of political thought. He is the author of the book *John Rawls and Theory of International Justice* (Brno: CDK 2014).*

Mgr. JAN NĚMEC, Ph.D.,

*born in 1980, he majored in International Trade, International Politics and Diplomacy and Political Science at the Faculty of International Relations, the University of Economics in Prague, and in International Relations at the Faculty of Social Sciences of Charles University in Prague. He works as an assistant professor in the Department of Political Science at the University of Economics and until 2016 he was a research specialist in the Parliamentary Institute of the Office of the Chamber of Deputies of the Czech Parliament. He focuses on comparative politics, issues of parliamentarism and politics in Latin America in his research. He is also the editor-in-chief of *Politologická revue / Czech Political Science Review*.*

TOMÁŠ ŠMÍD, Ph.D.,

born in 1979, he graduated from Masaryk University in Brno (majoring in Political Science and History). He holds a Ph.D. in Political Science. He is the author or co-author of a number of monographs, studies and articles. In 2009/2010 he was a research intern at MGIMO MID RF in Moscow, and in 2010/2011 he was a Fulbright-Masaryk Fellow at the Central Asia-Caucasus Institute (CACI) of the School of Advanced International Studies (SAIS), the Johns Hopkins University, Washington, D.C. He focuses on armed conflict research, organized crime and security issues in the post-Soviet area, especially in the Caucasus.